

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

Hodnoty a motivace sociálních pracovníků a sociálních pracovníc v sociální práci

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Elichová, Ph.D.

Autorka práce: Bc. Karolína Gondeková

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: Prezenční

Ročník: 2.

2015

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. V platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

29. 3. 2015

.....
Bc. Karolína Gondeková

Děkuji především vedoucí diplomové práce Mgr. Markétě Elichové, Ph.D. za cenné rady, připomínky, metodické vedení práce, podporu, inspiraci, toleranci a lidský přístup. Rovněž děkuji Prof. PhDr. Milanu Nakonečnému, Ph.D. a RSDr. Jánmu Mišoviči, CSc., za odborné konzultace.

Obsah

ÚVOD.....	6
1. Hodnoty	8
1.1 Funkce hodnot.....	9
1.2 Klasifikace hodnot	11
1.3 Hodnotové orientace osobnosti.....	12
1.4 Hodnoty ve společnosti	13
2 Motivace	15
2.1 Motivy a potřeby	16
2.2 Vývoj procesu motivace.....	17
2.3 Motivace lidského jednání	18
2.4 Motivační charakteristika osobnosti	20
3 Sociální práce	21
3.1 Pomáhání v sociální práci	23
3.2 Metody sociální práce	25
3.3 Sociální pracovník.....	26
3.3.1 <i>Kompetence sociálního pracovníka</i>	28
3.3.2 <i>Typy a role sociálního pracovníka</i>	30
3.4 Hodnoty v sociální práci	31
3.4.1 <i>Hodnoty ve vztahu sociálního pracovníka a klienta</i>	32
3.4.2 <i>Přístupy ve vztahu sociální pracovník a klient</i>	33
4 Gender a pohlaví	34
4.1 Genderová identita	36
4.2 Genderové role	38
4.2.1 <i>Osvojení genderových rolí</i>	39
4.2.2 <i>Kulturní a dějinné rozdíly rodových rolí</i>	41
4.2.3 <i>Muži a ženy v literatuře</i>	42
4.2.4 <i>Muži a ženy v médiích</i>	44
4.2.5 <i>Jazyk a řeč mužů a žen</i>	44
4.3 Gender rodiny v současné společnosti	45
4.4 Gender na trhu práce	47
4.4.1 <i>Žena a muž na trhu práce</i>	49

4.5	Gender v sociální práci.....	51
5	Metodika.....	52
5.1	Cíl dotazníkového šetření.....	53
5.2	Hypotézy	53
5.3	Metody a technika šetření	55
5.4	Výběrový vzorek respondentů	56
5.5	Harmonogram výzkumu.....	57
6	Vyhodnocení výzkumu	57
6.1	Charakteristika průzkumného souboru	57
6.2	Výsledky vztahující se k hypotézám.....	66
6.3	Verifikace hypotéz	72
6.4	Diskuze k výzkumnému šetření	76
	Závěr	79
	Seznam použitých zdrojů	81
	Seznam příloh.....	84
	Příloha č. 1 - Dotazník	85
	Příloha č. 2 - Vypracované chí kvadrátové tabulky pro ověření hypotézy č. 3 a č. 5.	86
	Abstrakt	87
	Abstract.....	88

ÚVOD

Často jsem si kladla otázku, proč si lidé vlastně pomáhají, co je vede k jejich rozhodnutí pomáhat. Během svých studií jsem již zpracovávala na toto téma písemnou práci v rámci předmětu Teoretická východiska aplikace etiky v sociální práci, ve které jsem řešila Etickou otázku: Proč si lidé pomáhají? S touto otázkou se nesetkáváme jen v oblasti sociální práce, ale téměř ve všech oborech a činnostech každodenního života a o její aktuálnosti nás často přesvědčuje dění kolem nás. Téměř denně se můžeme v médiích setkat se zprávou, že někdo někde někomu pomohl a velmi často se zdá, že zcela nezištně, Proto jsem se této otázce rozhodla věnovat podrobněji, kdy využiji odbornou literaturu.

Ve své diplomové práci bych se tentokrát chtěla touto problematikou vzájemné pomoci zabývat spíše z pohledu psychologie, tedy co motivuje pracovníky vykonávat sociální práci, která je tak specifická a zároveň rozličná, do značné míry psychicky náročná a jen málokdy finančně výnosná. K výběru tématu mé diplomové práce rovněž přispělo, že jsem byla oslovena, jestli svou práci nechci propojit s reálným šetřením v rámci podporovaného projektu Garantovanou agenturou Jihočeské univerzity (GAJU) -Pojetí kvality sociální práce v souvislosti se sebedefinováním sociálního pracovníka a jeho profese.

Souhlasila jsem, a proto je má diplomová práce volně inspirována jedním z cílů projektu, kterým je zjistit pojetí role sociálního pracovníka samotnými sociálními pracovníky. Řešitelkou tohoto projektu je Mgr. Markéta Elichová, Ph.D., která se tak rovněž stala vedoucí mé diplomové práce.

V diplomové práci si kladu za cíl odborně reflektovat problematiku hodnot a motivace sociálních pracovníků. Cílem empirického šetření je zjistit, jaké jsou hodnoty a motivace sociálních pracovníků (mužů) a sociálních pracovník (žen) k volbě a k výkonu profese sociální práce. Dílčím cílem dotazníkového průzkumu je zjistit, zda se budou v odpovědích respondentů vyskytovat genderové rozdílnosti. Výzkumné šetření mé diplomové práce bude poté součástí cíle, zjistit pojetí role sociálního pracovníka samotnými sociálními pracovníky, v rámci podporovaného projektu GAJU.

Má diplomová práce obsahuje teoretické poznatky i empirické šetření, která se vzájemně prolínají a ve kterých se snažím hlouběji proniknout do problematiky související s hodnotami a motivací v sociální práci. Teorie vymezuje pojem hodnoty, jejich funkce, utváření a postavení ve společnosti, charakterizuje termín motivace, její vývoj, různé modely a faktory. Dále se zabývám pojetím sociální práce, jejím cílem, činnostmi, kompetencemi a typologií sociálního pracovníka. V neposlední řadě poukazuji na roli genderu, rozdílnou socializaci chlapců a dívek, na genderový aspekt v naší společnosti, zda se toto hledisko odráží ve výkonu sociální práce.

Empirický výzkum bude realizován dotazníkovým šetřením, jehož cílovou skupinou budou pouze sociální pracovníci a sociální pracovnice, kteří působí v sociální práci. Získaná data od respondentů budu analyzovat z pohledu genderu, zda se odpovědi mezi ženami a muži budou lišit.

Ke zpracování své diplomové práce využiji odborné literatury a texty, nejen pojednávající o sociální práci, ale zabývající se rovněž psychikou člověka, problematikou motivace, lidského jednání a chápání, protože sociální oblast a pomoc se dotýká a prolíná širokým spektrem profesí a někdy mezi nimi jen těžko hledáme hranice. Díky různým pohledům a shromážděním rozličných materiálů se mi snad podaří najít hodnoty a motivaci sociálních pracovníků, které je vedly a vedou k výkonu jejich sociální práce. Předpokládám, že k nalezení odpovědi mi napomohou i výsledky mého dotazníkového šetření. Snad se mi podaří zodpovědět otázku, proč si lidé pomáhají, co z toho mají?

1. Hodnoty

Pro potřeby této diplomové práce budou uvedeny pouze některé definice a pojetí, související s tématem motivace jedince v sociální oblasti. Hodnotu z hlediska motivace lze definovat jako koncepci něčeho žádoucího, co ovlivňuje volbu přiměřených způsobů, prostředků a cílů chování. Domníváme se, že hodnoty vyvozujeme od přirozenosti člověka a že vlastní mínění jedinci poví, co je dobré a žádoucí. Hodnoty jsou zakořeněny v samotných podmínkách lidské existence, které nás vedou k sestavení hierarchie hodnot. Tento systém hodnot je vypracován na základě styku a vztahu s druhými lidmi, kteří ovlivňují interakci jedince s jeho prostředím a i pohled na sebe sama. Tato koncepce hodnot řídí náš život a dává mu smysl.¹

Hodnoty vystupují z morálky jedince, lze je proto chápat jako normativní standardy, které ovlivňují naše rozhodování pro jednu z možností jednání. Hodnota zasahuje všechny stánky lidského bytí.² „Poznáním určité hodnoty nepoznáme kulturu. Kulturu poznáme jako určitou konfiguraci přijatých a uznávaných hodnot v nějakém subjektu.“³ Vztah k hodnotám je dán rozdílností hledisek, kdy bez poznání hodnot a vztahů nemůžeme poznat kulturu a bez poznání trendů v kultuře nelze poznat vývoj a stav hodnot daného společenství.⁴

„Hodnoty představují vytoužené, hlavně uvědomělé tendence, konstituující bio-psycho-socio-duchovní podstatu lidského bytí.“⁵ Jsou to stanoviska žádoucnosti, která fungují v selektivním chování jako kritérium vztahující se k preferenci, volbě či zdůvodnění navrhovaného nebo reálného jednání. Sociálně psychologické koncepce žádoucnosti vyplývají ze souvislostí společenského života, neboť pod hodnotami chápeme to, co je dobré či špatné a o co, podle názorů společnosti, je zapotřebí usilovat a bojovat. Popovič klade důraz na normativní podstatu hodnot. Vnímá hodnoty jako standardy společnosti, kterými je usměrňována činnost a jednání lidí. Hodnoty nabádají k tomu, co je nutné konat a oceňovat, udávají směr, zatímco normy upravují způsoby chování při uskutečňování hodnot anebo nás vedou k obecnému chování.⁶

Hodnota má pro jedince osobní smysl, byt' je utvářena v kontextu vnějšího i vnitřního prostředí. Záleží na tom, čemu jedinec hodnotu přisuzuje, co vidí pro sebe

¹ Srov. HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*, s. 206 - 210.

² Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*, s. 49.

³ PRUDKÝ, L. a kol., *Inventura hodnot, Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*, s. 46.

⁴ Srov. Tamtéž, s. 46.

⁵ CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 405.

⁶ Srov. Tamtéž, s. 354 - 356.

jako žádoucí, je pro něj důležité, je pro něj určitou hodnotou. Člověk získává hodnoty svou zkušeností. Ačkoliv má každý jedinec svou individuální hierarchii hodnot, některé hodnoty se shodují s hodnotami společnosti. Hodnotový systém společnosti je určován odpověďmi na základní otázky, které se týkají vztahu člověka k světu, jeho postavení ve společnosti, interakce s druhými lidmi a základních motivů jeho jednání. Hodnoty pak obsahují určitý smysl, který jedinec přisuzuje objektům, bez ohledu na to, zda je objekt žádoucí, a který se i přesto stává motivem ve vztahu k ostatním dosud získaným predispozicím chování.⁷

Hodnoty vnímáme jako subjektivní pojetí toho, co je dobré pro jedince samotného, ale i pro konkrétní skupiny, ba dokonce pro celé lidstvo. Hodnoty mají velice široké spektrum od materiálního zabezpečení po abstraktní ideje dobra.⁸ Hodnotami rozumíme i vlastnosti předmětů a jevů, kterými je určen význam pro toho, kdo jejich významnost posuzuje.⁹ Hodnoty utváří v jedinci všeobecné normy a představy, podle kterých hodnotíme jednání naše i druhých lidí a jsou původem všestranných povinností. Hodnoty následujeme, uvažujeme o nich, snažíme se o ně a přizpůsobujeme jim svůj život.¹⁰

1.1 Funkce hodnot

Standardně ustálená klasifikace přisuzuje funkcím hodnot individuální a společenský význam. Společenské a individuální funkce hodnot se vzájemně prolínají, ovlivňují a doplňují. Komplementárnost funkcí spočívá v hodnotové racionalizaci, která produkuje složky soudržnosti, rovnováhy a stability společnosti. Sociálně integrující hodnoty upevňují společenské vědomí a zvyšují toleranci ve společnosti. Propojenost funkcí se konkrétně projevuje i v účasti individuálních hodnot ve vztahu jedinec a společnost.¹¹

Z *individuálního pojetí* vychází další dvě funkce hodnot, a to podpoření procesu adaptace a proces individuálního růstu.¹² Oba procesy považují individuální hodnoty za důležité, neboť jsou zdrojem motivace a chování osobnosti, které ji definují a zároveň

⁷ Srov. HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*, s. 206 - 210.

⁸ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 100.

⁹ Srov. MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*, s. 72 - 73.

¹⁰ Srov. FISCHER, O., MILFAIT, R. a kol., *Etika pro sociální práci*, s. 59.

¹¹ Srov. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 405.

¹² Srov. Tamtéž, s. 402 - 403.

diferencují. Hodnoty mají do značné míry vliv na vytváření vzorců chování, vyjadřují potřeby osobnosti, motivaci, chování, aktivity, vlohy, dispozice.¹³

Funkce hodnot k podpoření procesu adaptace slouží k přizpůsobování se člověka na fyzické a sociální podmínky, kdy se hodnoty orientují nebo působí na kritéria v nových situacích. Řadíme sem hodnoty, které člověk přijímá v procesu socializace nebo je získává vlastní zkušeností. Jsou to stanovené standardy a vzory chování, kterými jedinec hodnotí situace, řeší konflikty a zaujímá stanoviska.¹⁴

K procesu individuálního růstu řadíme funkce překonávání vlastní existence, které mají význam pro cíle a stavy s nejvyšším stupněm žádoucnosti. Jedná se o hodnotové funkce směřující k dosažení ideálních stavů, pojednávajících o koncepci nejvyššího dobra, morální dokonalosti a duševní rovnováze. Podstatou této hodnotové funkce je komplexní proces hodnocení zahrnující sebehodnocení, seberegulaci, vědomí o žádoucnosti a funkci abstraktního a logického myšlení. Obdobně se s touto funkcí hodnot setkáváme v psychoanalýze při hodnotovém působení v procesu seberealizace, kdy například Maslow jich využívá při sebeaktualizaci, Erikson pro tvoření Ego identity a Jung v tendenci k individualizaci.¹⁵

Ze společenského hlediska se význam hodnot odráží ve funkcích sociální integrace a sociální racionalizace. Společenská funkce hodnot utváří obsah sociálních fenoménů a vztahů, klade důraz na jádro kulturního systému, tedy na hodnoty a normy chování společnosti, protože jsou významné pro naplnění očekávaní sociálních rolí. Normy a hodnoty vytváří obsahový základ celého osobnostního a sociálního systému.¹⁶

Integrační funkce hodnot působí v oblasti sociálního života společnosti a souvisí s ní i procesy udržení skupiny a společnosti jako celku. Jedná se o sociální soudržnost, efektivitu, stabilitu a jiné prvky skupinové dynamiky.¹⁷

Funkce sociální racionalizace je vnímána jako stavební kámen kultury. Neboť kultura je v lidském seskupení vždy přítomná, předává se z generace na generaci. Prezentuje se symboly a naučenými projevy v chování.¹⁸ Tato funkce hodnot sehrává

¹³ Srov. PRUDKÝ, a kol., *Inventura hodnot, Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*, s. 44 - 49.

¹⁴ Srov. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 403.

¹⁵ Srov. Tamtéž, s. 403 - 404.

¹⁶ Srov. PRUDKÝ, L. a kol., *Inventura hodnot, Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*, s. 44 - 49.

¹⁷ Srov. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 404.

¹⁸ Srov. PRUDKÝ, L. a kol., *Inventura hodnot, Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*, s. 44 - 49.

klíčové postavení v dynamice společnosti. V tomto pojetí chápeme hodnoty jako schopnosti, které slouží k ospravedlnění společenského prospěchu prostřednictvím nejširší společenské opory pro konkrétní obsah nebo cíl.¹⁹ Funkce hodnot pokládající základy politických filozofií a ideologií, atributů morálky a které jsou zdrojem charakteristiky rozvrstvení, hierarchizace společnosti, sociální a kulturní soudržnosti, jsou rovněž řazeny k funkcím hodnot sociální racionalizace.²⁰

1.2 Klasifikace hodnot

Klasifikace hodnot vychází z mnoha hledisek, obecných, teoretických a metodologických kritérií. Podle nejjobecnějšího základu lze hodnoty rozlišovat na očekávané, tedy normativní standardy chování a na hodnoty směřující k naplnění vlastní existence. Teoretické vymezení hodnot vytváří nejpočetnější skupinu v psychologickém třídění. Nositelem hodnot může být jedinec, skupina a celá společnost.²¹

Podle vzniku rozlišujeme individuální hodnoty, které představují pouze osobní hodnoty a institucionalizované hodnoty, které mají charakter obecných norem a zavazujících pravidel chování pro všechny členy společnosti. Humanistický přístup psychologie přiřazuje hodnoty pouze lidem. Ch. Morris i A. Maslow naproti tomu zaujímají stanovisko, že i živočichové mohou vlastnit hodnoty. Podle kritéria pozice v hierarchii tvoří hodnoty vertikálně uspořádaný individuální systém. Nejznámější teoretické pojetí tohoto typu je Maslovova pyramida potřeb.²²

Z hlediska funkčnosti a obsahu rozlišujeme adaptující, obranné a poznávací hodnoty. Adaptující hodnoty pomáhají jedinci přizpůsobovat se v nových podmínkách. Do obranných hodnot zahrnujeme „ego - obranné mechanismy“. K poznávacím hodnotám řadíme zájmy, kognitivní potřeby a seberealizující hodnoty růstu. Z pohledu specifického obsahu je možné hodnoty dělit na normativní, kladoucí důraz na individuální a sociální žádoucnost a v neposlední míře na hodnoty preferující působení na chování.²³

Kritérium dobra posuzuje hodnoty podle výsledku naplnění v oblasti morálky, estetiky, víry a psychiky jedince. S touto klasifikací pracoval Spranger při tvorbě

¹⁹ Srov. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 404.

²⁰ Srov. PRUDKÝ, a kol., *Inventura hodnot, Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*, s. 44 - 49.

²¹ Srov. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 357.

²² Srov. Tamtéž, s. 357 - 358.

²³ Srov. Tamtéž, s. 359 - 360.

osobnostních typů, kdy rozlišoval dobra jako spravedlnost, krásu, zisk, moc, sjednocení a humánnost a z těchto dober vyvodil hodnoty teoretické, estetické, ekonomické, politické, náboženské a sociální.²⁴

1.3 Hodnotové orientace osobnosti

Základní osobnostní hodnoty jsou relativně stálé, ale jejich konkrétní obsah se může trochu měnit v důsledku vlivu sociokulturního prostředí. Vytvoření individuálního hodnotového systému záleží na osobnosti jedince a na vnějších vlivech.²⁵

Psycholog Morris došel na základě sociálních systémů vztahující se k hodnotám, k závěru, že existují tři základní složky osobnosti. Dionýzovská, která má tendenci k uvolňování aktuálních přání, Prometheovská zaměřující se na impulzivní snahu ovlivňovat svět a Budhistická, která usiluje o regulaci sama sebe.²⁶

Hodnotová orientace osobnosti se vytváří v průběhu dětství, kdy lze říci, že osobnost dítěte staršího 10 let se stále více přibližuje a podobá dospělým osobám. Tento věk je prezentován jako významná hranice, kdy hodnotový systém jedince je určitým způsobem formován, a na jehož základě lze určit budoucí směr vývoje individuálních hodnot. Je nutné zdůraznit význam kvalitních vztahů v rodině, kdy citově blízké a důvěrné vztahy usnadňují osvojení rodinných a společensko-kulturních hodnot mladším dětem a zároveň podporují stabilitu vytvořených hodnot.²⁷

Láska je hodnotou, která je trvalá, neboť vychází ze základní psychické potřeby někam patřit, milovat a být milován. Pro mnoho lidí je rodina jednou z nejvyšších hodnot, díky ní jsou motivováni si vzájemně pomáhat a podporovat se, protože jedinec ví, že v případě potřeby i jemu rodina pomůže. *Materiální hodnoty* jako peníze nebo jiný zisk byly vždy důležité. V poslední době však jejich významnost stoupá. Dnešní konzumní způsob života je nastaven tak, že získávání, rozmnožování a používání majetku se stává základní hodnotou některých lidí. Do materiálních hodnot řadíme i hodnotu vlastního těla. Současná společnost upřednostňuje tuto hodnotu před vnitřními hodnotami člověka. *Moc* je považována u velké části populace za významnou hodnotu. Jedinec se cítí jistěji, když zná pravdu, proto i hodnota *pravdy* ve smyslu poznání a zákonitosti zastává důležitou roli v hodnotové orientaci osobnosti. Mezi vysoce

²⁴ Srov. Tamtéž, s. 360.

²⁵ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie osobnosti*, s. 294 - 296.

²⁶ Srov. HOMOLA, M. *Motivace lidského jednání*, s. 207.

²⁷ Srov. CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*, s. 387.

ceněnou hodnotu řadíme v dnešní době *svobodu*. *Morální hodnoty* a život v harmonii se svým svědomím jsou vnímány jedincem současnosti jako omezující a nepřinášející žádný emoční prožitek. Rovněž tak *Moudrost* představuje hodnotu, která přesahuje aktuální rámec činnosti.²⁸

Hodnoty vztahující se k interpersonálním vztahům osobnosti zahrnují vztah k druhým osobám, ale i vztah druhých osob k jedinci. Jejich skutečné promítání do osobnosti výrazně usměrňuje jakým způsobem a nakolik se člověk angažuje do osobních, sociálních, manželských či profesionálních vztahů a situací. Jedná se o hodnoty jako je *podpora* (očekávání, porozumění, ohleduplnost, povzbuzení), *uznání* (být obdivován, považován za důležitého, dosáhnout úcty a vážnosti), *nezávislost* (rozhodovat se a jednat na základě vlastního uvážení), *konformita* (dodržování pravidel jednání, tendence konat, co je považované za obecně prospěšné a správné), *benevolence* (být shovívavý, jednat ve prospěch druhých), *vůdcovství* (mít respekt a druhé na starost, být ve vedoucím postavení). Na základě této koncepce je hierarchicky uspořádaná škála interpersonálních hodnot, kdy první tři kritéria se vztahují na to, co jedinec očekává či vyžaduje od druhých. Další tři hodnoty vůdcovství, benevolence a konformita se vztahují k jednání jedince vůči druhým.²⁹

Prvky základní hodnotové orientace vymezují obsah a smysl duševně - duchovního života jedince a utvářejí představy ideálního osobnostního vzorce, podle nějž můžeme určit několik typů osobnosti. Teoretický typ osobnosti považuje za nejdůležitější hodnotu poznání. Je teoretikem, individualistou, zaměřuje se na abstraktní poznávání, jeho životním cílem je nalézání pravdy. Ekonomicky orientovaný jedinec klade důraz na užitečnost. Jeho hlavní charakteristikou je osobní prospěch a ve všem hledá užitek, směřuje k obhajobě vlastní existence. Esteticky založený člověk zdůrazňuje krásu, je citově založený, život pociťuje a prožívá po svém a hledání harmonie je jeho životním úkolem.³⁰

1.4 Hodnoty ve společnosti

Hodnoty člověka úzce souvisí s poznáním hodnot společnosti, ve které jedinec žije, protože hodnoty osobnosti jsou cíle získané od společnosti, kde se člověk přizpůsobuje

²⁸ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie osobnosti*, s. 294 - 296.

²⁹ Srov. MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*, s. 78 - 80.

³⁰ Srov. Tamtéž, s. 76.

standardům a normám skupiny. Každý jedinec má individuální hierarchii hodnot, avšak jako člen stejné kultury sdílí určité hodnoty stejně s ostatními. Hodnotový systém společnosti vychází ze základních odpovědí zaměřených na vztah jedince ke světu, jeho postavení ve společnosti, jeho interakci k druhým lidem a jeho základních motivů.³¹

Minulá zkušenost jedince či společnosti a metoda pokus a omyl, zda se hodnota osvědčila, je výchozí při vytváření systému hodnot. Významná je i věda, která na základě objektivních metod určuje, co napomáhá k psychickému a fyzickému zdraví, které je pro jedince prospěšné. Takto potvrzené hodnoty se promítají do osobního hodnotového systému. Některé hodnoty vychází z víry člověka.³²

Centrum pro výzkum veřejného mínění SOU AV ČR, v září 2014 provádělo výzkum po celé České republice zaměřený na Sociální a kulturní soudržnost v diferencované společnosti, ve kterém respondenti kromě jiného odpovídali i na otázky, které se týkaly jejich priorit a hodnotové orientace. Na prvních třech pozicích se umístila rodina (77,2%), přátelé, příbuzní (10,4%) a práce (8,7%), další místa s mnohem menším procentuálním zastoupením obsadily volný čas a veřejná činnost (2,1%), angažovanost a politika (0,8%) a náboženský život (0,6%).³³

Sociolog Colemann stanovil tři základní požadavky na hodnotový systém společnosti. Systém hodnot má být vnitřně soudržný s celou osobností individua, hodnoty mají být seřazeny podle důležitosti, jedinec má mít důvěru ve vlastní hodnoty. Dále má být realistický a do jisté míry pružný, to znamená, že hodnoty mají být utvářeny v průběhu našeho bytí a měnit se podle životních událostí. Posledním požadavkem hodnotového systému je, aby jedinci, kteří jej dodržují a žijí podle něho, přinášeli uspokojení a naplnění jejich života.³⁴

Z dotazníkového šetření o sociálním vyloučení Romů ze společnosti bylo zjištěno, že etnická minorita se domnívá, že majorita nejvíce uznává materiální hodnoty (43,9%), dále hodnotu rodiny (16,6%), práce a kariéry (12,7%), zdraví (8,7%), humanitní ideály (7,2%), odmítání, povyšování se (6,5%), příjemný a pohodlný život (4,4%).³⁵

³¹ Srov. HOMOLA, M. *Motivace lidského jednání*, s. 206 - 210.

³² Srov. Tamtéž, s. 206 - 210.

³³ Srov. ČERVENKA, J. *Hodnotová orientace v naší společnosti*, Dostupné na <http://cvvm.soc.cas.cz/2005-2/hodnotove-orientace-v-nasi-spolecnosti>.

³⁴ Srov. HOMOLA, M. *Motivace lidského jednání*, s. 206 - 210.

³⁵ Srov. NAVRÁTIL, P. A KOLEKTIV, *Romové v české společnosti*, s. 122.

2 Motivace

Slovo motivace vzniklo ze slova motiv, který se odvozuje z latinského slova movere, což znamená pohybovat se či hýbat se. Jednoduše řečeno, motiv je něco, co nás vede do pohybu.³⁶

Pojem motivace je stejně jako pojem hodnoty v různých oblastech lidského konání a odborného zkoumání chápán odlišně. Mnozí se však shodují na tom, že motivace zahrnuje určité vnitřní a vnější jevy, které spouštějí, orientují a energizují naše jednání a chování.³⁷ Motivaci lze charakterizovat jako souhrn motivů (pohnutek chování) či procesů podněcující činnosti.³⁸

V psychologii je motivace označována jako proces, který určuje zaměření, sílu a trvání chování, protože lidské jednání je nevědomě či vědomě zaměřeno na dosažení určitého cíle, což se vyznačuje určitou intenzitou a trváním v čase. Za obecné principy motivace lze považovat maximalizaci příjemného a minimalizaci nepříjemného, udržení a obnovení psychické rovnováhy. Oba principy vyjadřují v podstatě totéž, neboť ztráta psychické rovnováhy je nepříjemná a naopak její udržení a obnovení je příjemné. Obecně platí, že v motivaci jde o podněty, které vedou ke změně určitého stavu subjektu ve stav žádoucí.³⁹

Motivace je spojena s emočním prožitkem, který funguje jako signál určité potřeby, či prostředek hodnocení aktuálního stavu nebo situace a podmiňuje chování směřující k uspokojení dané potřeby. V motivaci se odráží vnitřní somatický a psychický stav individua, ale také na něj působí vnější vlivy jeho sociálního prostředí.⁴⁰

Motivaci lze také vysvětlit jako intrapsychický proces, který má svůj zdroj ve vnitřní a vnější situaci. Vnější podněty mohou jedince podněcovat, ale nemusí ho motivovat k určitému jednání. Funkcí motivace je uspokojování potřeb jedince vyjadřujících nějaké nedostatky v jeho fyzickém a sociálním bytí. V tomto smyslu motivace zajišťuje účelné jednání, udržující životní a sociální funkce jedince. Motivace je zásadní psychologický fenomén, neboť chování a postoje lidí se organizují kolem jasných motivů, které propůjčují chování psychologický význam.⁴¹

³⁶ Srov. ADAIR, J. *Efektivní motivace*, s. 14.

³⁷ Srov. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*, s. 35.

³⁸ Srov. MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*, s. 65.

³⁹ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 98 - 100.

⁴⁰ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 168.

⁴¹ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*, s. 16 - 17.

2.1 Motivy a potřeby

Při zjišťování motivace osobnosti hledáme otázku, co vlastně konkrétním konáním člověk požaduje a proč to chce. Potřeby a motivy člověka jsou základní prvky, ze kterých se vyvozuje soustava motivačních vlastností. Potřeby a motivy jsou dvě klíčové koncepce motivace.⁴²

„Motivy jsou faktory, které aktivizují lidské chování, zaměřují je na určitý cíl a v tomto směru je udržují po určitou dobu.“⁴³ Z hlediska utváření lidských motivů lze sociálnímu prostředí připsat funkci spouštěcí, dotvářející a tvořící, protože pod vlivem společenského života dochází ke vzniku dalších specifických sociálních potřeb.⁴⁴

Potřeby vyjadřují původní motivační stav, který se vývojem zkušeností zpředměňuje, neboť nachází konkrétní objekt aktivity a s ním spojený vzorec chování. Potřeby probouzejí motivy, které směřují ke konečnému uspokojení.⁴⁵ Uspokojení potřeb je považováno za základní podmínku bio-psycho-sociální existence člověka a rozvoje jeho osobnosti. Změna potřeb se odráží ve vědomí jako osobně pociťovaný nedostatek, prožívané strádání něčeho, co se jedinci jeví jako nepostradatelné. Prožitý nedostatek podněcuje jedince k uspokojení potřeby, která se stává dynamickou silou aktivity člověka a je obsahem motivace lidského jednání, v případě že se promítne do psychiky ve formě uvědomění a prožívání. Struktura motivačních vlastností se vytváří a vyvíjí na bázi základních potřeb v průběhu procesu interakce s podmínkami existence. Základní potřebu lze charakterizovat jako soubor vrozených motivačních snah, jejichž uspokojení je nutné pro bytí a vývoj jedince jako přírodního a společenského tvora. K základním potřebám patří zachování vlastního života, poznávací a sexuální potřeba, potřeba sociálního kontaktu a seberealizace.⁴⁶

Potřeba je nejčastěji používaný termín v teorii motivace. Hlavním znakem potřeby je nedostatek nebo přebytek, kterými člověk vyjadřuje své požadavky, co a v jaké míře vyžaduje, aby mohl dále spokojeně žít.⁴⁷ Za nejznámější hierarchicky uspořádané potřeby lze považovat Maslovovu pyramidu, kde nejnižší jsou zastoupeny fyziologické potřeby, následují potřeby jistoty a bezpečí, potřeba lásky, sounáležitosti, sebeúcty

⁴² Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*, s. 29.

⁴³ VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 168.

⁴⁴ Srov. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*, s. 35.

⁴⁵ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*, s. 81.

⁴⁶ Srov. MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*, s. 96 - 100.

⁴⁷ Srov. HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*, s. 55.

a uznání a na vrcholu je potřeba seberealizace. Nejprve musí být uspokojeny potřeby na nižší úrovni, poté se uspokojují ty vyšší.⁴⁸

Za základní sociální potřeby jsou považovány potřeba sociální aktivity, potřeba strukturalizace životního prostoru (duchovního, materiálního, časového), potřeba osobní a sociální identity a potřeba začlenění se do společnosti. Jedinec touží najít ve společnosti takovou pozici, která by odpovídala jeho sebepojetí. E. Fromm rozlišuje pět základních sociálních potřeb, kterými jsou potřeba vztažnosti, potřeba transcendence, potřeba vřazenosti a zakořenění, potřeba identity, potřeba orientačního rámce. Psychosociálně zralý jedinec má zmiňované potřeby v harmonicky uspořádaném a vnitřně spjatém systému.⁴⁹

2.2 Vývoj procesu motivace

Z hlediska vývojového lze rozlišit dvě úrovně (faktory) motivačních systémů, první úroveň je vrozená (biologická) zahrnuje reflexe a instinkty a druhá je naučená získaná, kam patří zvykové a volní jednání. Naučená nebo získaná motivace se vysvětluje jako naučená tendence k odpovědím a je označována jako sociokulturní faktor motivace.⁵⁰

Člověk je bytost nejen *biologická*, ale i společenská. Zdrojem motivací jsou proto potřeby biologické, ale zároveň také sociální a kulturní podmínky, které souvisejí s existencí. Biologický základ motivace tvoří biologická homeostáza, která je tvořena životně podmíněnou biologickou funkcí pro vyhledávání slasti a vyhýbání se strasti. Biologické potřeby zahrnují stav určitého nedostatku, který je důležitý pro život a zároveň obsahují potřeby organismu jako celku.⁵¹

Vrozený motivační systém tvoří zděděné reflexy a instinkty, které umožňují účelným jednáním přizpůsobit se základním životním situacím. Vrozené reflexy a instinkty jsou spojeny se základními fyziologickými funkcemi a s aktivitami organismu jako celku. Vrozené reflexe tvoří mnoho řetězců účelných činností, jejichž soubor lze označit jako instinkt. V tomto smyslu instinkty reprezentují složitější vrozenou organizaci jednání jako účelné přizpůsobení mechanismů vybavené biologicky významnými podněty. Zkušenost může pozměnit prvotní zaměření instinktu v konkrétním kritickém období způsobem, který je označován jako vtiskávání učením,

⁴⁸ Srov. MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*, s. 93 - 94.

⁴⁹ Srov. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*, s. 38 - 39.

⁵⁰ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*, s. 80 - 83.

⁵¹ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*, s. 58 - 66.

keré se vztahuje k určitému životnímu období, je to učení vycházející z daného instinktu.⁵²

Instinkt je vrozený postup jednání, „hierarchicky organizovaný nervový mechanismus, který je vnímavý na určité výstražné, spouštěcí a řídicí impulzy, jak vnitřní tak vnější a odpovídá na tyto impulzy koordinovanými, život a druh udržujícími pohyby.“⁵³ Jeho vývoj může být v některých složkách přizpůsoben zkušenosti. Instinkty především slouží k zachování druhu, ale jedná se i o chování, které přináší výhodu celé skupině. U dospělého člověka vystupuje do popředí několik vrozených reakcí, zejména orientační reakce na neočekávaný nebo silný podnět, obranné pohybové reakce při bolestivém podnětu, aj. Mnoho instinktivních reakcí je stimulováno nějakým podnětem a vychází v nových spojitostech.⁵⁴

Člověk však podléhá i *sociálním a kulturním vlivům* společnosti. Kulturní faktory ovlivňují způsob chování a uplatňují se i při překonávání nežádoucích stimulů. Přirozeným životním prostředím člověka je prostředí kulturní, ve kterém je jedinec vystaven společenskému vlivu. Sociální zkušenosti získané socializací vedou k vytvoření druhotných motivačních systémů, v nichž mohou být překonány původní biologické souvislosti. Ty potom fungují jako návyky. Část sociálních potřeb je vrozená a ukazuje na biologický účel a zároveň poukazuje, že člověk je jednotou bio-sociálního bytí.⁵⁵

Dalším činitelem vývoje motivace je zkušenost, která nachází uplatnění v rovině fylogenetické (vznik specificky lidské motivace) a i ontogenetické (vývoj motivačního systému od raného dětství po stáří).⁵⁶ Pro vývoj motivace je zásadní, že v ontogenezi se orientuje od pudově založeného chování k volní regulaci jednání. Na modelování chování se vedle poznávacích funkcí spolupodílí i úroveň morálního vývoje člověka. Zda je vhodně dosaženo cíle se posuzuje v rovině praktické i morální.⁵⁷

2.3 Motivace lidského jednání

Motivace dává chování a jednání smysl a určuje jeho způsob, je ovšem omezována poznávací analýzou situace, ve které probíhá. Každé jednání je motivované, vnímáme-li

⁵² Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*, s. 75-80.

⁵³ Tamtéž, s. 75.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 75 - 79.

⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 58 - 66.

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 75.

⁵⁷ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 101.

jako ustanovujícího činitele motivace, potřeby.⁵⁸ Sociální psychologové usilují studiem motivace odpovědět na otázku, proč člověk jedná, tak jak zrovna jedná.⁵⁹

Nejdůležitějším úkolem psychologie je vysvětlit, proč se lidé chovají, tak jak se chovají. Toto „proč“ má dvě základní hlediska: jedno se vztahuje ke způsobu chování a druhé k otázce cíle konání. V problematice spatřujeme dva podstatné psychologické problémy, proč jedinec postupoval, tak jak postupoval a jaký k tomu měl psychologický důvod, tedy motiv a co bylo cílem jeho činnosti. Člověk jedná podle toho, jak si vysvětluje situaci, ve které se chová určitým způsobem, a to bývá často ovlivněno jeho zkušeností.⁶⁰

Cíl konání, jednání či chování je podle psychologů vždy výsledkem motivace nebo motivací jednání, které bývá zodpovězeno konkrétním motivem (pocit osamělosti, potřeba komunikace, sexuální touha). V tomto smyslu náleží problematika motivace chování k nejsložitějším a nejzávažnějším úkonům psychologie. Zdárné uplatnění motivace na kterýkoliv lidský obor činnosti je bez znalosti její funkce nemyslitelný.⁶¹

Je důležité rozlišit termíny motivace a motivování. Motivaci chápeme jako vnitřní psychický proces, zatímco motivování se projevuje vnějším působením, které směřuje ke změně chování člověka.⁶² Motivování jedince lze vysvětlit jako vědomí rozporu mezi právě prožívaným stavem a tím, čehož by chtěl člověk dosáhnout.⁶³ Motivované jednání je prostředkem k přeměně nežádoucího stavu k žádoucímu dosažení konkrétního cíle.⁶⁴

Základní vlastností motivovaného jednání jsou *energie*, která se podílí na intenzitě motivu, *stálost*, kdy chování i motivace setrvávají, dokud není uspokojen cíl jednání. Dalšími vlastnostmi jsou *variabilita* motivovaného jednání a *směr* chování, přičemž obě charakteristiky usilují o dosažení konkrétního cíle.⁶⁵

Motivace rozlišuje způsoby, kterými vzniká konkrétní motiv a jak je možné dosáhnout uspokojení potřeby. Na základě narušení homeostázy vniká homeostatický model motivace, kdy člověk automaticky usiluje o dosažení ztracené rovnováhy. Uvedený způsob motivace rozlišuje další modely – nedostatku, přebytku, pobídky

⁵⁸ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*, s. 51.

⁵⁹ Srov. KOSEK, J. *Člověk je (ne) tvor společenský*, s. 226.

⁶⁰ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského chování*, s. 51.

⁶¹ Srov. Tamtéž, s. 5.

⁶² Srov. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*, s. 35.

⁶³ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 170.

⁶⁴ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*, s. 100.

⁶⁵ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*, s. 78.

a kognitivní. Model nedostatku vychází z nepříjemných pocitů strádání a prázdnoty. Naopak model přebytku je založen na nepříjemném pocitu napětí a vysokém tlaku. Pobídkový model klade důraz na vnější podněty, které jsou důležité pro rozvoj motivovaného chování, jeho usměrňování a pro uspokojení konkrétní potřeby. Kognitivní model motivování zdůrazňuje orientaci v aktuální situaci a její rozumové hodnocení.⁶⁶

Motivaci ovlivňuje prožitá zkušenost, která se odráží v jasné představě cíle, v jeho náplni, ale i ve zhodnocení možnosti jej dosáhnout. Tímto způsobem upravuje zkušenost vznik nových motivů a volbu nejvhodnějšího jednání pro danou situaci. Cíle vycházející z aktualizovaných motivů by měly být osobně dosažitelné a v souladu se společenskými normami. Činnostní model motivování vychází ze zdroje motivace v činnosti, která není prostředkem k dosažení potřeby, ale stává se cílem. Stav motivování a uspokojení je spojen s emočními prožitky, ze kterých vychází emoční model motivovaného jednání. Emoční zážitky lze považovat za integrující a usměrňující součást motivace, protože doprovázejí uspokojení potřeb, motivované chování a dovršení konkrétního cíle.⁶⁷

Maslow tvrdí, že „ne všechno chování, ne všechny reakce chování jsou motivovány, přinejmenším nikoli v obvyklém smyslu hledání uspokojení potřeby, tzn. hledání toho, co chybí nebo co je potřebné.“⁶⁸ A proto je významné rozlišení vědomé a nevědomé motivace, neboť takové ujasnění rovněž vymezuje rámec motivovaného či nemotivovaného jednání. Nemotivované jednání je chápáno jako chování, jehož motivu si jedinec není vědom. Nevědomou motivací je často myšleno, že člověk má nevědomělou potřebu a nevědomě vyhledává nevědomý záměr.⁶⁹

2.4 Motivační charakteristika osobnosti

Motivační vlastnosti osobnosti jsou souborem ústředních rysů jedince. Na nich závisí, jaké podněty budou dominovat v hodnotových postojích, orientacích, přístupech a interakcích v jeho životě. Motivační vlastnosti lze chápat jako relativně stálý,

⁶⁶ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*, s. 170 -172.

⁶⁷ Srov. Tamtéž, s. 170 -172.

⁶⁸ NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*, s. 76.

⁶⁹ Srov. Tamtéž, s. 76 -77.

individuálně osobitý, hierarchicky uspořádaný systém zásad, přístupů, zaměření, postojů a vztahů, ovlivňující obsahové zaměření vnitřních a vnějších činností jedince.⁷⁰

Směřováním jedince k uspokojování potřeb a naplňování cílů se zabývá motivační charakteristika osobnosti. Na charakteristice člověka závisí, jaký cíl bude preferovat a jaké nástroje zvolí pro jeho dovršení.⁷¹ Motivační rysy vychází z vrozených předpokladů a konkretizují se do motivačních dispozic jako vlastnost osobnosti v procesu interakce jedince s prostředím. Každý jedinec je obklopen nevědomou motivací, která se projevuje fyziologickými ději prostřednictvím vegetativních změn. Stejně tak jsou běžnou součástí motivace vytěsňené soubory, které sestupují na úroveň potlačených a nevědomovaných podnětů do nevědomí.⁷²

Při poznávání osobnosti jsou využívány postupy zaměřující se na jedinečnost konkrétního člověka ve snaze o naplnění všech výše uvedených motivačních proměnných a struktur. Za vzor možných motivačních komponentů je pokládána motivace „vědomého id“, kdy tato motivace vystupuje jako přání, bez ohledu na dosažitelnost splnění. Na ní navazuje „realizované ego“, které uspokojuje motivy, potřeby a přizpůsobuje se požadavkům sebepojetí a nárokům společnosti. Nad motivací realizovaného ega stojí „superego“, které vystupuje v rovině neuskutečnitelné touhy, jaký by chtěl člověk být.⁷³

Americký psycholog Cattell chápe motivační proměnné jako dynamické faktory nebo rysy, které vymezují energii či vybudují činnost. Hlavní motivační proměnnou jsou podle něj pudy, které představují soustavu vrozených reakcí orientujících se na dosažení cíle. Vlivem socializace a působením společenských institucí vznikají sekundární proměnné, jako je naučená tendence k dosahování uspokojení. Tyto naučené orientace jsou výsledkem učení.⁷⁴

3 Sociální práce

Sociální práce je charakterizována jako „společenskovědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních

⁷⁰ Srov. MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*, s. 96.

⁷¹ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie osobnosti*, s. 289.

⁷² Srov. MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*, s. 96.

⁷³ Srov. Tamtéž, s. 86 - 87.

⁷⁴ Srov. Tamtéž, s. 86 - 87.

problémů.⁷⁵ Sociální práce se soustřeďuje na jednotlivce, rodiny, skupiny a komunity a usiluje o dosažení jejich sociálního uplatnění. Jejím základem je společenská solidarita a ideál naplňování individuálního lidského potenciálu.⁷⁶

Sociální práce je chápána jako pomoc prováděná zejména psychoterapií, reformou společenského prostředí a sociálně-právní pomocí, jejímž cílem je sociální fungování duševního zdraví, pohoda člověka, společenská rovnost v různých dimenzích společenského života a schopnost zvládat problémy prostřednictvím odpovídajících informací a služeb.⁷⁷

Sociální práce se zabývá pomáháním lidem, kteří se nacházejí v obtížné životní situaci.⁷⁸ Hlavním přístupem v sociální práci je poskytování sociální pomoci, která je chápána jako finanční či věcná dávka a služba zprostředkovaná za určitých podmínek, na základě zjištěných kritérií a seznámení se s majetkovými poměry rodiny či jednotlivce, který se nachází na spodní hranici příjmové stupnice nebo pod určitou úroveň sociálního minima.⁷⁹

Nedílnou součástí výkonu sociální práce je schopnost přiměřeně hodnotit a zvažovat osobnost klienta a jeho nepříznivou sociální situaci. Důležitou roli ve výkonu této práce sehrávají základní hodnoty či filosofie sdílené profesionálním pracovníkem, jde tedy o osobní pojetí sociálním pracovníkem, co je dobré a co je špatné.⁸⁰ Aby mohla sociální práce správně využívat svůj hodnotový systém, musí znát hodnoty jedince, na kterého působí. Zároveň sociální pracovník musí jedince motivovat správným směrem, aby člověk vedl co nejdůstojnější způsob života.⁸¹

Sociální práce má ambice být nejen praktickým oborem, který klientům pomáhá zlepšit jejich nepříznivé sociální situace a usiluje o zlepšení kvality jejich života, zároveň chce být vědeckou disciplínou.⁸² Cílem sociální práce je poskytnout pomoc lidem v obtížných životních situacích, kdy se sociální práce liší od dalších pomáhajících oborů, tím že se zabývá zejména interakcemi mezi člověkem a jeho sociálním

⁷⁵ MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*, s. 11.

⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 11.

⁷⁷ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*, s. 14 – 16.

⁷⁸ Srov. GÉRINGOVÁ, J. *Pomáhající profese: Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*, s. 16.

⁷⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 212 - 213.

⁸⁰ Srov. ŘEZNIČEK, I. *Metody sociální práce*, 23.

⁸¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 212 - 213.

⁸² Srov. MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*, s. 12.

prostředím. Její pomoc je soustředěna na dosahování stability mezi očekáváním sociálního prostředí, ve kterém lidé žijí, a jejich schopností toto očekávání zvládat.⁸³

Cílem sociální práce je podporování schopností klienta v řešení jeho nepříznivé situace, přizpůsobení se nárokům a rozvíjení se. Dalším cílem je vyjednat klientovi kontakty s organizacemi nebo se specialisty, kteří mohou poskytnout zdroje a služby směřující ke zlepšení situace. Mezi základní cíle patří zlepšovat systémy podpory klientů, aby pracovaly lidsky a efektivně. Rozvíjení a zdokonalování sociální politiky státu je posledním cílem sociální práce.⁸⁴

Uměním profese sociální práce se myslí spojení zkušeností, nadání, osobních hodnot a intuitivní tvořivost, se kterými sociální pracovníci vstupují do vztahu se svými klienty⁸⁵ a „nasazují v něm svou jedinečnou osobnost jako nástroj své disciplíny“.⁸⁶ Specifičnost profese sociální práce spočívá v osobním nasazení sociálního pracovníka v řešení nepříznivých situací klienta. Princip osobního zaujetí spolu s žádostí hodnotové neutrality pokládají konkrétní nároky na emocionální stabilitu a výkonové setrvání sociálních pracovníků.⁸⁷

Osobní předpoklady jako je talent či náklonnost v sociální práci jsou pro výkon profese stejně podstatné jako odborná způsobilost. Ze zkušeností humanisticky orientované psychoterapie je zřejmé, že úspěšný nápomocný vztah předpokládá vřelost, empatii a opravdovost ze strany profesionálního pracovníka. Bez vstřícného zájmu, bez schopnosti vzhledu do situace, bez jednoznačné komunikace a bez respektu je vztah k uživateli sociálních služeb velice komplikovaný, nemotivuje ke spolupráci a může zůstat neměnný.⁸⁸

3.1 Pomáhání v sociální práci

Sociální práce pomáhá konkrétními postupy, kterými je lidem usnadňováno zvládnout náročné životní situace. Pomáhání požaduje otevřený a vnímavý postoj pomáhajícího pracovníka. Pomáháním se usiluje o podporu klientových schopností, aby nároky nepříznivé situace zvládl vlastními silami.⁸⁹ Pomáhat znamená ukázat lidem cestu, aby

⁸³ Srov. MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale - dilemata práce s klienty v organizacích*, s. 15.

⁸⁴ Srov. MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*, s. 13 - 14.

⁸⁵ Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, 23.

⁸⁶ Tamtéž, s. 23.

⁸⁷ Srov. Tamtéž, s. 18.

⁸⁸ Srov. Tamtéž, 23.

⁸⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 149 - 150.

si dokázali pomoci sami. V této souvislosti lze uvést důvěrně známé podobenství, že skutečnou pomocí pro člověka, který má hlad, je spíše naučit ho chytat ryby než mu věnovat část úlovku.⁹⁰

Pomáhání je přirozený jev mezi lidmi, na který nahlížíme dvěma odlišnými přístupy. První přístup je teologický, který prohlašuje, že tato nejvýše eticky oceňovaná dovednost je samotný projev biologických pudů. Humanistický přístup zastává názor, že pomáhání je neobyčejnou lidskou a etickou záležitostí, kterou nelze omezit pouze na pudy. Podstatou pomáhajícího jednání je kulturní princip, který silně přeměnil biologické předpoklady jedince k dispozici ztotožnění se s ostatními. Tato dispozice je v úzké součinnosti s vrozenou tendencí k učení se napodobováním. Výzkumy potvrzují, že ve všech významných oblastech chování se na rozhodování podílí identifikace. Společnost se tak stává velice efektivním prostředkem, který nás vede ke zvládnání života a změnám sociálního chování.⁹¹

S pomáháním úzce souvisí pomoc, která představuje pro sociální práci ústřední fenomén, ale současně i problém. Na jedné straně zobrazuje touha pomáhat pro sociálního pracovníka intenzivní motivační a inspirační složku, na straně druhé existuje rozsáhlá škála chybných pojetí pomoci, které se dotýkají od nepochopení jejího správného smyslu až k přímému zneužití pomoci, což může vyvrcholit až manipulací klienta.⁹²

Pomoc je definována jako „akt, při kterém jednotlivec nebo skupina něco poskytují jinému jednotlivci nebo skupině, přičemž adresát pomoci to, co je mu poskytnuto, využívá k řešení svého problému.“⁹³ Pomoc lze chápat jako aktivní spoluúčast při dosahování nějakého cíle nebo odvracení nebo odstraňování nežádoucích následků. Může se jednat o pomoc v nebezpečí, při různých obtížných situacích nebo tehdy, neví-li si druhá strana rady. Pomoc se poskytuje formu podpory, slovní útěchy, daru, nebo prováděním určitých činností s přímým účinkem.⁹⁴

Jedním z druhů pomáhání je pomoc psychologická, která musí jedinci vystupovat z vědomostí o motivaci lidského jednání, neboť psychologická práce s lidmi značí snahu o jejich změnu, což předpokládá rozpoznat příčiny toho, co by se mělo změnit.

⁹⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, s. 85.

⁹¹ Srov. GÉRINGOVÁ, J. *Pomáhající profese: Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*, s. 16.

⁹² Srov. MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*, s. 152.

⁹³ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 150.

⁹⁴ Srov. MATOUŠEK, O. *Základy sociální práce*, s. 191.

To, co má být změněno, se netýká jen způsobu chování jedince, ale zejména jeho motivace. Motivy poskytují chování psychologický smysl, tj. zřetelnou hodnotu, která nemusí být vždy žádoucí z pohledu obecně uznávaných společenských hodnot.⁹⁵

Motivace pomoci druhému člověku je založena na altruistickém jednání, jehož podstatou je schopnost empatie a přínos pro druhého. Altruismus obecně chápeme jako ochotu někomu pomoci bez vyčkávaní odměny, přesto že se tím nevylučuje možnost získání subjektivních předností, jako například dobrý pocit, vlastní uspokojení, získání sebeúcty anebo splnění morálního závazku.⁹⁶ Tím, že můžeme něco dělat pro druhé lidi, realizujeme i sebe sami. Čím více člověk dává druhým, čím více je pro druhé, tím více je sám sebou, tím více žije smysluplným životem.⁹⁷

3.2 Metody sociální práce

Sociální práce jako společenskovední disciplína si již za dobu své existence vytvořila vlastní teorie a postupy, v některých případech převzala praktické intervence, teoretické poznatky a předpoklady od jiných pomáhajících profesí, které přizpůsobila svým cílům.⁹⁸ Sociální práce využívá empirické i teoretické poznatky z psychologie, sociologie, psychiatrie, práva, kriminologie, aj.⁹⁹

Sociální práce a psychologie vycházejí ze společného základu, neboť obě disciplíny se zabývají jednáním lidí a interakčními charakteristikami. Psychologie se více soustřeďuje na individuální chování jedince, zatímco sociální práce se zabývá sociálním fungováním člověka. Psychologie a sociální práce usilují o uchopení racionálních a emotivních procesů lidí. Psycholog pracuje s jedincem spíše jako psychoterapeut na intenzivní úrovni. Zatímco sociální pracovník se soustředí na zlepšení klientova sociálního fungování, snaží se využívat komunitní zdroje, které by byly nápomocné při řešení jeho osobních a sociálních problémů.¹⁰⁰

Sociální práce má mnoho společného i s psychiatrií. Obě profese se věnují lidem, kteří mají osobní a sociální problémy, usilují o zlepšení vztahů k druhým lidem a současně působí na jejich emoce a vnitřní stavy. Sociální pracovník především pomáhá při podpoře a obnově sociálního fungování klienta. Psychiatr s klientem pracuje

⁹⁵ Srov. NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského jednání*, s. 5.

⁹⁶ Srov. GÉRINGOVÁ, J. *Pomáhající profese: Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*, s. 18 -19.

⁹⁷ Srov. ADAMOVÁ, L., DUDÁK D., VENTURA, V. *Základy filosofie etiky*, s. 137-138.

⁹⁸ Srov. MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*, s. 12 - 14.

⁹⁹ Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, s. 23.

¹⁰⁰ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*, s. 22 - 23.

na základě medikace, řeší zejména nevědomé a intrapsychické faktory, směřuje k reorganizaci osobnosti klienta.¹⁰¹

Metody sociální práce jsou specifické postupy sociálních pracovníků, které se vážou na cílový subjekt, na jeho aktuální životní situaci, na významný vztahový kontext a někdy i na systémové spojitosti.¹⁰² Metody sociální práce popisují, jak pracovník jedná při usměrňování klienta, jeho prostředí, popřípadě interakcí mezi klientem a jeho sociálním prostředím. Metody lze rozdělovat podle definované role sociálního pracovníka a také podle toho s jakou cílovou skupinou pracovník pracuje a jaké techniky používá.¹⁰³

Sociální práce se realizuje v několika společenských úrovních. Do mikropraxe spadá práce s jednotlivcem, která usiluje o individuální podporu klientových schopností, aby se vyrovnal s obtížnou situací. Mezopraxe zahrnuje práci s malou skupinou, kdy cílem bývá nespecifikovaná skupinová terapie, která klientům poskytuje otevřenou zpětnou vazbu na řešení jejich situace. Do této úrovně patří i práce s rodinou, která usiluje o zlepšení fungování rodiny, vyjasnění komunikace a hranic v rodině. Makropraxe sociální práce se zaměřuje na práci s komunitou, ve které se realizují různé akce, jejichž cílem je uspokojení místní potřeby nebo řešení konkrétního problému. Součástí této úrovně je zároveň možnost vytvářet a uskutečňovat koncepce rozvoje strategií větší organizací nebo až navrhopvat vyhlášky a zákony s celostátní platností^{104,105}

3.3 Sociální pracovník

Náplň práce sociálního pracovníka je vymezena v zákoně o sociálních službách, kde je uvedeno, že „Sociální pracovník vykonává sociální šetření, zabezpečuje sociální agendy včetně řešení sociálně právních problémů v zařízeních poskytujících služby sociální péče, sociálně právní poradenství, analytickou, metodickou a koncepční činnost v sociální oblasti, odborné činnosti v zařízeních poskytujících služby sociální prevence, depistážní činnost, poskytování krizové pomoci, sociální poradenství a sociální

¹⁰¹ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*, s. 22 - 23.

¹⁰² Srov. MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*, s. 107.

¹⁰³ Srov. MATOUŠEK, O. *Encyklopedie sociální práce*, s. 13.

¹⁰⁴ Srov. MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*, s. 12 - 14.

¹⁰⁵ Srov. MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*, s. 107.

rehabilitace, zjišťuje potřeby obyvatel obce a kraje a koordinuje poskytování sociálních služeb.¹⁰⁶ Předpokladem pro výkon profese sociální práce je způsobilost k právním úkonům, zdravotní způsobilost, bezúhonnost a odborná způsobilost podle zákona 108/2006 Sb. o sociálních službách.¹⁰⁷

Sociální pracovník pracující v pomáhající profesi by měl být ochotný, klidný, vlídný, empatický, vyrovnaný, měl by být nadšen pro svou profesi a měl by ji mít rád.¹⁰⁸ Stejně tak jsou pro výkon sociální práce důležité osobnosti předpoklady sociálního pracovníka, mezi které řadíme vřelost, empatii, tvořivost, flexibilní důraznost a opravdovost ze strany sociálního pracovníka,¹⁰⁹ což jsou vlastnosti společnosti připisovány ženám. To jsou důvody, proč mají ženy pro výkon této profese větší předpoklady.¹¹⁰

Člověk zaměřen na sociální oblast za nejvýznamnější hodnotu považuje lásku, je empatický, odhodlán vždy pomoci, směřuje ke konání dobra. Politický profil osobnosti za hodnotné považuje moc, o kterou také usiluje, převládá u něho snaha manipulovat s druhými, což je i jeho osobním záměrem. Náboženský charakter jedince za klíčovou hodnotu považuje jednotu, neboť je lhostejný k materiálním hodnotám, všechno podřizuje vyšším cílům, orientuje se a uznává nejvyšší hodnoty. Jeho životní úsilím je překročit sám sebe.¹¹¹

Úlohou sociálního pracovníka je pomáhat lidem, kteří se snaží řešit a zvládat problémy ve fungování sociálního prostředí a v jejich interakcích s ním. Prostřednictvím odborné pomoci sociální pracovník usiluje o zlepšení způsobu, kterým lidé sociálně fungují, nebo napravuje vztahy mezi lidmi a jejich sociálním prostředím.¹¹² Sociální pracovník působí v oblasti práv a povinností, které jsou vymezené právním systémem, zaměstnavatelem a profesními standardy. Institucionalizovaný okruh sociální práce je nepostradatelný, protože sociální pracovník zasahuje do života klientů a je potřebné, aby jeho kompetence zasahovat byla legitimní. Na druhou stranu odhaluje

¹⁰⁶ Zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách, Dostupné na <http://www.uplnezni.cz/zakon/108-2006-sb-o-socialnich-sluzbach/>

¹⁰⁷ Srov. Tamtéž

¹⁰⁸ Srov. GÉRINGOVÁ, J. *Pomáhající profese: Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*, s. 36.

¹⁰⁹ Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, s. 23.

¹¹⁰ Srov. JANEBOVÁ, R. *Úvahy nad genderovým tichem aneb je gender relevantní kategorií v sociální práci?* s. 91.

¹¹¹ Srov. MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*, s. 76.

¹¹² Srov. MATOUŠEK, O., a kol. *Základy sociální práce*, s. 185.

podrobnosti ze života klienta, a proto jsou podstatná pravidla, která zajistí klientům ochranu.¹¹³

Činností sociálního pracovníka je pracovat s jednotlivcem, s rodinou, s přírozenými, ale i s uměle vytvořenými skupinami, dále spolupracuje s organizacemi, které nabízejí rozšiřující možnosti pomoci. Poskytuje pomoc v komunitách, zároveň může být přizván jako odborník při sestavování právních úprav nebo jako oponent, který se k těmto návrhům vyjadřuje.¹¹⁴

3.3.1 Kompetence sociálního pracovníka

Slovo kompetence vychází z latinského termínu *compere*, což se překládá jako být něčeho schopen, mocen, stačit k něčemu, hodit se. Z tohoto důvodu se termín kompetence nejčastěji užívá s adjektivy schopný, zručný, způsobilý. Kompetence sebou přináší dva požadavky na jejich nositele, kdy mají zaručit konání v reálných situacích, přičemž jejich získání požaduje výcvik a opakování ve skutečné situaci. Zároveň se kompetence neomezují pouze na dovednosti a znalosti, ale zahrnuje i vnitřní připravenost a ochotu využít naučeného. Kompetence tedy rovněž zahrnují vlastnosti osobnosti nabyvatele.¹¹⁵

Kompetence v sociální práci lze charakterizovat jako funkcionální vyjádření dobře zvládané a uznávané profesní role sociálního pracovníka, která zahrnuje odborné znalosti, schopnost reflektovat souvislosti a citlivě používat hodnoty profese sociální práce.¹¹⁶ Dále je lze charakterizovat jako schopnost naplňovat nároky profese, které zahrnují potřebné vzdělání, zkušenosti a schopnosti realizovat pracovní povinnosti a dosahovat cílů sociální práce při zachování hodnot a respektování etického kodexu praxe.¹¹⁷ Být kompetentní z pohledu sociální práce znamená, že sociální pracovník má k dispozici určité pravomoce pro konkrétní oblast svého působení.¹¹⁸ Kompetence ve své práci používá každý sociální pracovník bez ohledu na jeho typologii. Kompetencí pro praxi v sociální práci je několik druhů. Soustava praktických kompetencí obsahuje šest oblastí profesních rolí, které se vzájemně doplňují a prolínají.¹¹⁹

¹¹³ Srov. MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*, s. 44 - 45.

¹¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 13.

¹¹⁵ Srov. TRUHLÁŘOVÁ, Z. *Encyklopedie sociální práce*, s. 516.

¹¹⁶ Srov. Tamtéž, s. 517.

¹¹⁷ Srov. MATOUŠEK, O., *Slovník sociální práce*, s. 91.

¹¹⁸ Srov. TRUHLÁŘOVÁ, Z. *Encyklopedie sociální práce*, s. 517.

¹¹⁹ Srov. HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*, s. 49 - 78.

První kompetence je zaměřena na rozvíjení účinné komunikace, která je vnímána jako základní stavební kámen dovedností, na němž je postavena další práce s klientem. Do této pravomoci zařazujeme zejména umění aktivně naslouchat, navodit příjemnou a otevřenou atmosféru a tím získat klientovu důvěru. Dále sem řadíme schopnost vést rozhovor s klientem, přizpůsobit komunikaci jeho věku a rozumovým schopnostem. Nesmíme zapomínat na projevy neverbální komunikace. Poskytovat klientovi čas a prostor k tomu, aby se mohl k dané záležitosti vyjádřit. Druhá kompetence ovlivňuje orientování a plánování postupu řešení klientovi nepříznivé sociální situace, kdy musíme zjistit a orientovat se v potřebách a možnostech klienta. Do této kompetence řadíme sbírání a zpracovávání informací z různých zdrojů, zvažování alternativy řešení, rozeznávání protektivních a rizikových faktorů. Důležité je stanovit hranice a sestavit dílčí a konečný cíl. Třetí kompetencí je podpora a vedení klienta k soběstačnosti, která obsahuje poskytnutí emoční podpory, objasnění a zdůvodnění práv klienta. Směřuje klienty k dovednosti správného rozhodnutí, přejímání odpovědnosti a k plnění jeho práv. Do této kompetence také patří podpora k získání a rozšiřování informací, dovedností a schopností zaměřené na rozvoj soběstačnosti.¹²⁰

Čtvrtou kompetencí je zasahovat a poskytovat služby, které udělují přiměřenou úroveň podpory, péče, ochrany a kontroly. Sociální pracovník se zároveň zapojuje do prevence, hodnotí měnící se situaci, úspěch, účinnost postupu spolu s klienty. Organizuje, koordinuje poskytování pomoci a služeb. Pátá kompetence je přispívání práci pro organizaci sociálního pracovníka, k jejímu správnému fungování, k posílení celého pracovního týmu. Sociální pracovník pracuje jako zodpovědný člen organizace, přispívá k hodnocení a zlepšování všech služeb pro uživatele, spolupracuje s kolegy a jinými skupinami. Jedná v souladu s právy klientů, pravidly organizace a etikou sociální práce. Poslední kompetence je zaměřena na profesionální růst sociálního pracovníka, do něhož spadá sledování vývoje a změn v zákonodárství sociální práce. Pro osobnost sociálního pracovníka je důležité celoživotní sebevzdělávání a reflektování osobních stresů.¹²¹

¹²⁰ Srov. HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*, s. 49 - 78.

¹²¹ Srov. Tamtéž, s. 79 - 101.

3.3.2 Typy a role sociálního pracovníka

Je důležité znát typy sociálních pracovníků, aby pak mohli správně plnit a zastávat své určité role. Z hlediska přístupu sociálního pracovníka k praxi Banks rozlišuje čtyři typologie (angažovaný, radikální, byrokratický a profesionální) sociálního pracovníka, jejichž charakteristiky se však mnohdy v praktickém životě prolínají.¹²²

Angažovaný sociální pracovník vnímá svou profesi jako způsob, kterým uplatňuje subjektivní morální hodnoty. S klienty jedná lidsky, s úctou, respektem a empatií. Vychází z teze, že sociální pracovník by měl jednat s klienty jako se svými přáteli a měl by o ně skutečně pečovat. Takto vnímaný sociální pracovník je vystaven vysokému ohrožení syndromu vyhoření, neboť nelze všem klientům poskytovat stejnou intenzivní péči. Opakem angažovaného je *radikální sociální pracovník*, který do své práce vkládá osobní hodnoty, čímž chce primárně dosáhnout změny v legislativě, oblasti sociální politiky a v praxi, která mu připadá nespravedlivá. Jde mu o sociální změnu, o naplnění politické ideologie.¹²³

U *byrokratického sociálního pracovníka* vnímáme oddělení osobních a profesních hodnot, protože cílem sociální práce je manipulace s klienty, která je v zájmu jejich zlepšení nepříznivé situace. Rozdělení zmiňovaných hodnot je klíčové, aby sociální pracovníci nepocíťovali vinu, že manipulují s klientem a že používají vztah, který by v soukromém životě považovali za nečestný. *Profesionální sociální pracovník* je nezávislým profesionálem, je vzdělaný v oboru, řídí se etickým kodexem a jeho identitu vytváří zejména členství v profesi. Klade důraz na práva a zájem klienta, individuální vztah sociální pracovník a klienta, kterého vnímá jako aktivního spolupracovníka. Důležité je zplnomocňování klienta, aby byl schopen řešit své problémy a fungovat běžným způsobem. Tato klientova moc je plně pod kontrolou sociálního pracovníka.¹²⁴

Bez ohledu na zmíněnou typologii sociálního pracovníka platí v sociální práci hodnoty, které jsou pro činnost každého sociálního pracovníka stěžejní, stejně tak jako sociální role, které pracovník ve své profesi vykonává. Tyto role se vzájemně ovlivňují a prolínají v souvislosti s určitým typem sociálního pracovníka a v souvislosti s výkonem jeho konkrétní práce, služby či činnosti. Sociální pracovník tak může vystupovat v *roli poskytovatele služeb*, kdy napomáhá uživatelům v jejich denním životě tam, kde vzhledem k onemocnění, postižení, slabosti či jiné neschopnosti sami

¹²² Srov. MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*, s. 46.

¹²³ Srov. Tamtéž, s. 46.

¹²⁴ Srov. Tamtéž, s. 46.

nezvládají vykonávat běžné činnosti. Jedná se o pobytová zařízení nebo o poskytování služeb klientům v jejich přirozeném prostředí.¹²⁵

V roli zprostředkovatele sociálních služeb pak pracovník doporučuje klientům další organizace, které mohou klientovi pomoci v jeho nepříznivé sociální situaci. Jde tedy o provázanost sociálních služeb, kterou klient nezná. Dále sociální pracovník působí jako *učitel sociální adaptace*, čímž pomáhá klientům v přizpůsobení jejich chování, aby mohli efektivněji řešit své problémy. Úlohou *poradce či terapeuta* je pomoci klientovi získat náhled na pocity, postoje a způsoby jednání. Cílem je napomoci jejich osobnímu růstu nebo přijatelnějšímu jednání.¹²⁶

Pracuje-li sociální pracovník v zařízení, jeho úkolem je organizování a plánování intervence, sledování a hodnocení kvality poskytovaných služeb. Sociální pracovník *v roli personálního manažera* zajišťuje výuku, výcvik, supervizi, konzultace a řízení pracovníků v organizaci. Sociální pracovník na pozici *administrátora* je vedoucí pracovník, který plánuje, rozvíjí a zavádí nové způsoby práce, působí jako vnitřní a vnější koordinátor, zejména při dlouhodobém plánu rozvoje zařízení.¹²⁷

3.4 Hodnoty v sociální práci

Hodnoty v sociální práci především určují povahu sociální práce, neboť ta je na hodnotách založená. Důležité je hodnotami motivovaného úsilí pomoci lidem v obtížných životních situacích. Hodnoty vymezují vztah mezi sociálním pracovníkem a klientem, spolupracovníky a širší společností. Určují jakou metodu a způsob práce sociální pracovník zvolí, jsou zásadní i při řešení etických dilemat.¹²⁸

Mezi hodnoty v sociální práci patří zejména jedinečnost každé lidské bytosti, nárok na spravedlnost, na svobodu, povinnost odpovědnosti vůči společnosti, která je sjednocena s oprávněním na společenskou solidaritu.¹²⁹ Sociální práce vychází z hodnot demokracie a lidských práv. Proto sociální pracovníci musejí dbát na respektování a dodržování lidských práv, uznávat jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho etnickou příslušnost, původ, barvu pleti, věk, zdravotní stav, ekonomickou situaci, politické či náboženské názory a bez ohledu na to, jak se podílí na životě celé

¹²⁵ Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, s. 57 - 58.

¹²⁶ Srov. Tamtéž, s. 57 - 58.

¹²⁷ Srov. Tamtéž, s. 57 - 58.

¹²⁸ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*, s. 49.

¹²⁹ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 77.

společnosti. V sociální práci je velmi důležité, jak sociální pracovník se svým klientem jedná. Můžeme říci, že i ve vztahu sociálního pracovníka a klienta určujeme některé hodnoty.¹³⁰

Sociální práce je založena na třech základních předpokladech, a to na respektování klienta, smýšlení o sociální povaze osob, uvědomění a návaznost. Je důležité si uvědomit, že každý jsme jiný, každý jsme jedinečnou bytostí. Hodnotové základy sociální práce lze shrnout do zásad. Jednou ze zásad je, že společnost svůj zájem v první řadě věnuje jedinci, jednotliví lidé žijící ve společnosti jsou na sobě navzájem závislí a zároveň jsou za sebe navzájem odpovědní. Další zásada říká, že každý člověk má podobné lidské potřeby, ale zároveň platí, že každý jedinec je výjimečný a od ostatních se liší. Zásadním znakem demokratické společnosti je možnost, aby každý člověk realizoval svůj potenciál a současně byl odpovědný ke společnosti. Na druhou stranu platí, že společnost je povinna zajistit, aby bariéry této seberealizace mohly být zdohány nebo aby se jim dalo předejít.¹³¹

Od sociálních pracovníků se předpokládá funkční spojení orientované na profesní hodnoty. Sociální pracovník by měl *respektovat svobodné rozhodnutí klientů*, že klient chce žít život podle svých představ. Sociální pracovník se aktivně spoluúčastní na rozhodování klientů a uznání jejich svéprávnosti. S klienty rozebírají povahu konkrétních problémů a navrhuji možnosti jejich řešení. Pracovník poukazuje na následky vzniklé problémovým chováním klienta, navrhuje jiné řešení a upozorňuje na sankci, kterým se klient nevhodným jednáním vystavuje. Další klíčovou hodnotou v sociální práci je *respektování důvěrnosti sdělených informací a zodpovědnost vůči klientům, zaměstnavateli, obci, komunitě a profesi*. Sociální práce je v takovém případě chápána jako služba uživatelům a komunitě. Systém průběžné kontroly a hodnocení přispívá k udržování a zlepšování kvality poskytovaných služeb a jejich adaptaci k potřebám klientů. Širšímu profesnímu jednání s klientem slouží etický kodex.¹³²

3.4.1 Hodnoty ve vztahu sociálního pracovníka a klienta

Hodnoty sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi se odráží v uplatňování principů, které má sociální pracovník využívat při jednání s klientem. Vztah sociálního

¹³⁰ Srov. HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*, s. 137.

¹³¹ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*, s. 50.

¹³² Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, s. 29 - 32.

pracovníka a klienta se během spolupráce vyvíjí. Existuje několik možností přístupů sociálního pracovníka ke klientovi a i ty se mohou prolínat.¹³³

Ve vztahu sociální pracovník a klient je jedním z nejdůležitějších principů individualizace. Tedy uznání jedinečnosti klienta, z čehož vyplývá individuální přístup k němu, uznání klientovy potřeby vyjadřovat emoce. Významná je empatie a akceptace klienta, která obnáší vnímat ho takového, jaký je s jeho slabými i silnými stránkami a podporovat vědomí jeho vlastní hodnoty a důstojnosti. Klíčové je zaujímat nehodnotící postoj vůči klientovi, nemoralizovat, nepřisuzovat klientovi vinu. Podporovat klientovo sebeurčení, neboť má právo a možnost se svobodně rozhodovat a volit mezi nabídkami. Neméně podstatná je diskrétnost, na kterou má klient právo a její dodržování je etickým závazkem sociálního pracovníka, ba dokonce je i základem účinné práce s klientem.¹³⁴

Sociální práce je vnímána jako „připravenost sociálního pracovníka nabízet určitý druh morálního vedení při vědomí omezenosti vlastních znalostí a síly.“¹³⁵ Někteří psychologové sestavili pravidla pro dobrou praxi sociální práce, jež vychází ze základních hodnot jako je jedinečnost a významnost každého člověka, svoboda a spravedlnost ve společnosti. Pravidla platí ve vztahu sociální pracovník a klient, ve kterém má být úcta, upřímnost, důvěryhodnost a otevřenost. Součástí pravidel je samozřejmě i vzdělanost, odbornost, oprávněnost, pečlivost, ochota, účinnost a užitečnost sociálního pracovníka. Vztahy mezi sociálními pracovníky a klienty se prolínají do celkového fungování sociálního zařízení. Tyto organizace spolupracují i s jinými institucemi a jejich dobré jméno, je nutné pro zachování vysoké kvality služeb.¹³⁶

3.4.2 Přístupy ve vztahu sociální pracovník a klient

Postoj sociálního pracovníka má vyjadřovat opravdový lidský zájem o osobnost a problém klienta. Za klíčový je považován individuální přístup ke klientům, zachovávání důvěrnosti vztahu, vyjadřování pocitů, nehodnotící postoj, kontrolovaná emoční angažovanost, respekt vůči klientovu právu na sebeurčení a akceptaci.¹³⁷

¹³³ Srov. MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*, s. 37 - 38.

¹³⁴ Srov. Tamtéž, s. 37 - 38.

¹³⁵ NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*, s. 60.

¹³⁶ Srov. Tamtéž, s. 60.

¹³⁷ Srov. NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*, s. 46.

V sociální práci jsou uplatňovány dva přístupy, které vychází z odlišných hodnot a oba se v praxi užívají. Katalytický model či model přizpůsobení, v něm zaujímá dominantní postavení sociální pracovník, který umožňuje akci, jež by bez něho nenastala. Jedná s klientem jako s problémem, nepovažuje ho za celostní bytost. Komunikace mezi klientem a sociálním pracovníkem je na velice nízké úrovni, čímž se klient na řešení svého problému podílí minimálně. Tato pasivita klienta vede ke snížení nezávislosti i potenciálu klienta řešit obtíže samostatně. Vztah sociálního pracovníka a klienta je nadřazený, klient se musí přizpůsobovat pracovníkovi. Za hlavní pracovní metody je považováno hlavně plánování, manipulace a kontrola. Takové pojetí sociální práce je založeno na principu vzdálenosti.¹³⁸

Druhým přístupem je interaktivní model či model služby vycházející z předpokladu, že každý člověk je zodpovědný za svůj život. Zdůrazňuje se kvalita vztahu, ve kterém dochází ke vzájemné interakci mezi klientem a sociálním pracovníkem. Sociální pracovník projevuje aktivní zájem o klientovy problémy a obtíže, projevuje empatické porozumění, respekt a srdečný přístup ke klientovi. Sociální pracovník vnímá klienta jako svéprávnou rovnocennou bytost, která je schopna pozitivních změn a subjektivního růstu. Sociální pracovník se prezentuje jako společník, který dodává klientovi podporu k řešení jeho nepříznivé situace. Na rozdíl od katalytického modelu je klient tím aktivním řešitelem problémů.¹³⁹

4 Gender a pohlaví

Pod pojmem gender rozumíme kulturní a sociální stereotypy a očekávání, která se vážou k danému pohlaví.¹⁴⁰ Původ slova gender pochází z angličtiny a v překladu znamená sociální pohlaví. Gender funguje jako princip struktury společnosti, což vystihuje Kimmelův koncept tří I: identita, interakce a instituce, kde identita se vždy váže ke kulturnímu a jazykovému kontextu, který spoluutváří ženství či mužství, postavení daného pohlaví ve společnosti. Interakce znamená, že gender je vztahový koncept, vzniká tedy v interakci. Instituce jako například rodina, škola, pracovní trh a jiné reflektují, vytvářejí a zesilují genderové vzorce dané společností. Genderovým

¹³⁸ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*, s. 58 - 59.

¹³⁹ Srov. Tamtéž, s. 59 - 60.

¹⁴⁰ Srov. FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*, s. 30.

vzorcem je například nastavení trhu práce či pojetí kariéry znevýhodňující ženy, které pečují o dítě.¹⁴¹

Termín gender je chápán v psychologicko-kulturním smyslu a pojmu pohlaví je užíváno jako biologického označení. Jedná se o dva pohledy na stejnou věc. Zatímco gender je stále vidět, pohlaví nikoliv. Člověk, který patří k ženskému pohlaví, bude zároveň patřit k odpovídajícímu ženskému genderu. Každá společnost vychází při určování genderu z biologického pohlaví, které je považováno za základní kritérium pro určení, zda je jedinec mužem či ženou. Zda jsme ženou, dívkou, mužem či chlapcem může být na první pohled záležitostí oblečení a gestikulace.¹⁴²

Skutečnost, že žena může rodit děti je dáno jejím pohlavím, ale zároveň sociálním očekáváním, tedy je součástí ženského genderu. Z přirozené možnosti rodit děti, neplyne závazek je mít. Tato očekávaná povinnost není spojena s přirozeností (pohlavím), ale vyplývá ze sociálních stereotypů (genderu). Na příkladu je zřejmé, jak se gender se změnami ve společnosti mění. I když je samozřejmostí, že žena má děti, nepovažujeme to za její povinnost. V mnohých kulturách žena, která není matkou, není společností považována za plnohodnotnou a skutečnou ženu.¹⁴³

Ze sociologického pohledu je podstatné, že gender lze měnit. Neboť není pevně dán, je závazný pouze na základě sociálních norem. Jedná se o roli, ke které může každý jedinec přiřadit vlastní obsah, kde jeho podoba není přesně dána, tudíž žádná není správná ani špatná. Zároveň je nám od narození podoba i obsah vštěpována a stává se součástí naší identity.¹⁴⁴

Pojem ženství a mužství vymezuje, jaké vlastnosti máme mít a jaké mít nemáme. Muži je všeobecně připisována charakteristika silné, statečné, energické, rozvážné a moudré postavy, je mu přiřazována schopnost činu. Žena je popisována jako drobná, korpulentní, mladá, povídavá a povětrná osoba. Z toho vyplývá sociální chápání muže a ženy tak, že muž je silný, žena slabá. Zajímavostí je, že ve slovníku spisovné češtiny mimo jiné u ženy charakterizován vztah k druhému pohlaví – vdaná, kdežto u slova muž není slovo ženatý uvedeno.¹⁴⁵

¹⁴¹ Srov. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*, s. 6.

¹⁴² Srov. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 121 - 129.

¹⁴³ Srov. FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*, s. 30.

¹⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 30.

¹⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 33.

Od ženy většina lidí očekává, že bude povahově spíše pasivní, závislá a citově labilnější, předpokládá se u ní pečovatelský přístup, smysl pro romantiku, starost o vlastní zevnějšek a nepříliš velká technická zdatnost. U mužů se zase předpokládá nezávislost, schopnost prosazovat se a tendence ovládat své city a emoce. Společnost muže vnímá jako ambiciózního, soupeřivého, zaujatého do vlastního studia, práce nebo sportovních aktivit a technicky velice zdatného.¹⁴⁶

Z tohoto společenského vnímání a všeobecně přisuzovaných vlastností muži a ženě, pak jedinci daného pohlaví vyplývají určitá očekávání a závazky, kterých je třeba dostát. Společnost se domnívá, že se jedná o věc přirozenou a nemůže tomu být jinak. Úsilí postavit se této skutečnosti, je chápáno jako snaha postavit se přirozenosti, neboť pohlaví je nepochybné a nezpochybnitelné. Zatímco z hlediska biologického je pohlaví alfou a omegou všeho, z hlediska sociologie tomu tak není. Ta naopak usiluje o oddělení nepochybného pohlaví od zpochybnitelného genderu.¹⁴⁷

Podle sociologie rozlišujeme v našem životě muže a ženu podle genderu nikoliv podle pohlaví. Jak se lidé oblékají, jak gestikulují, jak se chovají, to je dáno sociálně. Již v dětství rozeznáváme lidi a jejich jednání podle genderu. Pro dítě je gender primární, neboť rozlišuje lidi podle délky vlasů, chování, oblečení aj. a od toho tedy odvozuje pohlaví. V každodenním sociálním jednání jsou pro nás rozhodující genderové znaky. V sociálním jednání nelze oddělit pohlaví od genderu, neboť spolu tvoří umělou jednotu. Biologické funkce musí být ve shodě s kulturními znaky. Sociální konstrukt genderu vychází z pohlaví, ale současně gender musí neustále stvrzovat pohlaví. Diferencování podle genderu je významnější a důležitější. I sami sebe vnímáme mnohem více skrz gender. Například muž si v naší společnosti na sebe neobleče sukni, ne že by to odporovala jeho biologickým funkcím, ale protože to není v souladu s mužskými genderovými rysy.¹⁴⁸

4.1 Genderová identita

Genderovou identitu lze chápat jako osobní zkušenost s ženskou či mužskou existencí, kterých může být mnoho, ale společnost vymezuje pouze dvě jako žádoucí a správné. Těmi jsou *hegemonní maskulinita*, její požadavky naplňuje muž, který je majoritního

¹⁴⁶ Srov. CURRAN, D. J. *Ženy, muži a společnost*, s. 20.

¹⁴⁷ Srov. FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*, s. 32.

¹⁴⁸ Srov. Tamtéž, s. 34 - 35.

etnika, heterosexuál, zdravý, racionálně uvažující, dobře situovaný, konkurenceschopný, výkonný v práci, v sexu a ve sportu. *Preferovaná feminita* zahrnuje půvab, péči o druhé a citlivost.¹⁴⁹

Genderová identita „je vyjádřením skutečnosti, že vše, co osoba (muž či žena) říká, dělá, prožívá, souvisí s tím, zda její sociální status má mužskou či ženskou determinaci, zda je manifestován ve znamení muže či ženy.“¹⁵⁰ Muži jsou pod větším tlakem společnosti, vyhýbají se všemu, co by je mohlo osočit ze zženštilosti. Muž přibližující se k ženským projevům ohrožuje svou mužnost, naopak ženy schopné podávat mužské výkony jsou společností uznávanější. Mužská a ženská identita je osobní vědomí sebe sama jako muže či ženy s určitými vlastnostmi a osobnostními charakteristikami pohlaví.¹⁵¹

Historička Hausen nahromadila genderové požadavky, ze kterých vyplývá, že muž je předurčen pro veřejný život a veřejný prostor, zatímco ženy jsou předurčeny k domácímu životu a vnitřnímu prostoru. Muž je aktivní (energie, síla, vůle, pevnost, odvaha), žena je pasivní (slabost, skromnost, kolísavost). Muž je cílevědomý, usilující, samostatný, prosazující se a žena je závislá, pilná, chápající, přizpůsobující se, dobrotivá, neboť muž je konající a žena má být podřazena. Muž je racionální, zatímco žena je emocionální. Za mužskou ctnost je považována důstojnost, k ženským ctnostem patří laskavost, zručnost, citlivost, půvab, krása a schopnost dělat svět krásnější.¹⁵²

Genderová identita jedince rovněž souvisí s jeho genetickými předpoklady a výchovou. Psycholog Erikson upozornil na skutečnost, že získávání identity psychologické i společenské je velice složitý proces, který zahrnuje pozitivní vztah začleňování a negativní vztah odlučování. Jedinec se vymezuje na základě podobnosti s jedněmi a odlišnosti od druhých.¹⁵³

Podstatný vliv na vznik a osvojení mužské a ženské identity mají hračky a hry. V batolecím věku je dítě schopno rozlišit osoby a jevy ve svém okolí. Prohlubuje se uvědomění genderové identity sebe sama a lidí, se kterými se dítě stýká. Například v katalogu hračkářství jsou hračky pro dívky prezentovány růžovými a fialovými barvami pod názvy Pro malé hospodyňky, Pro malé parádnice aj. Zatímco chlapcům

¹⁴⁹ Srov. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*, s. 8 - 10.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 7.

¹⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 7.

¹⁵² Srov. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*, s. 8.

¹⁵³ Srov. BADINTEROVÁ, E. *O mužské identitě*, s. 39.

jsou určeny stránky modré a zelené barvy s nabídkou Pro malé dobrodruhy, Mladým vědcům a tvůrcům. Samotné uspořádání prostoru ke hrám a hraní směřuje dítě k tradičním vzorcům chování.¹⁵⁴

Genderová identita dětí je ovlivněna rodinným prostředím, osobnostní charakteristikou rodičů a způsobem, jakým s nimi rodiče jednají. Podstatou identifikace je, když se chlapec ztotožňuje s muži, dívka s ženami, čímž se vytváří mužská a ženská genderová identita. Pokud se chlapec trvalým a neměnným způsobem identifikuje se ženou, zvyšuje se pravděpodobnost abnormality v podobě transsexuality nebo homosexuality. Výskyt těchto odchylek je u žen nižší, protože chlapi jsou vystavováni vyššímu riziku. Hrozí nebezpečí, že se u nich správná genderová identita nevyvine, neboť v naší společnosti nebývá otec součástí domácnosti nebo je citově chladný.¹⁵⁵

4.2 Genderové role

S genderovou identitou úzce souvisí osvojení genderových rolí, což je „soubor zjevných i skrytých, nepsaných předpisů, platných pro chování a jednání žen a mužů a vztah mezi nimi“.¹⁵⁶ Genderové role se formují a potvrzují zejména v oblasti rodiny, vzdělávacího systému, zaměstnání, společenských hodnot a norem. Součástí genderových rolí je nerovný status ve společnosti. I za předpokladu stejných podmínek jako je věk, vzdělání, etnikum, aj. zaujímají muži ve společnosti vůči ženám vždy výhodnější pozici.¹⁵⁷ Do genderových rolí se rodíme a nikdo neočekává, že bychom měli hrát roli opačnou, i přesto že se role vzájemně prostupují.¹⁵⁸

Genderové role jsou podle odborníků člověku určeny hned po jeho narození. Každému novorozenci je okamžitě přiřazeno pohlaví a s ním připsán určitý gender. Narozenému dítěti přiřazujeme jeho vzhled a projevy chování stereotypně podle jeho pohlaví, na jehož základě jsou dítěti připisovány i osobnostní charakteristiky. Narozením mu nebylo udáno jen pohlaví, ale byla mu určena i norma, podle které se má

¹⁵⁴ Srov. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 121 - 129.

¹⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 121 - 129.

¹⁵⁶ VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*, s. 11.

¹⁵⁷ Srov. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*, s. 11.

¹⁵⁸ Srov. FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*, s. 32.

okolí k novorozenci chovat.¹⁵⁹ Dítě by si mělo normu osvojovat a chovat se podle ní.¹⁶⁰ Tento proces má v životě dítěte podstatný význam.¹⁶¹

Již v novorozeneckém věku se matky chovají odlišně k chlapcům a dívkám. Výzkum ukázal, že dívky jsou klidnější a nevyžadují tak časté utěšování a chování jako chlapci. Odezva matky na chlapcův pláč slábne s jeho zvyšujícím se věkem, matka činí méně proto, aby ho utišila. Už tímto matka vlastně zavede zřetelný model daný sociálním očekáváním, podle něhož jsou muži asertivnější a odolnější vzhledem k socializaci než ženy. Murphyová ve své studii o výchově dětí postřehla rozdíly v přístupu matky ke svým synům a svým dcerám. U hochů matky mnohem více uznávají jejich samostatnost, řídí se jejich biorytmem a ve větší míře je motivují k tomu, aby si uměli věci zařídit sami. Zatímco k dcerám se chovají ochranně a zacházejí s nimi přístupem „maminka to umí nejlépe“.¹⁶²

S genderovou rolí úzce souvisí pojem genderové stereotypy, který je charakterizován jako neměnný pohled a předsudečné představy o správném a přirozeném chování a hodnocení jednotlivců na základě jejich příslušného pohlaví.¹⁶³ Stereotyp chlapecké role je určen tradičními vlastnostmi jako je nezávislost, síla, sebevědomí, soutěživost a dominance, které směřují k aktivnímu, asertivnímu a nezávislému jednání. Zatímco stereotypní role děvčat je charakterizována opačnými vlastnostmi, jako jsou empatie, citlivost, závislost, jemnost, laskavost a bezmocnost.¹⁶⁴

4.2.1 Osvojení genderových rolí

Genderové role a genderovou identitu dítě získává od rodičů tím, že se s nimi ztotožňuje. Dítě se chce podobat jednomu z rodičů, což ho motivuje k tomu, aby se chovalo stejně jako on. Dítě se začleňuje do stejné skupiny, do stejného genderu jako rodič, a tím si podmiňuje konkrétní mechanismy chování nejprve nevědomě, poté vědomě.¹⁶⁵

Rodiče se nechávají ovlivnit pohlavím svých dětí. K synům přistupují jako by byli robustnější a odolnější než dívky, například s nimi hrají divočejší hry motorického

¹⁵⁹ Srov. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 131 - 141.

¹⁶⁰ Srov. FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*, s. 32.

¹⁶¹ Srov. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 131 - 141.

¹⁶² Srov. Tamtéž, s. 131 - 141.

¹⁶³ Srov. FRANKL, P., PLESKOVÁ, K. BOSÁKOVÁ, M. *Průvodce na cestě k rovnosti žena mužů*, s. 5.

¹⁶⁴ Srov. VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*, s. 118.

¹⁶⁵ Srov. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 121 - 129.

charakteru, s dcerami zacházejí citlivěji, jemněji a křehčeji. U dívek podmiňují zejména jemnou motoriku a rozvíjejí jazykové dovednosti, zatímco u synů působí převážně na hrubou motoriku a na tělesné schopnosti. Z mnoho podkladů lze usuzovat, že dívkám se méně důvěřuje, méně se od nich očekává, jsou méně pod dozorem a jsou silně omezovány ve snaze po nezávislosti.¹⁶⁶

V procesu socializace, kdy dochází rovněž k osvojování genderových rolí, se dítě projevuje chováním a zachycuje zpětnou vazbu, a tak se učí chovat žensky či mužsky. Socializace je úspěšná, pokud se ztotožníme s genderovou identitou, která nám byla připsána.¹⁶⁷ Osvojování genderových rolí probíhá ve čtyřech fázích, které rozlišujeme podle pohlaví, a jsou součástí socializace dítěte.¹⁶⁸

V první fázi *socializace manipulací* dítě přijímá názor na sebe podle názoru matky či jiné pečující dospělé osoby. Například matka češe dceru nebo ji obléká do dívčích šatů a sděluje jí, že jí to moc sluší, že je to hezká holčička.¹⁶⁹

Druhá fáze *systematické směřování pozornosti* je zaměřena na zacházení dítěte se specifickými předměty určených danému pohlaví. Dítě si hraje s hračkami rozlišenými podle pohlaví a je odměněno, jestliže si hraje správně. Také očekávání rodičů v této fázi předpokládá, že dcery se při hrách budou chovat jako domácí paní, starostlivě a pečlivě, zatímco u synů je podněcována zvědavost, objevitelské a manipulativní chování vůči předmětům.¹⁷⁰

Tato fáze osvojování genderové role je do značné míry ovlivňována i rozdíly ve vybavenosti dětských pokojů, kdy chlapecký je vybaven spíše dobrodružněji. Převládají v něm autička s různým příslušenstvím, stavebnice, technické hračky, stroje a přístroje, hry rozvíjející tvůrčí schopnosti dětí. Zatímco dívčí pokoje působí milejším, krásnějším

a uklizenějším dojmem. Zastoupeny jsou nejvíce panenky s různými doplňky, hry a hračky související s domácí činností, hudební a výtvarné hračky. Americká psycholožka Greenglass v této souvislosti tvrdí, že hračky, se kterými si hrají chlapci, podporují směřování z domu, zatímco u dívek hračky posilují a podněcují domácí aktivity.¹⁷¹

¹⁶⁶ Srov. KARSTEN, H. *Ženy - muži genderové role, jejich původ a vývoj*, s. 64 - 65.

¹⁶⁷ Srov. FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*, s. 32.

¹⁶⁸ Srov. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*, s. 15.

¹⁶⁹ Srov. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 131 - 141.

¹⁷⁰ Srov. Tamtéž, s. 131 - 141.

¹⁷¹ Srov. KARSTEN, H. *Ženy - muži genderové role, jejich původ a vývoj*, s. 65.

Chlapce nechávají hrát rodiče samotného více než dívku, méně ho vedou ke hram, ve kterých se má o nějakou hračku starat. Když si kluk hraje s vláčky, nepotřebuje rodiče, aby mu dělali nádraží, ale hraje-li si dívka s panenkami na maminku, potřebuje k ní druhého rodiče. Pohodí-li syn panenku, konstatuje se, že to není hračka pro kluka, udělá-li to dcera je pokárána. Dívky jsou více vedeny k péči o druhé než chlapci.¹⁷² Hraje-li si dívka s autíčky, je k ní společnost mnohem tolerantnější, než když si kluk hraje s panenkami, který se může setkat s nepochopením ba dokonce i s výsměchem.¹⁷³

Pokud si dívky hrají s panenkami a kluci s autíčky, později budou předměty příslušného typu na emočním základě zvýhodněny. Předměty rozdělené podle pohlaví sehrávají významnou úlohu při dětské generální zkoušce genderových rolí a udržují si své výhodné postavení v pozdějším věku, je-li reakce dítěte podněcována.¹⁷⁴

Třetí fází je *verbální pojmenování*, které je také pohlavně podmíněno. Jedná se například o spojení typu zlobivý kluk, hodná holka, tyto poznámky se podílejí na utváření vlastní identity, jejíž součástí je i pohlaví.¹⁷⁵

Závěrečnou fází je *aktivita*. Dívky i chlapci se setkávají s tradičními ženskými i mužskými činnostmi, zejména v domácnosti. Výzkum poukázal na skutečnost, že matky podněcují ve větší míře dcery k domácím pracím, povzbuzují jejich identifikaci s nimi jako součástí genderové role. U chlapců je toto ztotožnění krátkodobé, zanedlouho jsou od této činnosti odrazováni a není spojena s trvalým aspektem genderové role.¹⁷⁶

4.2.2 Kulturní a dějinné rozdíly rodových rolí

Na světě neexistuje žádná společenská skupina, etnikum nebo národ, který by nevytvářel určité rozdíly mezi ženami a muži a který by neodlišoval ženskou a mužskou roli. Každá společnost tomuto rozdělení podléhá a přizpůsobuje podle ní svou výchovu svých potomků. Chlapci jsou vystavováni jiným socializačním vlivům než dívky.¹⁷⁷

Důraz kladený na rodové rozdíly je viditelný u přírodních a tradičních společenství, kdy má muž svou přesně vymezenou roli, svá vlastní práva a povinnosti a taktéž žena. Muž i žena přijímají názory od své společnosti stejně tak jako jejich předci. Usnadňuje

¹⁷² Srov. FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*, s. 36.

¹⁷³ Srov. KARSTEN, H. *Ženy - muži genderové role, jejich původ a vývoj*, s. 64.

¹⁷⁴ Srov. OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*, s. 131 - 141.

¹⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 131 - 141.

¹⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 131 - 141.

¹⁷⁷ Srov. JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita*, s. 13 - 14.

to jejich vzájemnou komunikaci v rámci partnerství a rodiny, a proto se život společnosti odvíjí neměnným způsobem. Role mužů a žen se v různém společenství značně liší, ale v tradičním pojetí jsou vždy vymezeny jako komplementární a do určité míry pro sebe i nepostradatelné.¹⁷⁸ Tradiční úlohou ženy, matky a hospodyně je uskromnit se ve prospěch svých členů rodiny, postarat se o zázemí a pohodlí živitele rodiny. Ženy a muži se od útlého věku učí, zda se to či ono na dívku či ženu, na chlapce či muže sluší nebo nesluší.¹⁷⁹

Z tradiční představy vychází, že muž musí svou identitu získat prostřednictvím úspěšné kariéry, tedy zajistit finanční prostředky pro zabezpečení rodiny, zatímco dívka nabude své identity, tím že se stane něčí ženou, matkou a že bude poskytovat emoční podporu a péči. Lze říci, že muž získává svou identitu činy, naopak žena pasivním podvolením.¹⁸⁰

Ženskou i mužskou roli diktuje společnost. Biologické faktory nemají tak významnou roli jako sociální pohlaví, tedy gender, který se více uplatňuje. Každé pohlaví ví, co od něho společnost tradičně očekává a reaguje na požadavky, tím že je buď uznává, nebo zavrhuje. Odmítnutím se muž vystavuje podezření ze zženštilosti a ženy jsou ohroženy ztrátou ženství.¹⁸¹

4.2.3 Muži a ženy v literatuře

Dětská literatura stereotypně ztvárňuje ženské a mužské role. Muži znázorňují dynamické a odvážné hrdiny, aktivní dobrodruhy a vůdce. Ženy představují křehké a pasivní krásky, které se nechávají vysvobodit z nebezpečí, ale také zaujímají role pasivních společnic a pomocnic. U chlapeckých hrdinů je oceňována výkonnost a chytrost, u dívek je důležitý přitažlivý vzhled.¹⁸²

V roce 1995 v Německu byla uspořádána výstava na téma *Dívky v obrázkových knížkách*, z nichž je patrné, že dívky jako hlavní hrdinky jsou zobrazované pouze v 10% z nich. Dívky jsou prezentované jako slabé, pasivní, bezmocné, zatímco chlapi vystupují jako aktivní, silní a inteligentní hrdinové. V literatuře jsou chlapi prezentováni jako podnikavější, sebevědomější a nápaditější než dívky. Mnoho

¹⁷⁸ Srov. JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita*, s. 13 - 14.

¹⁷⁹ Srov. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*, s. 14.

¹⁸⁰ Srov. JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita*, s. 13 - 14.

¹⁸¹ Srov. FARMÁNKOVÁ, L., RYTÍŘOVÁ, K. *Abc feminismus*, s. 10.

¹⁸² Srov. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*, s. 15 - 16.

dětských knížek se drží jednoduché struktury, kde děvčátko zůstává nepozorovaně v pozadí příběhu a chlapec prožívá mnoho dobrodružství. Dívka pak obdivně vzhlíží ke svému hrdinovi, který zdolal všechna nebezpečí a ji zachránil.¹⁸³

Mužské role převládají i v moderních příbězích a povídkách. Kdy opět muži podstupují nebezpečí, jsou odvážní a nezávislí. Ženské postavy málokdy vystupují jako hlavní hrdinky, neboť pro ně není přirozené vyrážet do světa a čelit dobrodružství a nebezpečí, zůstávají v bezpečí domova, kde je jejich tradiční místo a pasivně vzhlíží k hrdinovi. Podobných šablon se drží také školní učebnice a knihy, kdy dívkám přísluší práce v domácnosti a chlapci provádějí činnosti mimo dům, ať už je to činnost v zaměstnání nebo při sportu. Ženy často ošetřují, obsluhují nebo jinak zabezpečují muže, kteří to přijímají jako samozřejmost a dobře se při tom baví se svými přáteli.¹⁸⁴

Typickou vlastností literárně znázorněné ženské role je zařazovat se a podřizovat se, přijímat instrukce a plnit požadavky mužů, vycházet vstříc jejich potřebám, nárokům a přáním a být jim k dispozici. Za vrchol ženského štěstí je považováno manželství s milujícím mužem, mateřství a domek se zahradou. Muže naopak uspokojují jejich výkony a úspěchy, rodinu považují za bezpečný přístav, kde mohou nabrat mnoho sil k dalším výkonům, popřípadě se potěšit hrou s dětmi. Znázorňuje-li kniha pracující ženu, jedná se o mladou ženu (svobodná, bezdětná) nebo starší žena (úspěšná matka). Spisovateli vyobrazené ženy vykonávají typické ženské profese jako například sekretářky, zdravotní sestry, stevardky, číšnice, uklízečky, aj. Profese, kterou vykonávají muži, jsou mnohem rozmanitější a výrazně převyšují práci ženskou co do vážnosti, společenského uznání a finančních příjmů.¹⁸⁵

Málokterá kniha se zabývá skutečným životem, v němž žena pracuje v náročném zaměstnání, čímž vniká další problém, jak skloubit rodinný a pracovní život. Mnozí autoři zřejmě za účelem zajištění čtivosti, poutavosti děje a zajištění prodejnosti knihy, záměrně přehlížejí některé skutečnosti jako je stoupající počet rozvodů, děti vychovávané jedním rodičem nebo v náhradní rodině. Je zřejmé, že spisovatelé raději prezentují překonané společenské struktury a dávno již neplatné rozdělení rolí mezi mužem a ženou, aby si zajistili popularitu a nebyli pouze popisovateli problémů současné společnosti.¹⁸⁶

¹⁸³ Srov. KARSTEN, H. *Ženy - muži genderové role, jejich původ a vývoj*, s. 69 - 70.

¹⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 69 - 70.

¹⁸⁵ Srov. Tamtéž, s. 70 - 71.

¹⁸⁶ Srov. Tamtéž, s. 70 - 71.

4.2.4 Muži a ženy v médiích

Pravidelné sledování televizního vysílání bezesporu dodává příjemci informace a poznatky, ale také formuje a upevňuje jeho postoje, přesvědčení a orientaci ve světě. Američtí psychologové výzkumem prokázali, že děti jsou filmem mnohem silněji ovlivnitelnější než dospělí. Experiment rovněž přišel se závěrem, že mladší děti jsou sledováním obrazových a zvukových záznamů ohroženější než starší. Zejména chlapci přijímají vzorce agresivního chování dospělých snadněji než dívky a to i přesto, že takové jednání bylo ve filmu potrestáno. Postavu si idealizují a přijímají převážně ty vlastnosti, které postavě dodávají mužnost.¹⁸⁷

Muži mají v médiích neomezené možnosti zaměstnání, celý svět jim je nakloněn a otevřen, zatímco ženy se spokojují s tradičními profesemi (sekretářka, učitelka, zdravotní sestra, aj.) nebo do zaměstnání vůbec nechodí a pečují o domácnost. Nelze opomenout, že rovněž bezpohlavním bytostem a fantasy postavám propůjčují hlas muži. Žena jen výjimečně znázorňuje netradiční role. V hlavní roli jsou stále muži, zaujímají nadřazenou společenskou a rodinnou pozici, zatímco ženy se jim podřizují a jsou na nich závislé.¹⁸⁸

V neposlední řadě se reklama významně podílí na změnách v obecném pohledu na muže a ženy. Například když výrobci alkoholu hledají nové spotřebitele, ukazují ženy v barech se sklenkou drinku v ruce. Společnost tuto situaci vnímá již normálně, čímž se mění ženský gender. Na druhou stranu řada reklam stereotypy ohledně mužství a ženství potvrzuje, například se stačí podívat na reklamu na prací prášky či domácí pomocníky.¹⁸⁹

4.2.5 Jazyk a řeč mužů a žen

V jazyce i v řeči je vypěstováno specifické ženské i mužské mluvní jednání. Jedná se zejména o sílu a výšku hlasu, kdy muži mají hlubší hlas, čímž budí u posluchačů větší respekt než vyšší hlas žen. Z výzkumů je patrné, že ženy snižují svou osobní hodnotu

¹⁸⁷ Srov. KARSTEN, H. *Ženy - muži genderové role, jejich původ a vývoj*, s. 71 – 72.

¹⁸⁸ Srov. Tamtéž, s. 72 - 74.

¹⁸⁹ Srov. FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*, s. 30.

a účinek svého vyjádření, tím že začínají konverzaci slovy: „jen bych doplnila, či měla bych poznámku“. Zatímco muži prezentují skutečnosti jako své názory.¹⁹⁰

Ženy vycházejí vstříc zakotvenému stereotypu a ochotně se při rozmluvě usmívají, zejména při smíšeném rozhovoru žen a mužů, kdy dávají najevo, že naslouchají mluvčímu a spoluvytváří příjemné prostředí konverzace. Mnozí muži si vykládají ženin úsměv jako souhlas a upevňují si sebevědomí v dialogu - déle a více nepřerušovaně mluví, důrazněji trvají na svém mínění, které poté snadněji prosazují.¹⁹¹

Podle lingvistky Tannen muži a ženy hovoří odlišným jazykem, ženy užívají mluvu důvěry a vztahů, zatímco muži hovoří z pozice postavení a nezávislosti.¹⁹² Ženy preferují témata o partnerských vztazích, o dětech a vedení domácnosti. Mezi mužská témata patří zejména práce, politika, ženy a sport. Muži jsou znevýhodněni tradičním dělením témat, neboť jim není veřejně dovoleno hovořit o citech, emocích, přiznat chybu, omyl, slabost, bezradnost a zoufalství. Již v útlém dětství je chlapcům říkáno, že „kluci nepláčou“.¹⁹³

Společnost není nakloněna k tomu, aby ženy byly respektovány jako odbornice, a proto se vyjadřují s velkou nejistotou. Submisivita a nejistota se v rozhovoru u žen projevuje užíváním zpětné vazby. Podstatnou úlohu sehrávají média, která neprezentují ženy jako uznávané a významné osobnosti. I samy ženy mohou za tuto pozici, protože se domnívají, že nelze skloubit mateřství, rodinný život a kariéru. Obzvláště mladé ženy se musejí připravovat na slovní útoky vztahující se k jejich kompetentnosti.¹⁹⁴

Je důležité a pro všechny významné užívat jazyk a řeč správně a nezneužívat mluvu jako nástroj hierarchizace. Podle způsobu, jak se s ženami a o ženách mluví, lze poznat, zda je pozice obou pohlaví ve společnosti rovnocenná.¹⁹⁵

4.3 Gender rodiny v současné společnosti

V dnešní společnosti je úkolem ženy propojit roli matky a s ní související požadavky s nároky vykonávané profese či zaměstnání.¹⁹⁶ Zastoupení žen orientovaných pouze na

¹⁹⁰ Srov. FARMÁNKOVÁ, L., RYTÍŘOVÁ, K. *Abc feminismus*, s. 9 - 16.

¹⁹¹ Srov. Tamtéž, s. 9 - 16.

¹⁹² Srov. BENEŠOVÁ, J. *Problematika gender v sociální práci*, s. 40.

¹⁹³ Srov. FARMÁNKOVÁ, L., RYTÍŘOVÁ, K. *Abc feminismus*, s. 9 - 16.

¹⁹⁴ Srov. Tamtéž, s. 9 - 16.

¹⁹⁵ Srov. Tamtéž, s. 9 - 16.

¹⁹⁶ Srov. JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita*, s. 17.

rodinu v posledních desetiletí trvale klesá. Mnoho žen chce obojí-pracovat a mít rodinu a děti.¹⁹⁷

Za nejvyšší hodnotu v soužití muže a ženy se pokládá dobrý vztah k dětem, poté smysl pro rodinný život, zodpovědnost, poctivost, dobré vychování, tolerantnost. Tyto vlastnosti korespondují s očekáváními a požadavky žen a mužů na druhé pohlaví. Ženy od mužů očekávají rozhodnost, úspěšnost v profesi, ctížádostivost a kvalitní finanční a materiální zabezpečení rodiny. Muži od žen nejčastěji očekávají hezký vzhled, vytvoření pohodového a harmonického prostředí v rodině.¹⁹⁸

Aktuálním trendem dnešní doby je navyšování počtu hodin v zaměstnání, v jehož důsledku se ztrácí domácí kutilství. Muži jako živitelé rodin musejí často omezit své záliby nebo se jich úplně vzdát. Tyto aktivity většinou dovolovaly, že děti mohly trávit čas s otci a přejímat od nich jejich zkušenosti a dovednosti. Současný stav se přibližuje tomu, že muž se stává hostem ve vlastní domácnosti, ve které relaxuje, poněvadž veškerý čas tráví v zaměstnání. Tudíž se matka stává tou, která řídí domácnost a musí umět vyřešit i neočekávané události, i ty které jsou s určitostí považované za mužské.¹⁹⁹

K nevyhraněnému vzoru otců a jejich rolí ve výchově a péči o děti a domácnost napomáhá skutečnost, že muži se neangažují do běžných činností dětí intimního charakteru (uspávání, hygiena dětí, aj.), které nabízejí mimo jiné možnosti ke komunikaci. Důsledkem této situace je vnímání základních obrysů otce bez znázorněných konkrétností. V tomto případě jsou chlapci ochuzeni o opravdový vztah s otcem a jsou nuceni vytvořit si pouze symbolický vztah na základě společného rodu. Místo identifikace s otcem musejí chlapci přijmout ztotožnění „být jako on“. Chlapec se musí tedy ztotožnit s matkou, která s ním tráví více času, která ho vychovává. Pak se jedná o negativní identifikaci, kdy si chlapec osvojuje, „nejsem jako ona.“²⁰⁰

Zastánci biologického determinismu, teoretici lidské přirozenosti poukazují na skutečnost, že rozdílné role mužů a žen jsou přirozené a jsou určovány vrozenými biologickými vlastnostmi. Podstatou úlohy ženy je rodit děti, pečovat o ně a starat se o rodinný „krb“. Rolí ženy je být manželkou, matkou, pečovatelkou a vychovatelkou s vědomím, že postavení ženy v rodině je zcela nenahraditelné a nezastupitelné, neboť ve své rodičovské roli matky má primární odpovědnost za nepřetržitou péči o děti

¹⁹⁷ Srov. KARSTEN, H. *Ženy - muži genderové role, jejich původ a vývoj*, s. 125.

¹⁹⁸ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 258.

¹⁹⁹ Srov. JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita*, s. 20 - 24.

²⁰⁰ Srov. Tamtéž, s. 20 - 22.

a domácnost. Mužům a otcům je z tohoto pohledu dána role živitele a ochránce. Rozdíly mezi muži a ženami jsou uvnitř společnosti závislé zejména na odlišném způsobu socializace pohlaví, která je ovlivněna zacházením s chlapci a muži na jedné straně a s dívkami a ženami na straně druhé.²⁰¹

Teoretici lidské přirozenosti hledající zlatou střední cestu mezi biologickým a společenským determinismem, připouštějí existenci biologické odlišnosti, zároveň poukazují, že ta sama osobě nemusí nutně předpokládat společenskou nerovnost. Do jisté míry biologicky determinované společenské role muže a ženy jsou v jejich pojetí chápány jako komplementární. Z toho vyplývá závěr, že není nezbytné měnit obsahy sociálních rolí, ale hodnotový systém společnosti.²⁰²

Sociologové zjišťují, že dnešní česká populace je všeobecně nakloněna propojení genderové rovnosti v oblasti zaměstnání a rodiny. Těch, kteří se přiklánějí k tradičnímu modelu rodiny, kdy muž je živitelem rodiny a matka je pečovatelkou v domácnosti, ubývá (13% mužů a 12% žen). K modifikovanému modelu, kdy muž je živitelem rodiny a žena zastává méně náročné povolání a větší část odpovědnosti má za výchovu a péči o děti, se přiklání 44% mužů a 36% žen. Nejvíce (43% mužů a 52% žen) je v populaci zastoupen egalitární model rodiny, kdy muž i žena mají náročnou profesi a o péči o děti a domácnost se dělí.²⁰³

4.4 Gender na trhu práce

I přes úsilí o zrovnoprávnění žen a vyrovnání pracovních podmínek na trhu práce existuje obecná segmentace či dualismus pracovního trhu. Hovořit se začíná také o horizontálním a vertikálním členění trhu podle tenderu, které se liší dle pracovních podmínek, šancí na karierní postup a v hierarchických strukturách a odměňování.²⁰⁴

Horizontální genderové rozdělení se projevuje v odlišném počtu mužů a žen v ekonomickém sektoru, povoláních a odvětvích národního hospodářství. Tři základní ekonomické sektory jsou zemědělství, průmysl a služby. Nejméně pracovních sil nacházíme v zemědělství, naopak nejvíce pracovních pozic (mužů i žen) nalézáme ve službách, kdy ze všech pozorovaných zemí zastoupení žen ve službách přesahuje 80%, avšak v České republice mají ženy na těchto pozicích nejmenší zastoupení (pouze 70%).

²⁰¹ Srov. MAŘÍKOVÁ, H. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*, s. 59 -61.

²⁰² Srov. Tamtéž, s. 59 -61.

²⁰³ Srov. SIROVÁTKA, T. HORA, O. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*, s. 72.

²⁰⁴ Srov. SIROVÁTKA, T. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*, s. 205 - 206.

V oblasti průmyslu je větší podíl mužů než žen už jen v České republice, kdy mužů je téměř 50% a žen 30%. Ve veřejném sektoru služeb je ženám nabízen přístup ke kvalitnímu zaměstnání s určitým sociálním statutem, ovšem veřejný sektor pojímá nekvalifikovanou, nekvalitní a špatně placenou práci.²⁰⁵

Proč tomu tak je, není zřejmé, nabízejí se jistá vysvětlení. Například ženy s dětmi pracují na částečné úvazky, které jsou velice feminizované. Dále ženy s dětmi si v důsledku zvládání rodinných povinností vybírají méně náročná povolání, kde mzdová penalizace z důvodu přerušení kariéry není tak výrazná. Volba těchto pracovních oborů již dopředu přináší některé nevýhody, zejména obecně nižší status profese, celkově nižší platové ohodnocení a nižší šance pracovního růstu.²⁰⁶

Statistiky poukazují na existující rozdíly mezi mírou zaměstnanosti mužů a žen s mírou zaměstnanosti žen s dětmi a žen bez dětí. Porovnáme-li zaměstnanost žen s jedním dítětem na jedné straně a na druhé straně ženy s dvěma a více dětmi je patrné, že zaměstnanost žen s větším počtem dětí klesá. Karierní růst se nijak neliší mezi ženami s dětmi a ženami bez dětí. Nabízí se vysvětlení, že skryté mateřství je zatíženo omezenou vzestupní pohyblivostí, která je spojena se sníženou ochotou zaměstnavatelů investovat do budoucích kariér zatím bezdětných žen. Naopak muži s dětmi dosahují větší šance na pracovní růst než muži bezdětní.²⁰⁷

Vertikální genderová segmentace na trhu práce znamená nižší zařazení žen v rámci stejné profese a malý podíl žen ve vedoucích pozicích. Vertikální genderová nerovnost bývá označována termínem skleněný strop, který vychází z vlivu kultury a ze sociálního předurčení rolí muže a ženy, jež zabraňují ženám v kariérním postupu. Z výzkumu vyplynulo, že české ženy jsou podhodnoceny nejen ve vysokých administrativních a manažerských pozicích, ale i v pozicích se zodpovědností za podřízené pracovníky.²⁰⁸

Mateřství je významný faktor, který určuje postavení ženy na trhu práce. Skutečnost, že ženy mohou mít děti, pro ně znamená neobvyklé postavení nejen v sociálních normách, opatřeních sociálního státu, ale i v poptávce po pracovní síle. Předurčení být matkou představuje, pro zaměstnavatele, ženu jako rizikovějšího

²⁰⁵ Srov. SIROVÁTKA, T. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*, s. 205 - 206.

²⁰⁶ Srov. Tamtéž, s. 206.

²⁰⁷ Srov. Tamtéž, s. 168 - 169, 207.

²⁰⁸ Srov. VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*, s. 141 - 142.

zaměstnanec než muž v souvislosti s pracovním nasazením, což přispívá ke znevýhodnění žen na trhu práce.²⁰⁹

Tato představa vychází z historického vývoje a fungování sociálních vztahů, jejichž následkem je i fakt, že je dnes neplacená práce (práce v domácnosti a péče o závislé osoby) spojená s rolí žen a placená práce je spojována s rolí muže. Přetrvávající stereotypní rozdělení rolí muže a ženy se odráží ve finančním ohodnocení ženy za její práci, což komplikuje její pracovní uplatnění. Neměnná představa o ženské pracovní síle se musí nezbytně odrážet v přijímání ženské pracovní síly a v postavení žen na pracovním trhu.²¹⁰

Muži jsou na trhu práce preferovanější a jsou dominantněji postaveni a ženy nedokáží překonat bariéry, které vytváří tradice, mužská solidarita (muži se vzájemně formálně i neformálně podporují) či sociální zátěž žen (založení rodiny). Někteří starší muži by považovali za potupné, kdyby jejich pracovní místo obsadila žena, proto jsou spíše upřednostňováni mladí muži. Ženy jsou špatně vnímané i ve vedoucích pozicích. Nedosahují takové autority jako muži a navíc mají potřebu neustále obhajovat a dokazovat své postavení před ostatními zaměstnanci. Ženy se na pracovním trhu setkávají s jejich diskriminací a neochotou mužů změnit postoj k ženskému vzdělání a rekvalifikaci. Tím jsou nadále posilovány stereotypy rodinných rolí (žena jako pečující matka o děti a domácnost, muž v tomto směru bez povinností).²¹¹

4.4.1 Žena a muž na trhu práce

Ústava České republiky a Zákoník práce sice zaručuje rovné postavení mužů a žen na trhu práce, skutečnost je zcela odlišná. Zákon garantuje rovné příležitosti, což neznamená garantování rovných podmínek. V současné době nikde na světě v žádné profesi nedosahují ženy stejného průměrného výdělku jako muži, i přesto že vzdělání, věk a úvazková struktura je téměř totožná. V této oblasti trhu práce zaznamenáváme i další nerovnosti mezi muži a ženami, kdy manuálně pracující muži mají vyšší příjem než relativně privilegované nemanuálně pracující ženy.²¹²

Ženy jsou zatím stále znevýhodněny při rozdělování podílu na moci, z důvodu odlišné socializace, kdy jsou ženy obecně méně vychovávány k tomu, aby si vytvořily

²⁰⁹ Srov. SIROVÁTKA, T. *Rodina, zaměstnání a sociální politika* s. 203.

²¹⁰ Srov. Tamtéž, s. 203 - 204.

²¹¹ Srov. ČERMÁKOVÁ, M. *Společnost žen a mužů z aspektu genderu*, s. 51 - 55.

²¹² Srov. Tamtéž, s. 51 -55.

vlastnosti, které jsou důležité pro dosažení výhodnějších rozhodujících profesí. Jedná se zejména o vlastnosti jako je ctížádostivost, soutěživost, zaměření na výkon, snaha prosadit se, uplatnit se, které jsou považovány za typicky mužské charakteristiky. Rozdíl v nárocích na pracovní pozice vychází z obecně uznávaného požadavku připisovaného poslání žen – matek, jimž přísluší zejména altruismus, zaměření na pomoc, podporu a péči o druhé. Předpokládá se, že tyto činnosti budou ženy vykonávat s nadšením, jako něco co zejména obohacuje je samotné. Rysy a činnosti, které jsou obecně považované za mužské, jsou pro společnost důležitější a tudíž hodnotněji oceňované.²¹³

Feministické hnutí na počátku 70. let minulého století kladlo velký důraz na ekonomickou nezávislost žen spojenou s jejich zaměstnáním a vlastním příjmem. Na jedné straně feministické hnutí věnovalo pozornost prosazení nároku na vlastní bankovní konto, na které jim chodí jejich pravidelná mzda. Na druhé straně feministické hnutí zdůraznilo, že neplacená práce v domácnosti je práce sociálně stejně významná a individuálně stejně náročná jako práce muže v zaměstnání.²¹⁴

Dělbá práce podle pohlaví znevýhodňuje ženy, neboť muž má určené místo ve veřejné sféře. Tedy ve sféře placené práce, placeného podnikání či zaměstnání, zatímco žena má vyhrazenou pozici v soukromém sektoru, což znamená věnovat se péči o dítě a domácnost, ve sféře neplacené práce. Tím, že muž vykonává lépe placenou práci, může vznikat ekonomická závislost ženy na muži.²¹⁵

Ženy si svou pozici na trhu práce musely a musí budovat, protože pro ně nebyla a stále ještě není upevněná. Ženy vykonávaly práce, které byly omezeny hranicí domácnosti a potřebami dětí. Společenský a ekonomický vývoj se neustále mění, zejména v působení makroekonomického tlaku na domácnost, kdy pokles reálných mezd znemožňuje udržení stejné životní úrovně při zachování modelu, ve kterém pracuje pouze muž a žena pečující o domácnost. Industrializace a urbanizace přispěly k výraznějšímu genderovému rozdělování práce, k pružnosti pracovního trhu, který umožňuje pracovat na zkrácené úvazky. Tím došlo k vytvoření nových hranic mezi prací v domácnosti a formálním zaměstnáním za mzdu. Rovněž neomezená možnost vzdělávání žen v různých oborech umožnila, aby se ženská práce stala nedílnou součástí národních hospodářských systémů. Participace žen na trhu práce znamená, že pracující

²¹³ Srov. JANOŠOVÁ, P. *Dívčí a chlapecká identita*, s. 17 - 19.

²¹⁴ Srov. MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*, s. 175.

²¹⁵ Srov. MAŘÍKOVÁ, H. *Společnost žen a mužů z aspektu gender*, s. 61.

ženy více přispívají ve formě pojištění a daní do státního rozpočtu a budují tak svá sociální práva.²¹⁶

4.5 Gender v sociální práci

Téma genderu je velmi důležité právě v oblasti sociální práce, kdy profesi sociálního pracovníka vykonávají muži i ženy a každý z nich tak může ke klientům přistupovat z hlediska své biologické příslušnosti. V české společnosti zůstává gender sociální práce neviditelný. Tato neviditelnost může vycházet z nezájmu naší společnosti, která vnímá genderovou rovnost jako obnovení nové totality. Příčinou může být i špatné vysvětlování pojmu gender, který bývá prezentován jako nadřazenost žen nad muži. Veřejnost vnímá gender jako něco záhadného, nového, obtížně uchopitelného, něco co vyvolává obavy, protože ohrožuje původní kulturní normy a hodnoty.²¹⁷

Výzkumy poukazují na skutečnost, že sociální práce byla spojena s ženskou rolí v rodině. Přenesení rodinných funkcí do sociální práce bylo viditelné, a proto byla tato profese považována za vhodnou pro svobodné dívky, které nebyly schopné či ochotné najít si manžela nebo pro vdané bezdětné ženy. V důsledku druhořadého postavení ženy ve společnosti 19. století byly domácí práce pokládány za méněcenné, což je do jisté míry příčinou toho, že sociální práce se stává plnohodnotnou profesí velice pozvolna.²¹⁸

Muže pro výkon sociální práce začali motivovat až činnosti, ve kterých mohli uplatnit svou autoritu, kázeň a dohled. Jedná se například o probační služby, prevenci násilí páchanou na dětech, pečovatele o chudé, kurátory pro mládež aj. Práce sociálních pracovníků byla rozdělena podle pohlaví, kdy muži pracovali s chlapci a muži, ženy pečovaly pouze o malé chlapce. Další faktor, který ovlivnil rozložení mužů a žen v sociální práci, bylo jejich postavení ve společnosti. Muži preferují práci pro místní úřady a vyhýbají se činností v nemocnicích. Důvodem bývá, že lepší kariérní možnosti jsou na místních úřadech. Ve zdravotnických zařízeních neustále dominuje ženský personál.²¹⁹

²¹⁶ Srov. SIROVÁTKA, T. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*, s. 168 - 169.

²¹⁷ Srov. JANEBOVÁ, R. *Úvahy nad genderovým tichem aneb je gender relevantní kategorií v sociální práci?* s. 101

²¹⁸ Srov. WALTON, R. G., *Woman in social work*, s. 257 -258.

²¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 258.

Sociální práce je stále vnímána jako tradičně ženská profese, stejně tak je usuzováno i v případě klientely sociální práce, že také převládají ženy.²²⁰ Evolucionářská ideologie odlišných dovedností mužů (nezávislí, racionální, výkonně orientovaní) a žen (intuitivní, začleňující, expresivní) pomohla vystavět sociální práci jako vhodnou profesi pro ženy. Tato skutečnost byla podložena vírou, že ženy mají přirozené nadání pro pomáhání druhým lidem. Ženy jsou často do sociální práce vtahovány zejména z důvodu atributu pomoci, pečovatelskému přístupu a opatrování, ale výkon sociální práce vychází z uplatňování autority a moci. V praxi mohou mít sociální pracovnice problém, jak nakládat se svou autoritou a mocí. Dalo by se říci, že se utvářejí dvě odlišné říše sociální práce-mužská a ženská. Muži preferují přístup k politickým, profesionálním a ekonomickým zdrojům vlivu a moci, zatímco ženy upřednostňují činnosti spojené s morálkou a neziskovým sektorem společnosti.²²¹

V současném pojetí sociální práce se objevuje velký rozpor – ženy a rozhodnost, která jim historicky není přikládána a vlastní. Tato profese je vnímána jako ženské povolání v důsledku osobnostních charakteristik žen (péče o druhé, na lidi orientované jednání). Zároveň je spojena s obecným očekáváním, že ji budou vykonávat ženy. Na druhou stranu jsou v sociální práci jako v ostatních veřejných sférách upřednostňovány spíše mužské charakteristiky (racionalizace, autorita).²²²

5 Metodika

Jak již bylo sděleno v úvodu, cílem této diplomové práce je odborně reflektovat problematiku hodnot a motivace sociálních pracovníků. Výzkumné šetření na základě projektu GAJU Pojetí kvality sociální práce v souvislosti se sebedefinováním sociálního pracovníka a jeho profese, kdy se tato práce inspiruje jedním z jeho cílů-zjistit pojetí role sociálního pracovníka samotnými sociálními pracovníky. Řešitelkou tohoto projektu je Mgr. Markéta Elichová, Ph.D., která se z tohoto důvodu stala i vedoucí mé diplomové práce.

Pro dosažení svého empirického cíle a pro ověření hypotéz jsem zvolila kvantitativní typ výzkumu a ke sběru dat jsem použila strukturovaný dotazník. Dotazník

²²⁰ Srov. JANEBOVÁ, R. *Úvahy nad genderovým tichem aneb je gender relevantní kategorií v sociální práci?* s. 91.

²²¹ Srov. JANEBOVÁ, R., KAPPL, M., SMUTEK, M., *Sociální práce mezi pomocí a kontrolou*, s. 44 - 45.

²²² Srov. Tamtéž, s. 45.

je tematicky rozdělen do dvou částí, kdy první je zaměřena na identifikační údaje o respondentech. Tím mohu přesněji určit, z jakých respondentů se skládal průzkumný soubor. V druhé části dotazníku jsou obsaženy otázky, které směřují k naplnění cíle dotazníkového šetření a k verifikaci hypotéz. Dotazník je přílohou č. 1 této práce.

5.1 Cíl dotazníkového šetření

Cílem dotazníkového šetření je zjistit, jaké jsou hodnoty a motivace sociálních pracovníků (mužů) a sociálních pracovníc (žen) k volbě a k výkonu sociální práce. Dílčím cílem dotazníkového průzkumu je zjistit, zda se budou v odpovědích respondentů vyskytovat genderové rozdílnosti. Výzkumné šetření mé diplomové práce bude poté součástí cíle, zjistit pojetí role sociálního pracovníka samotnými sociálními pracovníky, v rámci podporovaného projektu GAJU.

5.2 Hypotézy

Při sestavování hypotéz jsem vycházela z cíle výzkumu, kterým je zjistit, jaké jsou hodnoty a motivace sociálních pracovníků (mužů) a sociálních pracovníc (žen) k výkonu sociální práce. Dílčím cílem dotazníkového šetření je zjistit, zda se budou v odpovědích od respondentů vyskytovat genderové rozdílnosti.

K sestaveným hypotézám jsem poté vypracovala otázky dotazníkového šetření, tak aby bylo možné stanovené hypotézy na zvoleném vzorku respondentů ověřit.

Hypotéza č. 1:

Předpokládám, že profesi sociálního pracovníka budou častěji vykonávat ženy.

Tuto hypotézu pokládám na základě použité literatury v této diplomové práci, která uvádí, že ženy mají pro výkon sociálního pracovníka vhodnější osobnostní předpoklady a sociální práce je vnímána jako tradičně ženská profese.²²³ Ženám je všeobecně přisuzován atribut pomoci, pečovatelský přístup a opatrování, upřednostňování činností spojených s morálkou, nikoliv s uplatňováním autority a moci.²²⁴

Sociální práce, stejně jako činnosti vykonávané ženou, je založena na péči o druhé, na jednání orientovaném na lidi. Zároveň je spojena s obecným očekáváním, že ji budou

²²³ Srov. JANEBOVÁ, R. Úvahy nad genderovým tichem aneb je gender relevantní kategorií v sociální práci? s. 91.

²²⁴ Srov. JANEBOVÁ, R., KAPPL, M., SMUTEK, M., Sociální práce mezi pomocí a kontrolou, s. 44 - 45.

vykonávat ženy, i přesto, že někdy je v ní upřednostňována spíše racionalizace a autorita, což jsou typické mužské charakteristiky.²²⁵

I podle Currana většina lidí očekává od ženy pečovatelský přístup, smysl pro romantiku, starost o vlastní zevnějšek a muže vnímá jako ambiciózní, soupeřivé, zaujaté do vlastního studia, práce nebo sportovních aktivit a technicky velice zdatného.²²⁶ Všeobecně jsou rovněž dívky více vedeny k péči o druhé než chlapci.²²⁷

Hypotéza č. 2:

Předpokládám, že nejčastější motivací pro volbu profese sociálního pracovníka budou vlastní zkušenosti respondentů.

Hypotéza č. 3:

Předpokládám, že u respondentů mužů a respondentek žen bude jejich vlastní zkušenost, jako motivace pro volbu profese, stejná.

Tyto předpoklady opírám o zjištění, že zkušenost je aktivní složkou paměti, ve které se uchovávají naše prožité události a zážitky. Zkušenost je počátečním zdrojem znalostí jedince o světě, ve kterém žije. Zkušenost jako taková se utváří během praktické činnosti jedince.²²⁸ Proto se domnívám, že by respondenti mohli prožít událost, která by pro ně mohla být směřujícím impulzem pro volbu profese sociální práce.

Hypotéza č. 4:

Předpokládám, že nejčastěji zastoupenou motivací pro výkon profese sociálního pracovníka bude snaha pomoci lidem.

Hypotéza č. 5:

Předpokládám, že u respondentů mužů a respondentek žen bude snaha pomoci lidem, jako motivace pro výkon profese, stejná.

Hypotézy vychází ze skutečnosti, že pomáhání je přirozený jev mezi lidmi,²²⁹ je vždy projevem dobra a vůle jedince, je to jeho svobodné rozhodnutí, byť nemusí mít na první pohled zcela racionální důvod. Pomoc by měla být běžnou součástí našich životů.²³⁰ Sociální práce se opírá jednak o rámec společenské solidarity, jednak o ideál naplňování

²²⁵ Srov. JANEBOVÁ, R., KAPPL, M., SMUTEK, M., Sociální práce mezi pomocí a kontrolou, s. 45.

²²⁶ Srov. CURRAN, D. J. Ženy, muži a společnost, s. 20.

²²⁷ Srov. FAFEJTA, M. Úvod do sociologie pohlaví a sexuality, s. 36.

²²⁸ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*, s. 703.

²²⁹ Srov. GÉRINGOVÁ, J. Pomáhající profese: Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou, s. 16.

²³⁰ Srov. SPAEMANN, R. Štěstí a vůle k dobru, s. 106.

individuálního lidského potenciálu.²³¹ Tím, že můžeme něco dělat pro druhé lidi, realizujeme i sebe sami. Čím více člověk dává druhým, čím více je pro druhé, tím více je sám sebou, tím více žije smysluplným životem.²³²

Hypotézu č. 6:

Předpokládám, že v osobních hodnotách respondentů se vyskytnou hodnoty typické pro profesi sociálního pracovníka.

Pro výkon sociální práce jsou důležité osobností předpoklady sociálního pracovníka, mezi které řadíme vřelost, empatii, tvořivost, flexibilní důraznost a opravdovost ze strany sociálního pracovníka. Jedinečnost osobnosti sociálního pracovníka je vnímána jako samostatný nástroj pro výkon sociální práce.²³³

Stanovená hypotéza vznikla na základě skutečnosti, že je specifické pro profesi sociální práce osobní nasazení sociálního pracovníka²³⁴ a že úspěšný nápomocný vztah mezi pracovníkem a klientem předpokládá vřelost, empatii a opravdovost ze strany profesionálního pracovníka.²³⁵

5.3 Metody a technika šetření

Pro dosažení svého cíle a pro ověření hypotéz jsem zvolila kvantitativní typ výzkumu a ke sběru dat jsem použila strukturovaný dotazník. Dotazník „je písemný doklad, formulář předem připravený a standardizovaný ve smyslu jednotného použití, sloužící k záznamům o vyjádření dotazovaných osob k nejrůznějším otázkám.“²³⁶ Pro dotazníkové šetření jsem se rozhodla, protože v krátkém čase se zjistí mnoho potřebných informací.

V dotazníku jsem použila uzavřené alternativní otázky v té části, ve které jsem získávala informace o respondentech. Tím mohu přesně určit, z jakých respondentů se skládal průzkumný soubor. Dále jsem vybírala formy otázek tak, aby mi co nejlépe pomohly při ověřování hypotéz a naplňovaly stanovené cíle šetření.

²³¹ Srov. MATOUŠEK, O. Slovník sociální práce, s. 213.

²³² Srov. ADAMOVÁ, L., DUDÁK D., VENTURA, V. Základy filosofie etiky, s. 137-138.

²³³ Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, s. 23.

²³⁴ Srov. Tamtéž, s. 18.

²³⁵ Srov. Tamtéž, s. 23.

²³⁶ MIŠOVIČ, J. A kol. *Od a do z ve veřejných výzkumech*, s. 18.

Dále jsem volila otázky s úplnými i neúplným výběrem, abych dosáhla po jejich vyhodnocování cílů šetření. Otevřené otázky jsem zvolila v případech, kdy jsem chtěla nechat prostor pro názory a vlastní vyjádření respondentů, aniž bych je omezovala nabízenou škálou odpovědí, což by také mohlo vést k tomu, že by odpověď nevyprávěla o osobě respondenta, ale o „hledání“ správné odpovědi očekávané od sociálního pracovníka.

V dotazníku jsou i otázky, které přímo nesouvisí s cílem zadaného projektu, ale tematicky s ním souvisí. Jsou zařazeny zejména proto, abych získala odpovědi na otázky, které mě napadaly při psaní této práce a při realizaci tohoto průzkumu. Nejsou tedy důležité pro toto dotazníkové šetření, ale spíše pro ověření mých vlastních nepodložených domněnek.

Dotazník jsem rozeslala e-mailem „klíčovým“ osobám, které byly jak z akademické půdy Teologické fakulty, tak z okruhu mých bývalých spolužaček a kamarádek, které již pracují v sociální práci a tudíž mají navázáno mnoho kontaktů v této oblasti a profesi. Spoléhal jsem na jejich osobní vztahy a další rozšíření mezi jejich kolegy. Tím jsem si zajistila potřebný počet respondentů a zároveň jsem předpokládala vyšší návratnost mého dotazníku, než kdybych s dotazníkem kontaktovala pracovníky různých sociálních institucí a organizací sama. Dotazník byl vyplňován anonymně a zasílán zpět na můj soukromý e-mail.

Domnívám se, že pro tento účel šetření jsem použila vhodnou a správnou sociologickou metodu, která sdělí takové výsledky, které budou použitelné pro ověření stanovených hypotéz.

5.4 Výběrový vzorek respondentů

Výběrovým vzorkem respondentů dotazníkového šetření byli sociální pracovníci (muži) a sociální pracovnice (ženy) vykonávající profesi sociální práce. Bližší specifikum profese sociálních pracovníků nebylo stanoveno.

Aby byl výběrový vzorek reprezentativní, výzkum realizovatelný a objektivní, sdělil sociolog, současný přednášející na Teologické fakultě zdejší univerzity, RSDr. Ján Mišovič, CSc., že je nutné získat odpovědi minimálně od 50 respondentů.

5.5 Harmonogram výzkumu

Empirickému šetření se věnuji od prosince 2014, kdy byl vypracovaný první dotazník, který byl po konzultaci s vedoucí Mgr. Markétou Elichovou, Ph.D., upraven a realizoval se předvýzkum. Toho se účastnilo 13 sociálních pracovníků, kteří se vyjádřili ke srozumitelnosti a jasnosti otázek. Podle jejich připomínek a návrhů byl dotazník upraven.

Rovněž jsem si mohla udělat představu o formě obdržených odpovědí, zda na jejich základě budu moci stanovené hypotézy verifikovat. Tím jsem zjistila, že forma otevřených otázek přinese širokou škálu odpovědí, které bude potřeba pro vyhodnocení a další práci s nimi utřídit a kategorizovat.

Na konci ledna 2015 byl dotazník rozeslán „klíčovým“ osobám, které ho rozeslaly dalším kolegům a kolegyním pracujícím v sociální práci. Na začátku března téhož roku byl sběr dotazníků ukončen, výsledky jsem poté vyhodnotila a ověřila stanovené hypotézy.

6 Vyhodnocení výzkumu

Dotazníkové šetření bylo vyhodnoceno matematickou-početní metodou. Od respondentů byla získaná relativně velká škála odpovědí, které jsem pro další účely vyhodnocení musela podle četností výskytu rozdělit do určitých kategorií, aby se mi otázky lépe a efektivně vyhodnocovaly.

6.1 Charakteristika průzkumného souboru

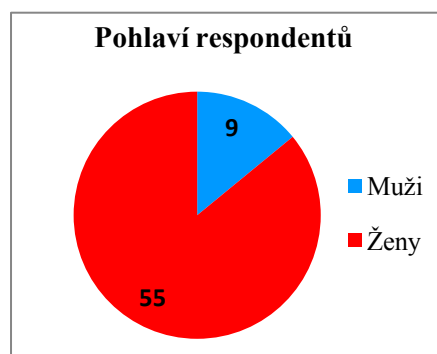
Dotazníkového šetření se podstatně více zúčastnilo žen než mužů.

Tabulka č. 1 - Pohlaví respondentů
respondentů

Pohlaví	Počet	% respondentů
Muži	9	14,07 %
Ženy	55	85,93 %
Celkem:	64	100%

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf. č. 1 - Pohlaví

Zdroj: Vlastní výzkum

Dotazníkového šetření se zúčastnilo celkem 64 respondentů, z toho pouze 9 mužů, ženy byly podstatně dominantněji zastoupeny a to 85,93%.

Výsledky dotazníkového šetření lze považovat za předmětné, neboť hranice objektivnosti, kterou stanovil sociolog RSDr. Ján Mišovič, CSc., byla překonána.

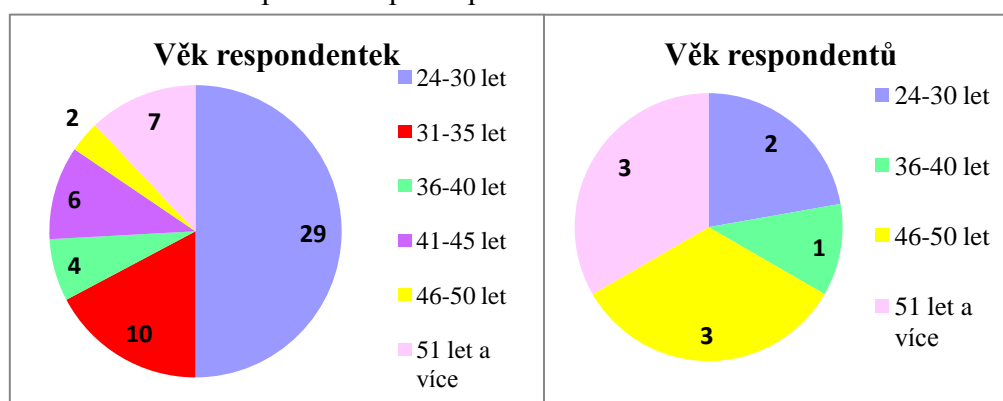
Po vyhodnocení pohlaví respondentů jsem si kladla otázku, zda v průzkumném vzorku není zastoupen malý počet mužů a zda tedy bude možné vyhodnotit hypotézy vztahující se ke genderové problematice. Proto jsem kontaktovala Krajský úřad v Českých Budějovicích, kde jsem zjistila, že na Městských úřadech v Jihočeském kraji pracuje celkem 133 pracovníků sociálně-právní ochrany dětí. Z celkového počtu zaměstnanců tvoří sociální pracovnice 92,49% (123 žen) a pouze 7,51% (10 mužů) jsou sociální pracovníci, což je ještě méně početnější skupina než ve srovnání s respondenty dotazníkového šetření.

Tabulka č. 2 - Věk respondentů

Pohlaví	24 -30 let	31 - 35 let	36 - 40 let	41 - 45 let	46 - 50 let	51 let a více	
Muži	2	0	1	0	3	3	
Ženy	29	10	4	6	2	4	
Celkem:	31	10	5	6	5	7	64
Celkem v %	48,44%	15,64%	7,81%	9,37%	7,81%	10,93%	100%

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 2. - Věk respondentů podle pohlaví

Zdroj: Vlastní výzkum

V dotazníkovém šetření byla nejčetněji zastoupena věková hranice 24–30 let (48,44%), což mohlo být zapříčiněno i tím, že většina dotazníků byla rozeslána mým vrstevníkům ve věku právě 24–30 let, z toho 29 jich bylo ženského pohlaví. Reprezentativní vzorek

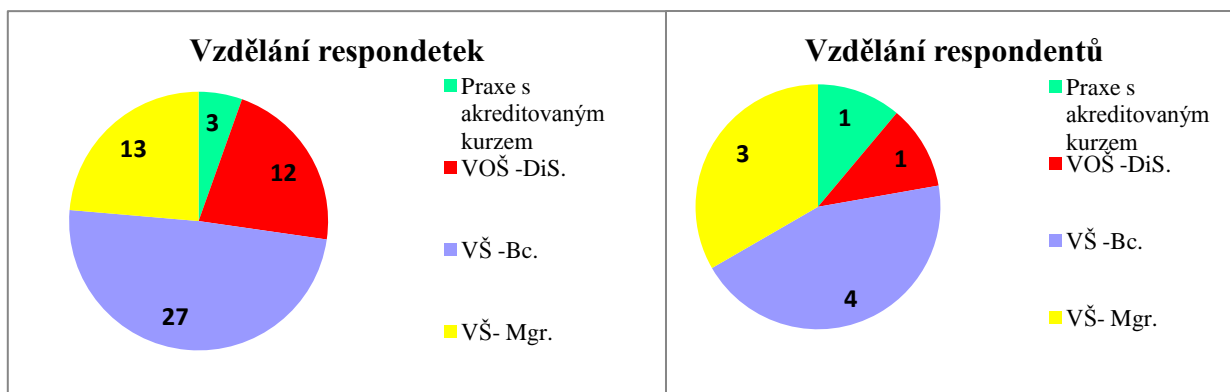
mužů byl nejvíce zastoupen ve věkovém rozmezí 46–50 let a 51 let a více, kdy obě věkové kategorie měly stejný počet mužů.

Tabulka č. 3 - Dosažené vzdělání respondentů v sociální práci

Pohlaví	Praxe s akreditovaným kurzem	VOŠ	VŠ - ukončené titulem Bc.	VŠ - ukončené titulem Mgr.	
Muži	1	1	4	3	
Ženy	3	12	27	13	
Celkem:	4	13	31	16	64
Celkem v %	6,25%	20,34%	48,41%	25%	100%

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 3. - Vzdělání respondentek a respondentů

Zdroj: Vlastní výzkum

Téměř polovina respondentů měla bakalářské vzdělání a to bez ohledu na jejich pohlaví. Poté následovalo vysokoškolské vzdělání ukončené titulem Mgr. Tento výsledek zcela koresponduje s požadavky Zákona o sociálních službách, kde za vysokoškolské vzdělání je dostačující získání titulu Bc.

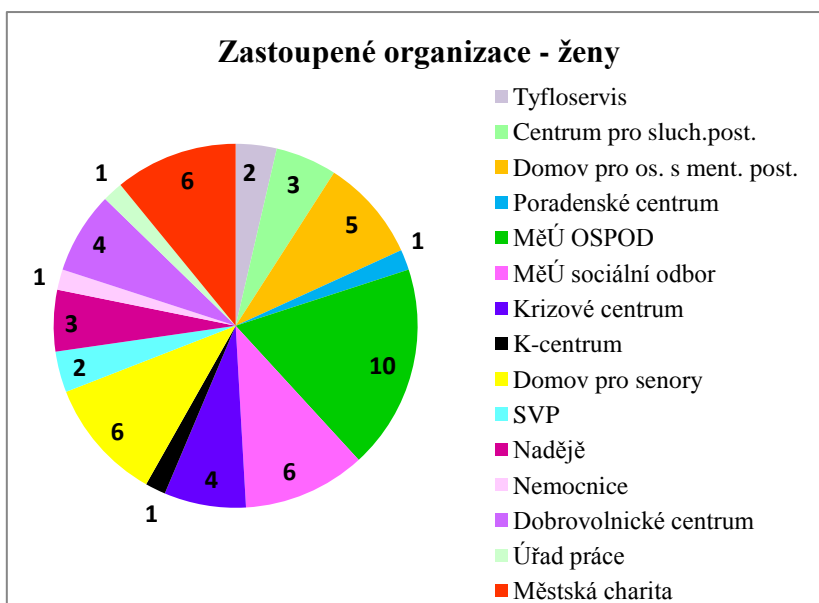
Napište jméno či typ organizace, ve které pracujete

Tabulka č. 4 - Respondenti pracují v těchto zastoupených organizacích

Zastoupené organizace	Z toho mužů	Z toho žen	Celkem respondentů	Celkem respondentů v %
Městský úřad - OSPOD	4	10	14	21,88%
Městský úřad - Sociální odbor	1	6	7	10,92%
Městská charita	1	6	7	10,92%
Domov pro seniory	0	6	6	9,39%
Domov pro osoby s mentálním postižením	0	5	5	7,81%
Krizové centrum	1	4	5	7,81%
Dobrovolnické centrum	1	4	5	7,81%
Organizace Naděje	0	3	3	4,71%
Poradenské centrum při Svazu neslyšících a nedoslýchavých	0	3	3	4,71%
Tyfloservis	0	2	2	3,12%
Středisko výchovné péče	0	2	2	3,12%
Poradenské centrum	1	1	2	3,12%
K-centrum	0	1	1	1,56%
Nemocnice	0	1	1	1,56%
Úřad práce ČR	0	1	1	1,56%
Celkem:	9	55	64	100%

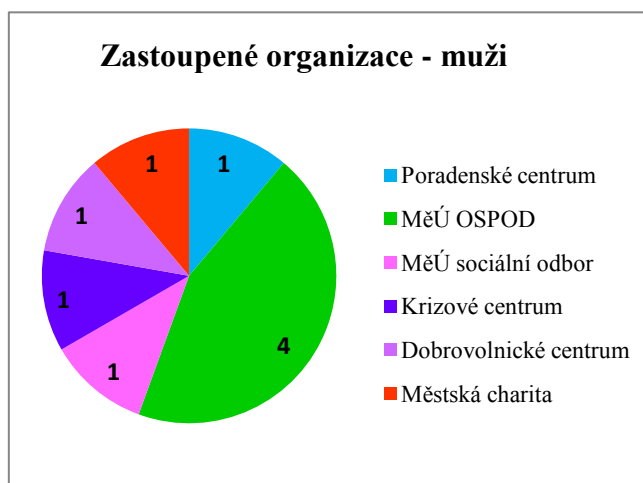
Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 4 - Respondenti pracují v těchto zastoupených organizacích - ženy

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 5 - Respondenti pracují v těchto zastoupených organizacích - muži

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejvíce žen a mužů pracuje na městském úřadě-orgánu sociálně-právní ochrany dětí (21,88%). V ostatních organizacích pracuje jeden muž, a to například na sociálním odboru, v krizovém centru či v poradenství. Další početná skupina žen pracuje na sociálním odboru městského úřadu, dále pak ženy pracují nejčastěji v charitních organizacích a domovech pro seniory (9,39%).

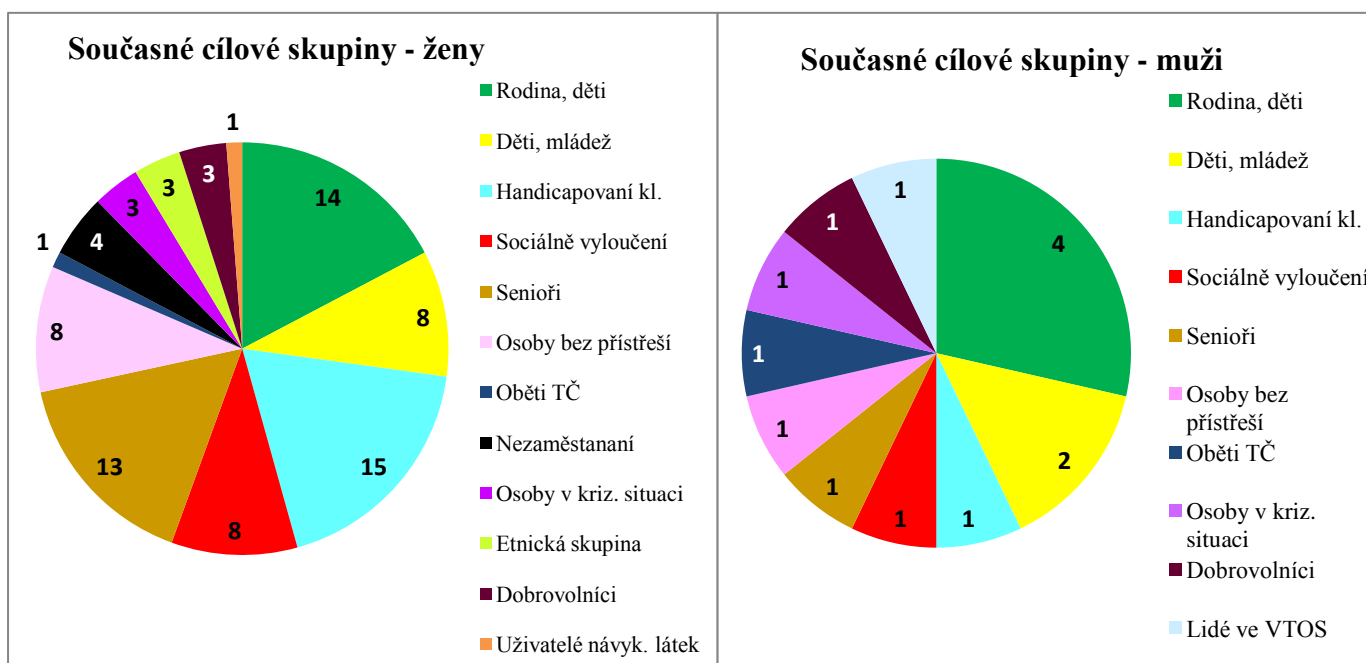
Napište, s jakou cílovou skupinou pracujete?

Tabulka č. 5 - Respondenti pracují s těmito současnými cílovými skupinami

Současné cílové skupiny	Z toho mužů	Z toho žen	Celkem odpovědí	Celkem odpovědí v %
Rodina, děti	4	14	18	19,14%
Handicapovaní klienti	1	15	16	17,02%
Senioři	1	13	14	14,89%
Děti, mládež	2	8	10	10,63%
Sociálně vyloučení	1	8	9	9,57%
Osoby bez přístřeší	1	8	9	9,57%
Nezaměstnaní	0	4	4	4,28%
Osoby v krizové situaci	1	3	4	4,28%
Etnická skupina	0	3	3	3,19%
Dobrovolníci	1	2	3	3,19%
Oběti TČ	1	1	2	2,12%
Lidé ve VTOS	1	0	1	1,06%
Uživatelé návykových látek	0	1	1	1,06%
Celkem:	14	80	94	100%

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 6 - Současné cílové skupiny - ženy a muži

Zdroj: Vlastní výzkum

Počet odpovědí neodpovídá počtu respondentů, neboť některé organizace poskytují služby více cílovým skupinám.

Nejčteněji zastoupenou cílovou skupinou bez ohledu na pohlaví klientů jsou rodiny s dětmi (28,12%). Poté jsou v pořadí handicapovaní klienti (25%), kde pracuje pouze jeden sociální pracovník. Stejně tak s cílovou skupinou senioři (21,87%), která se umístila na následující pozici, pracuje jen jeden sociální pracovník.

Z pohledu sociálních pracovníků mužů byla na druhém místě zastoupena cílová skupina děti a mládež, se kterými pracují dva respondenti. V celkovém pořadí se tato cílová skupina umístila na čtvrtém místě s 15,62%. V dalších cílových skupinách pracuje po jednom muži.

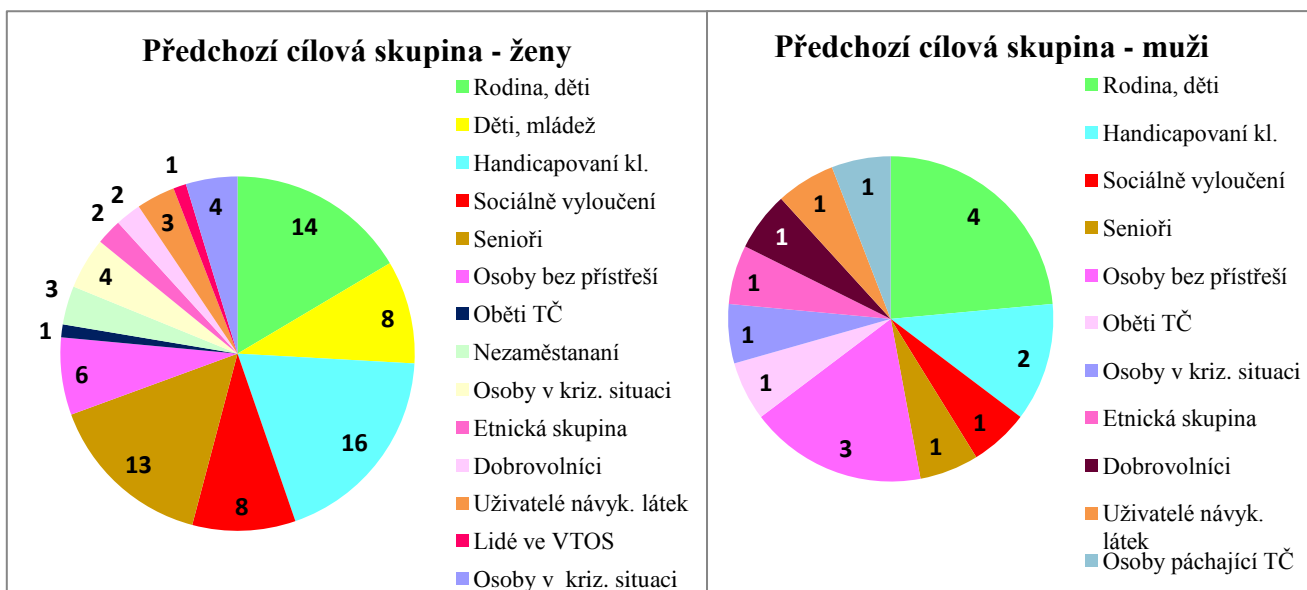
Napište, s jakými cílovými skupinami jste již pracovali:

Tabulka č. 6 - Předchozí cílové skupiny respondentů

Předchozí cílové skupiny	Z toho mužů	Z toho žen	Celkem odpovědi	Celkem odpovědi v %
Handicapovaní klienti	2	16	18	18,58%
Rodina, děti	4	14	18	18,58%
Senioři	1	13	14	14,43%
Sociálně vyloučení	1	8	9	9,27%
Osoby bez přístřeší	3	6	9	9,27%
Děti, mládež	0	8	8	8,24%
Osoby v krizové situaci	1	4	5	5,15%
Uživatelé návykových látek	1	3	4	4,12%
Nezaměstnaní	0	3	3	3,09%
Etnická skupina	1	2	3	3,09%
Dobrovolníci	1	2	3	3,09%
Oběti TČ	1	0	1	1,03%
Lidé ve VTOS	0	1	1	1,03%
Osoby páčající TČ	1	0	1	1,03%
Celkem	17	80	97	100%

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 7 - Předchozí cílové skupiny respondentů

Zdroj: Vlastní výzkum

Počet odpovědí neodpovídá počtu respondentů, neboť některé organizace poskytují služby více cílovým skupinám.

Z hlediska pohlaví byli nejčastěji zastoupeni handicapovaní klienti (19,36%), se kterými pracovalo 16 respondentek a pouze dva muži. Oproti tomu muži více pracovali s rodinami s dětmi (15,05%). S touto cílovou skupinou v minulosti pracovali čtyři sociální pracovníci (muži) a 14 sociálních pracovníc (žen). Další častou předchozí cílovou skupinou byli senioři (15,05%), se kterými pracovalo 13 sociálních pracovníc (žen) a pouze jeden sociální pracovník. Následující cílovou skupinu, kde byli dominantněji zastoupeni muži, jsou osoby bez přístřeší (9,67%), kterou uvedli tři sociální pracovníci a šest sociálních pracovníc.

Této otázce se neúčastnilo devět respondentek, neboť se jednalo o jejich první pracovní místo, tedy o jejich první cílovou skupinu. Cílové skupiny, které respondentky uvedly v rámci školní praxe, nebyly do šetření započteny.

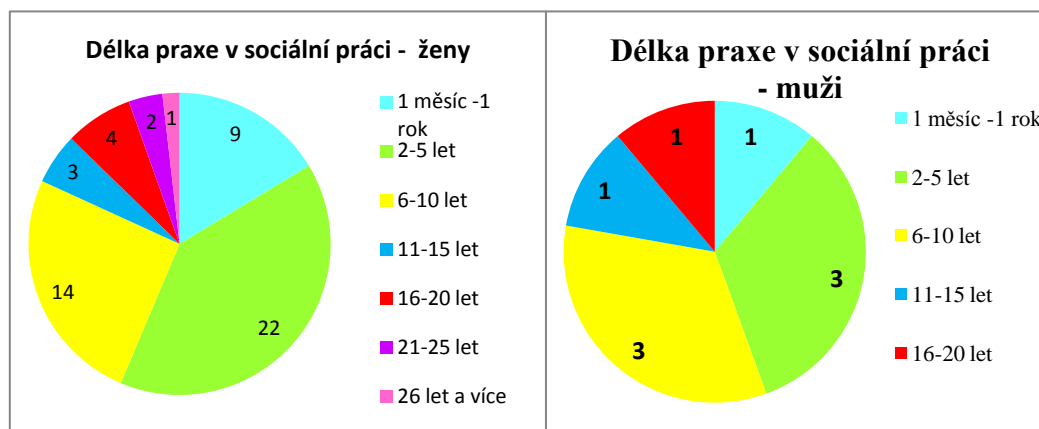
Napište, jaké je Vaše délka praxe v sociální sféře:

Tabulka č. 7 - Délka praxe v sociální práci

Pohlaví [let]	1 měsíc až 1 rok	2 - 5	6 - 10	11 - 15	16 - 20	21-25	26 a více	
Muži	1	3	3	1	1	0	0	
Ženy	9	22	14	3	4	2	1	
Celkem:	10	25	17	4	5	2	1	64
Celkem v %	15,62%	39,06%	26,56%	6,25%	7,81%	3,12%	1,50%	100%

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf. č. 8 - Délka praxe respondentů v sociální práci

Zdroj: Vlastní výzkum

Sociální pracovnice nejčastěji uvedly, že v profesi sociální práce působí 2 roky až 5 let (39,06%). Tato délka praxe byla nejčastěji zastoupena i u mužů stejně tak i odpověď 6 - 10 let, kdy obě kategorií byly zastoupeny třemi sociálními pracovníky. Stejný počet žen a mužů uvedlo délku praxe 6 - 10 let (15,62%). Dále byla u žen vykonávající profesi sociální práce zaznamenána často odpověď, že délka praxe je 1 měsíc až 1 rok (15,62%). Tuto možnost uvedl jen jeden muž.

6.2 Výsledky vztahující se k hypotézám

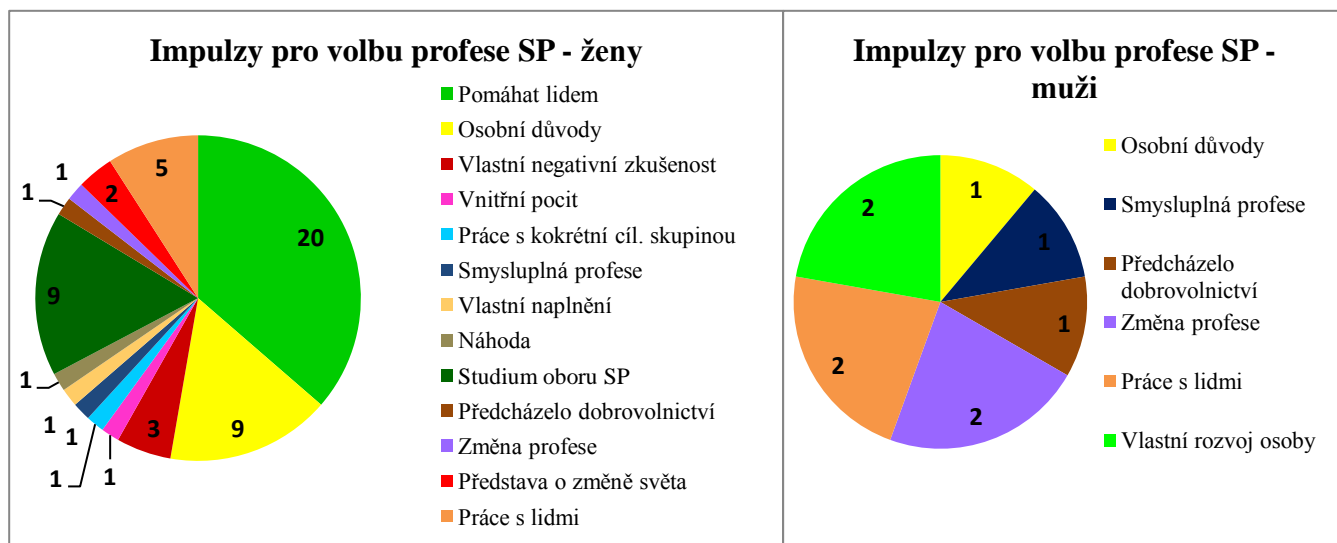
Co bylo Vaším impulzem, proto stát se sociálním pracovníkem/sociální pracovnící?

Tabulka č. 8 - Impulzy pro volbu profese SP

Impulzy pro volbu profese SP	Z toho mužů	Z toho žen	Celkem respondentů	Celkem respondentů v %
Pomáhat lidem	0	20	20	31,25%
Osobní důvody	1	9	10	15,52%
Studium oboru SP	0	9	9	14,03%
Práce s lidmi	2	5	7	9,83%
Změna profese	2	1	3	4,68%
Vlastní negativní zkušenost	0	3	3	4,68%
Představa o změně světa	0	2	2	3,12%
Vlastní rozvoj osoby	2	0	2	3,12%
Smysluplná profese	1	1	2	3,12%
Předcházelo dobrovolnictví	1	1	2	3,12%
Vnitřní pocit	0	1	1	3,12%
Vlastní naplnění	0	1	1	1,56%
Náhoda	0	1	1	1,56%
Práce s konkrétní cílovou skupinou	0	1	1	1,56%
Celkem	9	55	64	100%

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf. č. 9 Impulzy pro volbu profese SP - ženy a muži

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejčastější odpovědí žen na otázku, co bylo impulzem, proto stát se sociálním pracovníkem, byla potřeba pomáhat lidem 28,98%, kterou muži ani jednou neuvedli. Druhou nejpočetněji zastoupenou odpovědí byly osobní důvody 10,30%, a to také pouze u žen.

K osobním důvodům tři respondentky uvedly, že impulzem pro výkon profese sociální práce pro ně byl handicap v rodině. Některé jednotlivé impulzy byly respondentkami konkretizovány. Například jedna respondentka uvedla, že vyrůstala v rodině, ve které bylo běžné si pomáhat; matka pracuje jako sociální pracovníce a chtěla být užitečná ve stejné profesi jako ona. Další respondentka sdělila, že o náplni práce jí vyprávěla kamarádka a její pracovní zážitky a zkušenosti ji zaujaly na tolik, že začala studovat sociální práci. Vlastní nepříznivá situace, kdy bylo potřeba vyhledat pomoc sociálního pracovníka či přítomnost u výchovného pohovoru bratra s kurátorem pro děti a mládež, byla dalším uváděným podnětem pro studium sociální práce. Dvě respondentky své osobní důvody, které je motivovaly k profesi sociálního pracovníka, dále nekonkretizovaly.

Sociální pracovníci muži uvedli shodně několikrát jako impulz změnu profese, práci s lidmi a vlastní vývoj osoby. Jeden z respondentů uvedl za osobní důvody zkušenosti z předchozí profese, kdy byl zaměstnán u Policie České republiky, zjistil, že obětem domácího násilí a obětem trestných činů není poskytována následná pomoc, proto se stal sociálním pracovníkem.

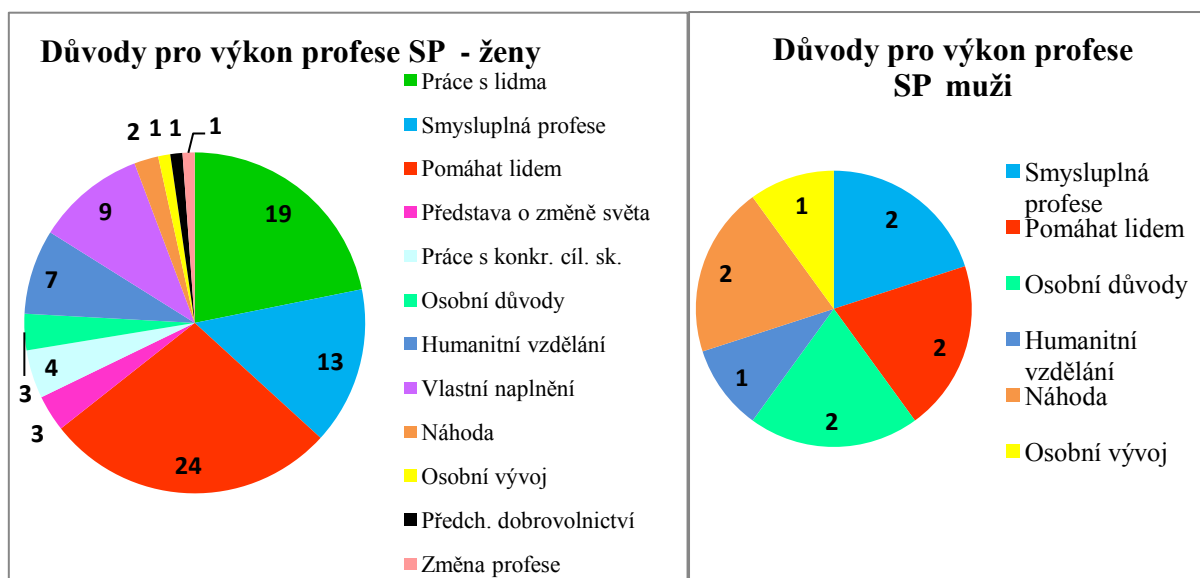
Napište, proč jste se stali sociálními pracovníky?

Tabulka č. 9 – Důvody pro výkon profese sociální práce

Důvody pro profesi	Z toho mužů	Z toho žen	Celkem odpovědí	Celkem odpovědí v %
Pomáhat lidem	2	24	26	26,80%
Práce s lidmi	0	19	19	19,58%
Smysluplná profese	2	13	15	15,46%
Vlastní naplnění	0	9	9	9,27%
Humanitní vzdělání	1	7	8	8,24%
Osobní důvody	2	3	5	5,16%
Práce s konkrétní cílovou skupinou	0	4	4	4,14%
Náhoda	2	2	4	4,14%
Představa o změně světa	0	3	3	3,09%
Osobní vývoj	1	1	2	2,06%
Předcházelo dobrovolnictví	0	1	1	1,03%
Změna profese	0	1	1	1,03%
Celkem	10	87	97	100%

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 10 - Důvody pro výkon profese SP - ženy a muži

Zdroj: Vlastní výzkum

Nejčastější zastoupenou odpovědí bylo pomáhat lidem, která byla zastoupená ve 26,80 %. Druhou častou odpovědí byla práce s lidmi 19,58%.

Muži shodně uvedli jako důvod pro výkon sociální práce smysluplnou profesi, pomoc lidem a osobní důvody, a rovněž za to, že vykonávají profesi sociálního pracovníka, může náhoda. Osobní důvody uvedli dva respondenti, jeden z nich tuto odpověď konkretizoval a uvedl, že za výběr profese sociálního pracovníka může jeho předchozí profese, kdy byl zaměstnán u Policie České republiky. Zjistil, že obětem domácího násilí a obětem trestných činů není poskytována následná péče, proto se stal sociálním pracovníkem.

Ženy za nejčastější důvod uvedly práci s lidmi a pomáhat jim. Tři odpověděly, že je k tomuto povolání přivedly osobní důvody, kdy pouze jedna z nich uvedla konkrétní důvod, handicap v rodině.

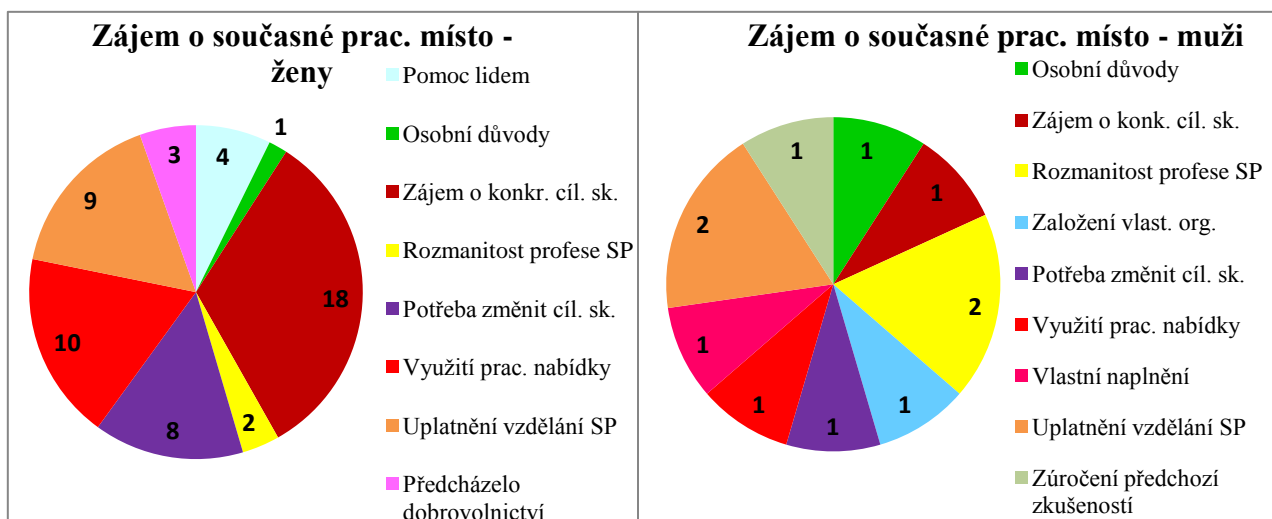
Napište, proč jste se ucházeli o pracovní pozici, na které teď pracujete?

Tabulka č. 10 - Důvody pro aktuální pracovní pozici

Důvody pro akt. pracovní pozici	Z toho mužů	Z toho žen	Celkem odpovědí	Celkem odpovědí v %
Zájem o konkrétní cílovou skupinu	1	18	19	26,39%
Využití pracovní nabídky	1	10	11	15,30%
Uplatnění vzdělání SP	2	9	11	15,30%
Potřeba změnit cílovou skupinu	1	8	9	12,50%
Vlastní naplnění	1	6	7	9,72%
Rozmanitost profese sociální práce	2	2	4	5,55%
Pomoc lidem	0	4	4	5,55%
Předcházelo dobrovolnictví v organizaci	0	3	3	4,16%
Osobní důvody	1	1	2	2,77%
Zúročení předchozí zkušenosti	1	0	1	1,38%
Založení vlastní organizace	1	0	1	1,38%
Celkem	11	61	72	100%

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 11 - Zájem o současné pracovní místo - ženy, muži

Zdroj: Vlastní výzkum

Ženy se nejvíce o současné pracovní místo sociálního pracovníka ucházely z důvodu možnosti pracovat s konkrétní cílovou skupinou (26,39%). Tuto možnost uvedl pouze jeden muž. Následně byla nejvíce uvedena odpověď využití pracovní nabídky (15,30%), kdy takto odpovědělo 10 žen sociálních pracovnic a pouze jeden sociální pracovník. Dále se respondenti shodli, že k aktuálnímu pracovnímu místu je motivovalo uplatnění vzdělání v sociální oblasti (15,30%). Tuto odpověď sdělilo devět sociálních pracovnic žen a dva sociální pracovníci.

Bez ohledu na pohlaví čtyři respondenti (dvě ženy, dva muži) shodně uvedli, že za motivaci pro výkon současné profese sociální práce byla její rozmanitost. Tato odpověď byla v dotazníkovém šetření umístěna na šestém místě s 5,55%.

Sestavte, prosím, svou hierarchii osobních hodnot

Tabulka č. 11 - Osobní hodnoty respondentů

Osobní hodnoty respondentů	Z toho mužů	Z toho žen	Celkem odpovědí	Celkem odpovědí v %
Zdraví	6	43	49	11,16%
Rodina	5	43	48	10,95%
Přátelé	2	45	47	10,84%
Ostatní hodnoty*	13	27	40	7,33%
Volný čas	6	29	35	6,75%
Finance	6	28	34	7,05%
Zaměstnání	4	29	33	6,84%
Láska	1	25	26	5,39%
Vzdělání	4	15	19	3,94%
Seberealizace	0	14	14	2,90%
Spokojenost	2	12	14	2,90%
Spiritualita	2	10	12	2,48%
Partnerství	3	6	9	1,86%
Pomoc lidem	2	12	14	1,86%
Domov	1	7	8	1,65%
Spravedlnost	2	5	7	1,45%
Svoboda	1	6	7	1,45%
Harmonie	2	4	6	1,24%
Upřímnost	2	4	6	1,24%
Fyziologické potřeby	2	4	6	1,24%
Šťěstí	1	5	6	1,24%
Užitečnost	0	5	5	1,03%
Úspěch	0	5	5	1,03%
Příroda	1	4	5	1,03%
Tolerantnost	0	5	5	1,03%
Pravdomluvnost	1	3	4	0,82%
Lidský přístup	0	4	4	0,82%
Úcta	0	3	3	0,62%
Důvěra	0	3	3	0,62%
Jistota	0	3	3	0,62%
Empatie	0	3	3	0,62%
Celkem	69	411	480	100%

*Zahrnuje všechny hodnoty, které respondenti uvedli pouze jedenkrát. Zdroj: Vlastní výzkum

Za nejdůležitější osobní hodnotu sociálních pracovníků jsou považováni přátelé, když je uvedlo 45 žen. Za nimi se stejným zastoupením u žen (43) následuje jako osobní hodnota zdraví a rodina, celkově byly zastoupeny 11,16% a 10,95%. Muži za nejdůležitější osobní hodnotu považují shodně zdraví, finance a volný čas.

Mezi „ostatní hodnoty“ byly zařazeny ženami uvedená čestnost, pokora, spolehlivost, charakternost, rovnost lidí, věrnost, radost, rozhodnost, taktnost, odpuštění, schopnost improvizace, motivace, slušnost, vstřícnost, mír, loajalitu, vědomí vlastní hodnoty, odpovědnost, naděje, budoucnost, zodpovědnost, poctivost, vděčnost, obětavost, osobní vzhled, respekt a ochota.

Muži jednotlivě uvedli za osobní hodnotu porozumění, nezávislost, odpuštění, motivace, slušnost, loajalita, čestnost, moudrost, odvaha, humor, vytrvalost a skromnost. Shodně muži a ženy uvádějí pouze 5 hodnot - slušnost, motivace, loajalita, čestnost, odpuštění.

6.3 Verifikace hypotéz

Hypotéza č. 1 zněla:

Předpokládám, že profesi sociálního práce budou častěji vykonávat ženy.

K této hypotéze se vztahuje tabulka č. 1 a graf č. 1 (s 66) této práce, ve kterém jsou respondenti vyhodnoceni podle pohlaví. Dotazníkového šetření se celkem zúčastnilo 64 respondentů, z toho pouze 9 respondentů jsou muži. Ženy tvoří dominantnější skupinu respondentů (85,93%), což rovněž potvrzuje i skutečnost zjištěná na krajském úřadu Jihočeského kraje, kdy sociálních pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí je 92,49%.

Hypotéza č. 1 se potvrdila.

Hypotéza č. 2 zněla:

Předpokládám, že nejčastější motivací pro volbu profese sociálního pracovníka budou vlastní zkušenosti respondentů.

Pro ověření této hypotézy slouží vyhodnocení zpracované v tabulce č. 8 a v grafu č. 9 (s. 66). Vlastní zkušenost byla v dotazníkovém šetření uvedena pouze třikrát (4,68%), kdy takto odpověděly tři respondentky. Jejich vlastní zkušenost nebyla blíže konkretizována, jen sdělily, že se jednalo o vlastní zkušenost v negativním slova

smyslu. Muži sociální pracovníci ani jednou neuvedli, že by motivem pro volbu profese sociální práce mohla být jejich vlastní zkušenost.

Respondenty uvedená odpověď osobní důvody lze pro potřeby vyhodnocení považovat za vlastní zkušenosti, které byly motivací pro volbu profese sociálního pracovníka. Byly taktéž čteněji zastoupeny (15,52%) a to více než vlastní zkušenost. Ženy uvedly osobní důvody jako druhou nejpočetněji zastoupenou odpověď, kdy tak odpovědělo 9 žen. U mužů byly osobní důvody zaznamenány pouze jednou.

I při považování osobních důvodů za vlastní zkušenost, které dohromady činily 20,20%, lze konstatovat, že se stanovená hypotéza potvrdila pouze částečně, neboť jsem očekávala větší zastoupení této odpovědi, která nedosáhla ani třetinové hodnoty.

Hypotéza č. 2 se spíše nepotvrdila.

Hypotéza č. 3 zněla:

Předpokládám, že u respondentů mužů a respondentek žen bude jejich vlastní zkušenost, jako motivace pro volbu profese, stejná.

Pro objektivní vyhodnocení této hypotézy byla četnost odpovědí respondentů vyhodnocena prostřednictvím licencovaného programu Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) na Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, který spočítal potřebný chí kvadrát (x^2) četností. Prostřednictvím tohoto programu bylo zjištěno, že mezi názory respondentů mužů a žen není žádná vazba. Vypočítaný chí kvadrát byl srovnán podle x^2 tabulky v knize Příručka pro sociology, tudíž mohu nezpochybnitelně ověřit hypotézu.²³⁷

Zjištěný chí kvadrát poukazuje na skutečnost, že jsem hypotézu chybně formulovala, i přesto jsem byla zvědavá, zda motivace pro volbu profese je mezi sociálními pracovníky a sociálními pracovníci stejná. Domnívám se, že pokud respondenti prožili nějakou osobní zkušenost, která by byla inspirací k profesi sociální práce, není pohlaví důležité.

Vlastní zkušenost, která by byla motivací k volbě profese sociální práce, uvedlo pouze 4,68% respondentů, přičemž takto odpověděly pouze ženy (3) a žádný muž. Osobní důvody byly druhou nejčastější odpovědí (15,52%), kde rovněž jednoznačně

²³⁷ Viz. Příloha č. 2, s. 83.

dominovaly ženy. Tuto odpověď uvedlo 9 žen a 1 muž. Pro vyhodnocení této hypotézy opět slouží tabulka č. 8 a v grafu č. 9 (s. 66).

Hypotéza č. 3 se nepotvrdila.

Hypotéza č. 4 zněla:

Předpokládám, že nejčastěji zastoupenou motivací pro výkon profese sociálního pracovníka bude snaha pomoc lidem.

Mezi uváděnými motivacemi pro výkon profese sociálního pracovníka se nejčastěji vyskytla odpověď pomoc lidem (26,80%), což je vyhodnoceno v tabulce č. 9 a v grafu č. 10 (s. 68). Tato skutečnost potvrzuje jeden z cílů sociální práce, kterým je poskytování pomoci lidem v nepříznivých sociálních situacích.²³⁸

Hypotéza č. 4 se potvrdila.

Hypotéza č. 5 zněla:

Předpokládám, že u respondentů mužů a respondentek žen bude snaha pomoc lidem, jako motivace pro výkon profese, stejná.

Pro objektivní vyhodnocení této hypotézy byla četnost odpovědí respondentů obdobně vyhodnocena prostřednictvím licencovaného programu Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) na Teologické fakultě Jihočeské univerzity, který spočítal potřebný chí kvadrát (χ^2) četností. Zjištěný chí kvadrát opět odhalil, že mezi názory respondentů mužů a žen není žádná vazba. Vypočítaný chí kvadrát byl srovnán podle χ^2 tabulky v knize Příručka pro sociology, tudíž mohu nezpochybnitelně ověřit hypotézu.²³⁹

I u této hypotézy jsem se dopustila mylného sestavení, neboť bylo opět přes χ^2 rozpoznáno, že mezi uvedenými odpověďmi a pohlavím respondentů není žádný vztah, tedy hypotéza se nepotvrdí. Lze se domnívat, že tato skutečnost je ovlivněna i nízkým počtem mužů v dotazníkovém šetření.

²³⁸ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 212 - 213.

²³⁹ Viz. Příloha č. 2, s. 83.

Mezi uváděnými motivy pro výkon profese sociálního pracovníka se nejčastěji vyskytla odpověď pomoc lidem (26,80%). Tuto odpověď uvedlo 24 žen a dva muži. Tato otázka je vyhodnocena v tabulce č. 9 a v grafu č. 10 (s. 68).

I přesto že ženy častěji odpověděly, že motivací k výkonu profese sociální práce, je veďe snaha pomoci lidem, tak se tato hypotéza nepotvrdila, neboť vypočítaný chí kvadrát byl velice nízký k tomu, aby se hypotéza potvrdila.

Hypotéza č. 5 se nepotvrdila.

Hypotéza č. 6 zněla:

Předpokládám, že v osobních hodnotách respondentů se vyskytnou hodnoty typické pro profesi sociálního pracovníka.

K hodnotám profese sociální práce patří zejména jedinečnost každé lidské bytosti, nárok na spravedlnost, na svobodu, povinnost odpovědnosti vůči společnosti, která je sjednocena s oprávněním na společenskou solidaritu.²⁴⁰ Dále je to hodnotami motivované úsilí pomoci lidem v obtížných životních situacích.²⁴¹ Pro výkon sociální práce jsou důležité osobností předpoklady sociálního pracovníka, mezi které řadíme vřelost, empatii, tvořivost, flexibilní důraznost a opravdovost ze strany sociálního pracovníka.²⁴²

Při zpracování diplomové práce jsem vycházela z odborné literatury, kdy jsem zjistila, či si spíše uvědomila, že otázku zaměřenou na hodnoty respondentů jsem chybně formulovala. Tudíž nemohu tuto hypotézu objektivně vyhodnotit, protože jsem se ptala na hodnoty osobní a nikoliv na hodnoty profesní. S touto chybou souvisí i některé další otázky v dotazníkovém šetření (cílové skupiny, organizace, ve kterých respondenti pracují), neboť jsem chtěla porovnávat, zda se profesní hodnoty respondentů liší podle cílové skupiny, se kterou pracují. A tak cílové skupiny a instituce, ve kterých sociální pracovníci a sociální pracovnice pracují, dokreslují identifikační údaje o respondentech.

I přes chybně zadanou otázku v dotazníkovém šetření respondenti uvedli ve svých osobních hodnotách i hodnoty profese sociální práce. V celkovém pořadí osobních hodnot se hodnoty sociální práce se svou četností umístily velice nízko. Jedná se o tyto

²⁴⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 77.

²⁴¹ Srov. NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*, s. 49.

²⁴² Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, s. 23.

hodnoty sociální práce, které respondenti uvedli, pomoc lidem (1,86%), spravedlnost (1,45%), svoboda (1,45%), lidský přístup (0,82%) a empatie (0,62%). Vyhodnocení této otázky je v tabulce č. 11 (s. 67).

Hypotézu 6 nelze provedeným dotazníkovým šetřením ověřit.

6.4 Diskuze k výzkumnému šetření

Výzkum byl realizován dotazníkovým šetřením, které bylo prostřednictvím „klíčových“ osob, které pracují v sociální oblasti, rozšířeno mezi jejich kolegy a kolegyně. Zvolenou metodu i způsob získání odpovědí považuji za dobře zvolené, neboť se tak v relativně krátkém časovém úseku shromáždilo mnoho užitečných dat. Myslím si, že dotazníkového šetření se zúčastnili ryzejší a aktivnější pracovníci v oblasti sociální práce. Domnívám se, že kdybych neoslovila „klíčové“ osoby pro rozšíření svého dotazníku, jeho návratnost by byla značně nižší.

V průzkumném vzorci respondentů mě nepřekvapilo, že byly ženy častěji zastoupeny. Výzkumu se zúčastnilo 64 respondentů, z nichž bylo 55 žen.²⁴³ Na základě výsledku dotazníkové šetření lze potvrdit, že sociální práce je ženská profese, kdy literatura uvádí, že ženy mají pro výkon sociálního pracovníka vhodnější osobnostní předpoklady.²⁴⁴ Sociální práce, podobně jako činnosti vykonávané ženou, je založena na péči o druhé, na jednání orientovaném na lidi.²⁴⁵ Ženám je všeobecně přikládán atribut pomoci, pečovatelský přístup a opatrování²⁴⁶. Skutečnost, že ženy tíhnou k pomáhání druhým lidem, dosvědčuje i dotazníkové šetření, kdy respondentky uvedly, že hlavním důvodem pro výkon této profese bylo pomáhat lidem, muži takto odpověděli pouze dva.²⁴⁷ Dále ženy uvedly, že hlavním motivem pro uplatnění se v sociální práci bylo pomáhat lidem, kdy muži tuto odpověď neuvedli ani jednou.²⁴⁸

Na základě prostudované literatury, kterou jsem pro vyhotovení své diplomové práce použila, jsem si uvědomila, že sociální práce je vnímána jako tradičně ženská profese²⁴⁹, což v praxi potvrzuje i skutečný počet žen vykonávajících činnosti sociálně-

²⁴³ Viz. Tabulka č.1, s. 57 této práce.

²⁴⁴ Srov. JANEBOVÁ, R. Úvahy nad genderovým tichem aneb je gender relevantní kategorií v sociální práci? s. 91.

²⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 45.

²⁴⁶ Srov. JANEBOVÁ, R., KAPPL, M., SMUTEK, M., Sociální práce mezi pomocí a kontrolou, s. 44 - 45.

²⁴⁷ Viz. Tabulka č. 9, graf č. 10, s. 68 této práce.

²⁴⁸ Viz. Tabulka č. 8, graf č. 9, s. 66 této práce.

²⁴⁹ Srov. JANEBOVÁ, R. Úvahy nad genderovým tichem aneb je gender relevantní kategorií v sociální práci? s. 91.

právní ochrany dětí v Jihočeském kraji.²⁵⁰ Ovšem zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách užívá pouze mužského rodu při charakteristice a definování zaměstnance vykonávajícího profesi sociální práce, uvádí ho jako muže sociálního pracovníka.²⁵¹

U průzkumného vzorku respondentů mě neudivilo, že nejčteněji bylo zastoupeno vysokoškolské vzdělání zakončené titulem Bc., neboť toto vzdělání je pro výkon profese sociální práce dostačující²⁵² a zároveň je nejnižším dosažitelným stupněm vysokoškolského vzdělávání. Je tudíž přirozené, že po absolvování střední školy, která nepostačuje pro výkon profese, volí absolventi jako další formu pokračujícího studia, vysokou školu a nikoliv vyšší odborné školy, které jsou považovány v systému školství za formu středoškolského stupně.²⁵³

Zklamáním pro mě byly odpovědi respondentů, které se vztahovaly k otázce pátrající po impulzech směřující k činnosti sociálního pracovníka. Domnívala jsem se, že respondenty motivovala nějaká vlastní prožitá událost, která by je na tolik ovlivnila či je inspirovala pro výběr povolání sociální práce. Vlastní zkušenost byla v dotazníkovém šetření nepatrně zaznamenána, proto jsem k této odpovědi sloučila i další čteněji zastoupenou variantu osobní důvody, neboť se domnívám, že mezi těmito kategoriemi, po jejich konkretizaci samotnými respondenty, není žádný rozdíl.²⁵⁴

Motivací pro výkon profese sociální práce byly nejčastěji uvedeny důvody pomoc lidem a práce s lidmi.²⁵⁵ Toto zjištění mě nikterak nepřekvapilo, neboť profese sociální práce se zabývá pomáháním lidem, kteří se nacházejí v nepříznivé životní situaci.²⁵⁶ Jedním z hlavních přístupů v sociální práci je poskytování pomoci.²⁵⁷

Rovněž v rámci podporovaného projektu GAJU byl v roce 2014 realizován celorepublikový výzkum, kdy respondenti uváděli důvody k profesi sociální práce. Tohoto šetření se účastnilo 679 sociálních pracovníků, přičemž byly zastoupeny veškeré typy poskytovaných sociálních služeb, včetně státní sféry sociální práce. Nejčteněji byla zastoupena odpověď pomáhat lidem (41%), poté byl uveden důvod pracovat s lidmi

²⁵⁰ Viz. Zjištěné údaje z KÚ JČK, s. 54 této práce.

²⁵¹ Srov. Zákon 108/2006 Sb. o sociálních službách, Dostupné na <http://www.uplnezneni.cz/zakon/108-2006-sb-o-socialnich-sluzbach/>

²⁵² Srov. Tamtéž

²⁵³ Srov. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, Dostupné na <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>

²⁵⁴ Viz. Tabulka č. 8, graf č. 9, s. 66 této práce.

²⁵⁵ Viz. Tabulka č. 9, graf č. 10, s. 68 této práce.

²⁵⁶ Srov. GÉRINGOVÁ, J. *Pomáhající profese: Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*, s. 16.

²⁵⁷ Srov. MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*, s. 212 - 213.

(35%), další odpověď byla hledání uplatnění (12%). Posledním důvodem bylo jiné sdělení (8%), ve kterém byly zaznamenány odpovědi vliv rodičů, kamarádů či přátel (3%) a povídání s lidmi (1%)²⁵⁸. Výsledky šetření nejsou nikterak výrazně odlišné od výsledků mého dotazníkového výzkumu.

Neudivilo mě, že respondenti dotazníkového šetření uvedli, že zdraví, rodina, přátelé, volný čas a zaměstnání považují za nejvýznamnější a nejprvořadější osobní hodnoty.²⁵⁹ Výsledek je v souladu s tím, že rodina a zaměstnání jsou pro většinu lidí dvě nejdůležitější životní hodnoty²⁶⁰ a psychické a fyzické zdraví je pro jedince velice prospěšné.²⁶¹

Očekávala jsem, že se v osobních hodnotách respondentů budou hodnoty sociální práce mnohem častěji zastoupené, protože specifikem profese sociální práce je osobní nasazení sociálního pracovníka.²⁶² Rovněž důležitou roli ve výkonu této činnosti zaujímá role profesionálního sociálního pracovníka, kdy jde o jeho osobní pojetí.²⁶³

Rovněž výzkum, uskutečňován v rámci projektu GAJU, byl zacílen i na tři nejdůležitější hodnoty typické pro sociálního pracovníka. Z nabízených možností se nejvíce na prvních pozicích umístily, následují hodnoty či spíše charakteristiky sociálních pracovníků: důvěryhodnost (34%), vstřícnost (18%), čestnost (12%), altruismus (11%), odbornost (8%), otevřenost (7%), láska (5%), dobro (4%), schopnost empatie (1%) a tolerantnost (0%). Na druhém místě byly uvedené hodnoty a charakteristiky v tomto procentuálním zastoupení: odbornost (53%), tolerantnost (13%), vstřícnost (12%), otevřenost (9%), důvěryhodnost (8%), čestnost (2%), altruismus (1%), dobro (1%), schopnost empatie (1%) a láska (0%). Podle četnosti zastoupení se tyto hodnoty a charakteristiky umístily na třetím místě v tomto pořadí: schopnost empatie (77%), odbornost (14%), tolerantnost (7%), otevřenost (1%), důvěryhodnost (1%), čestnost (0%), altruismus (0%), dobro (0%), vstřícnost (0%) a láska (0%).²⁶⁴

²⁵⁸ Viz. ELICHOVÁ, M. *Výsledky šetření projektu GAJU*.

²⁵⁹ Viz. Tabulka č. 11, s. 71 této práce.

²⁶⁰ Srov. SIROVÁTKA, T., HORA, O., *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*, s. 44 – 45.

²⁶¹ Srov. HOMOLA, M. *Motivace lidského jednání*, s. 206 – 210.

²⁶² Srov. ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*, s. 18.

²⁶³ Srov. Tamtéž, 23.

²⁶⁴ Viz. ELICHOVÁ, M. *Výsledky šetření projektu GAJU*.

Shodně se ve výzkumu realizovaném v rámci projektu GAJU a v mém dotazníkovém šetření vyskytly tyto hodnoty sociální práce či charakteristiky sociálního pracovníka láska, empatie, tolerantnost a čestnost.²⁶⁵

Závěr

Cílem diplomové práce na téma Hodnoty a motivace sociálních pracovníků a sociálních pracovnic v sociální práci bylo odborně reflektovat problematiku hodnot a motivace sociálních pracovníků a to nejen v rovině teoretických poznatků, ale i za pomoci empirického výzkumu, jehož cílem bylo zjistit, jaké jsou hodnoty a motivace sociálních pracovníků (mužů) a sociálních pracovnic (žen) k výkonu profese sociální práce.

Domnívám se, že svou prací jsem dosáhla stanoveného cíle, neboť jsem se zabývala teoretickými poznatky zaměřené na problematiku hodnot, jejich funkcemi, utvářením a postavením v naší společnosti. Také jsem se věnovala s tím související motivací, jejímu vývoji, motivaci k lidskému jednání a také motivační charakteristikou osobnosti. Poté jsem uvedla základní odborné informace a poznatky vztahující se k sociální práci a k osobnosti sociálního pracovníka. Zaměřila jsem se na cíle a hlavní činnosti vyplývající z profese, kompetence a typologii sociálního pracovníka. Kromě toho jsem se snažila poukázat na genderový aspekt v naší společnosti, zda se toto pojetí odráží ve výkonu profese sociální práce.

Pro podpoření či vyvrácení teoretických znalostí a ucelení diplomové práce, jsem realizovala empirický výzkum formou dotazníkového šetření. Jeho hlavním záměrem bylo zodpovědět hlavní cíl šetření - zjistit, jaké jsou hodnoty a motivace sociálních pracovníků (mužů) a sociálních pracovnic (žen) k volbě a k výkonu profese sociální práce. Zároveň ověřit dílčí cíl šetření, kterým bylo zjistit, zda se budou v odpovědích respondentů vyskytovat genderové rozdílnosti. Výsledky mého dotazníkového šetření budou součástí cíle, zjistit pojetí role sociálního pracovníka samotnými sociálními pracovníky, v rámci podporovaného projektu GAJU. Získané odpovědi od respondentů jsem vyhodnotila do přehledných tabulek a grafů a ty následně analyzovala.

Jak z teoretických poznatků, tak i z empirického šetření vyplynulo, že pomáhat lidem je jednou z nejčastějších motivací pro výkon povolání sociální práce, čímž je naplňováno i poslání profese. Dále bylo potvrzeno, že ženy vykonávají profesi

²⁶⁵ Viz. Tabulka č. 11, s. 71 této práce.

sociálního pracovníka častěji než muži. Literatura uvádí, že proto mají větší osobnosti předpoklady, což je dáno i tím, že sociální práce mimo jiné vychází ze starosti a péče o druhé. K této skutečnosti přispívá i odlišná socializace chlapců a dívek, zejména rozdílná výchova a postoj rodičů, ale i společnosti a poté například i volba hraček a další aspekty, které utvářejí osobnost člověka.

Přínos mé diplomové práce nespátřuji jen v dosažení stanoveného cíle, ale i v osobním obohacení. Především jsem našla odpověď na svou otázku: Proč si lidé pomáhají, co z toho mají? Na základě získaných teoretických informací a výsledků empirického šetření se lze domnívat, že otázka pomoci je vždy projevem dobra a vůle jedince, je to jeho svobodné rozhodnutí, byť nemusí být na první pohled zcela racionální důvod. Během socializace je jedinec nejen společností veden k tomu si vzájemně pomáhat, považovat pomoc za přirozený jev lidské činnosti, neboť tím, že pomáháme druhým, naplňujeme i sami sebe.

Seznam použitých zdrojů
Monografické publikace:

- ADAIR, J. *Efektivní motivace*. Praha: Alfa Publishing, 2004. ISBN 80-86851-00-1.
- ADAMOVIČ, L., DUDÁK, V., VENTURA, V. *Základy filozofie etiky*. Praha: Fortuna, 2004. ISBN 80-7168-905-X.
- BADINTEROVÁ, E. *O mužské identitě*. Praha: Paseka, 2005. ISBN 80-7185727-0.
- BENEŠOVÁ, J. *Problematika gender v sociální práci*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011. ISBN 978-80-7372-750-5.
- CAKIRPALOGLU, P. *Psychologie hodnot*. Neuvedeno: Votobia, 2004. ISBN 80-7220-195 -6.
- CURRAN, D. J. *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2.
- ČERMÁKOVÁ, M. *Společnost žen a mužů z pohledu gender, Gender a pracovní trh*, Praha: Open Society Fund Praha, 1999. ISBN „neuvedeno“.
- ELICHOVÁ, M. *Výsledky šetření projektu GAJU. České Budějovice, 2014*. Dosud nepublikováno.
- FAFEJTA, M. *Úvod do sociologie pohlaví a sexuality*. Věrovany: nakl. Jana Piszkiwicze, 2004. ISBN 80-86768-06-6.
- FARMÁNKOVÁ, L., RYTÍŘOVÁ, K. *Abc feminismus*. Brno: Nesehnutí Brno, 2004. ISBN 80-903228-3-2.
- FISCHER, O., MILFAIT, R. a kol., *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK - Vyšší odborná škola sociálně pedagogická a teologická, 2008. ISBN 978-80-904-137-3-3.
- FRANKL, P., PLESKOVÁ, K. BOSÁKOVÁ, M. *Průvodce na cestě k rovnosti žena mužů*. Brno: Nesehnutí Brno, 2004. ISBN 80-903228-4-0.
- GÉRINGOVÁ, J. *Pomáhající profese: Tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton, 2011. ISBN 978-80-7387-394-3.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN: 80-7178-303-X.
- HAVRDOVÁ, Z. *Kompetence v praxi sociální práce*. Praha: Osmium, 1999. ISBN 80-902081-85.
- HOMOLA, M. *Motivace lidského chování*. 2.vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1977. ISBN „neuvedeno“.

JANEBOVÁ, R., KAPPL, M., SMUTEK, M., *Sociální práce mezi pomocí a kontrolou*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2008. ISBN 978-80-7041-118-6.

JANEBOVÁ, R. *Úvahy nad genderovým tichem aneb je gender relevantní kategorií v sociální práci?*, In *Sociální práce, Sociální práce: č. 2, 2008*.

KOSEK, J. *Člověk je (ne) tvor společenský*. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-591-6.

MATOUŠEK, O., a kol. *Metody a řízení sociální práce*. 2.vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MATOUŠEK, O., a kol. *Základy sociální práce*. 2.vyd. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4 2.

MATOUŠEK, O., a kol. *Encyklopedie sociální práce*, Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0366-7.

MAŘÍKOVÁ, H. *Společnost žen a mužů z pohledu gender, Proměna rolí muže a ženy v rodině*, Praha: Open Society Fund Praha, 1999. ISBN „uvedeno“.

MIKŠÍK, O. *Psychologická charakteristika osobnosti*. Praha: Univerzita Karlova, 2001. ISBN 80-246-0240-7.

MIŠOVIČ, J. A kol. *Od a do z ve výzkumech veřejného mínění*. Praha: Orego, 2010. ISBN 978-80-86741-94-9.

MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost*. Praha: Slon, 2006. ISBN 80-86429-58-X.

MUSIL, L. *Ráda bych Vám pomohla, ale - dilemata práce s klienty v organizacích*. Brno: Marek Zeman, 2004. ISBN 80-903070-1-9.

NAKONEČNÝ, M. *Motivace lidského jednání*. Praha: Akademie věd České republiky, 1997. ISBN 80-200-0592-7.

NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 1999. ISBN 80-200-0690-7.

NAKONEČNÝ, M. *Lexikon psychologie*. Praha: Vodnář, 2013. ISBN 978-80-7439-056-2.

NAVRÁTIL, P. A KOLEKTIV, *Romové v české společnosti*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8.

NAVRÁTIL, P. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman, 2001. ISBN 80-903070-0-0.

NEČASOVÁ, M. *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita Brno, 2001. ISBN 80-210-2673-1.

OAKLEYOVÁ, A. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

PRUDKÝ, a kol., *Inventura hodnot, Výsledky sociologických výzkumů hodnot ve společnosti České republiky*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1751-2.

ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 80-85931-48-6.

ŘEZNÍČEK, I. *Metody sociální práce*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1994. ISBN 80-85850-00-1.

SIROVÁTKA, T. et al. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. Brno: Albert, 2006. ISBN 80-7326-104-9.

SIROVÁTKA, T., HORA, O., eds. *Rodina, děti a zaměstnání v české společnosti*. Brno: Albert, 2008. ISBN 978-80-7326-140-5.

SPAEMANN, R. *Šťěstí a vůle k dobru*. Praha: Oikoymenh, 1998. ISBN 80-86005-01.

ŠAFÁŘ, Z. *Příručka pro sociology*. Praha: Svoboda, 1980. ISBN 80-97584-24-6.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy psychologie*. Praha: Karolinum, 2010. ISBN 978-80-246-0841-9.

VALDROVÁ, J. *Gender a společnost*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. ISBN 80-7044-808-3.

WALTON, R.G., *Woman in social work*, London: University College, Cardiff, 1975. ISBN 0710080417.

Elektronické zdroje:

ČERVENKA, J. *Hodnotové orientace naší společnosti* [online]. [citováno 2015-31-1] Dostupné na WWW. <<http://cvvm.soc.cas.cz/2005-2/hodnotove-orientace-v-nasi-spolecnosti>>

ZÁKON č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, [online]. [citováno 2015-14-3] Dostupné na WWW <<http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561>>

ZÁKON 108/2006 Sb. *o sociálních službách* [online]. [citováno 2015-6-2] Dostupné na WWW. <<http://www.uplnezneni.cz/zakon/108-2006-sb-o-socialnich-sluzbach>>

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Dotazník

Příloha č. 2 - Vypracované chí kvadrátové tabulky pro ověření hypotézy č. 3 a č. 5

Příloha č. 1 - Dotazník

Dotazník

Dobrý den,

Jmenuji se Karolína Gondeková, jsem studentkou oboru Etika v sociální práci na Teologické fakultě při JČU v Českých Budějovicích. Jsem členkou týmu projektu Pojetí kvality sociální práce v souvislosti se sebedefinováním sociálního pracovníka a jeho profese, ke kterému se váže i téma Hodnoty a motivace sociálních pracovníků a sociálních pracovníc v sociální práci, jež zpracovávám pro účely projektu ve své diplomové práci. Má diplomová práce naplňuje jeden z cílů projektu - zjistit pojetí role sociálního pracovníka samotnými sociálními pracovníky. Řešitelem projektu je Mgr. Markéta Elichová, Ph.D., na kterou se můžete obrátit pro bližší informace (tel.č. 387 773 526). Výsledky budou využity i MPSV. Žádám Vás o vyplnění mého dotazníku. **Vámi vybrané odpovědi, prosím označte.** Vyplněný dotazník, prosím zašlete na e-mail: **carol.g@seznam.cz**. Děkuji.

Pohlaví respondenta: _____ žena x muž

Uveďte, prosím, svůj věk:

Vaše dosažené vzdělání v sociální práci:

Praxe s akreditovaným kurzem

Vyšší odborné vzdělání

Vysokoškolské vzdělání - ukončené titulem Bc.

Vysokoškolské vzdělání - ukončené titulem Mgr.

Napište, proč jste se stali sociálními pracovníky/sociálními pracovnícemi? (Proč jste tento obor vystudovali)

Co bylo Vaším impulzem, proto stát se sociálním pracovníkem/sociální pracovnící?

Napište jméno či typ organizace, ve které pracujete:

Napište, s jakou cílovou skupinou pracujete:

Napište, s jakými cílovými skupinami jste již pracovali:

Napište, jaké je Vaše délka praxe v sociální sféře:

Napište, proč jste se ucházeli o pracovní pozici, na které teď pracujete?

Sestavte, prosím, svou osobní hierarchii hodnot: (začněte od nejdůležitější hodnoty)

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)
- 5)
- 6)
- 7)
- 8)
- 9)
- 10)

Příloha č. 2 - Vypracované chí kvadrátové tabulky pro ověření hypotézy č. 3 a č. 5

Tabulka pro ověření hypotézy č. 3 (Předpokládám, že u respondentů mužů a respondentek žen bude jejich vlastní zkušenost, jako motivace pro volbu profese, stejná.)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	22,932 ^a	10	,011
Likelihood Ratio	19,590	10	,033
Linear-by-Linear Association	4,419	1	,036
N of Valid Cases	64		

a. 18 cells (81,8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,17.

Tabulka pro ověření hypotézy č. 5 (Předpokládám, že u respondentů mužů a respondentek žen bude snaha pomoc lidem, jako motivace pro výkon profese, stejná.)

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	18,772 ^a	10	,043
Likelihood Ratio	15,685	10	,109
Linear-by-Linear Association	3,804	1	,051
N of Valid Cases	64		

a. 18 cells (81,8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,17.

Abstrakt

GONDEKOVÁ, K. *Hodnoty a motivace sociálních pracovníků a sociálních pracovníc v sociální práci*. České Budějovice, 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce Mgr. Markéta Elichová, Ph.D.,

Klíčová slova: hodnoty, motivace, sociální práce, sociální pracovník, gender

Diplomová práce obsahuje teoretické poznatky i empirické šetření, které se vzájemně prolínají a ve kterých se snažím hlouběji proniknout do problematiky související s hodnotami a motivací v sociální práci. Teorie vymezuje pojem hodnot, jejich funkce, utváření a postavení ve společnosti, charakterizuje termín motivace, její vývoj, různé modely a faktory. Dále se zabývám pojetím sociální práce, jejím cílem, činností, kompetencemi a typologií sociálního pracovníka. V neposlední řadě poukazuji na roli genderu, rozdílnou socializaci chlapců a dívek, na genderový aspekt v naší společnosti, zda se toto hledisko odráží ve výkonu sociální práce. Záměrem prováděného šetření je zjistit, jaké jsou hodnoty a jaké je motivace sociálních pracovníků (mužů) a sociálních pracovníc (žen) pro výkon profese sociální práce.

Abstract

GONDEKOVÁ, K. Values and Motivation of Male and Female Social Workers in Social Work

This thesis contains both theoretical knowledge and empiric research. Since one complements another, the aim of this study is to deeper explore the motivation and values of male and female social workers for employment in social work. The theoretical part of this study defines values, their function, formation and place in society. It describes the term motivation, its development, various models and factors and also focuses on the concept of social work, its objectives, activities, competences and typologies of social worker. Finally, the study points out the role of gender, the differences in boys and girls socialization, the gender aspect in our society and whether this aspect is reflected in field of social work. The purpose of this study is to research the values and motivation of social workers (men) and social workers (women) for employment in social work.

Key words: value, motivation, social work, social worker, gender